

KÜLTÜR VE SANAT

EDİRNE

Özel Sayısı

TT-640 597

TÜRKİYE İŞ BANKASI
KÜLTÜR ve SANAT DERGİSİ
Sayı: 39 • Eylül 1998

Türkiye İş Bankası Adına Sahibi
Cana Atınc

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Mehmet Önder

Bu dergi
Kültür Yayınları İş Türk Ltd. Şti.
tarafından 3 ayda bir yayımlanır.

İdare Yeri

Türkiye İş Bankası Genel Müdürlük
Halkla İlişkiler Müdürlüğü
Kavaklıdere-Ankara
Tel: (0.312) 413 95 66

Baskı

Tisamat Basım Sanayii
Ankara Organize Sanayi Bölgesi
Türkmenistan Caddesi No: 35
Sincan-Ankara
Tel: (0.312) 267 11 77
Fax: (0.312) 267 06 30

Grafik Tasarım
m.Sobacı

Abone sayı hesabıyladır.
Dergide yayınlanan yazıların ve resimlerin
sorumluluğu imza sahiplerine aittir.

Kültür Yayınları ve

Dergi Satış Mağazaları

Ankara: Meşrutiyet ve Cebeci
İstanbul: Cağaloğlu, Erenköy,
Kadıköy, Beşiktaş
İzmir: Konak
İllerde tüm İş Bankası şubeleri

Başbayiler:

Ankara: Aydın Kitabevi
İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım
İzmir: Yavuz Kitabevi

"Kültür ve Sanat" bir
TÜRKİYE İŞ BANKASI
yayıdır.

İ Ç İ N D E K İ L E R

- İstanbul'u Fetheden Kent: Edirne 3
Mehmet Canseven
- Atatürk'ün Edirne'ye Gelişleri..... 6
Dr. Mehmet Önder
- Trakya Üniversitesi10
Erdem Yücel
- Tarih İçinde Edirne14
Dr. Esin Karlıkaya
- Edirne Sarayları 19
Yard. Doç. Dr. Ratıp Kazancıgil
- Erken Osmanlı Dönemi Edirne Eserleri 24
Prof. Dr. Oktay Aslanapa
- Edirne Gravürleri 28
Atanur Meriç
- Edirne'de Bir Kitap Hazinesi:*
Selimiye Yazmalar Kütüphanesi..... 32
Ender Bilir
- Kültür ve Sanatın Öz Kaynakları:*
Edirne Müzeleri 36
Ayfer Karaduman
- "Divan Şairi Nef'i"den*
Edirne'ye Övgü 41
- Selimiye Camii Süslemeleri 43
Yard. Doç. Dr. Mehtap Cömert Ülkücü
- Edirne'nin Klasikleri*
Edirneli Şâir ve Yazarlar 50
Dr. İrfan Ünver Nasrattınoğlu
- Kalemi ve Firçasıyla Edirne'ye Hizmet Edenler 54
Nilüfer Gökçe
- Edirne'de Sözün Sonu Gelmez*
Efsaneler-Destanlar Şehri 61
Dr. Mehmet Önder
- Edirne'de Giyim-Kuşam 69
Nilüfer Gökçe - Ayfer Karaduman
- Edirne'de Mutfak Kültürü..... 73
Müşerref Gizerler

İstanbul'u Fetheden Kent **Edirne**

Mehmet Canseven

Edirne Valisi

Y

AZI başlığındaki bu ifadeyi görenler, belki de, bir hayli abartılı bulacaklardır.

Ancak, fetih olayına Edirne yönünden bakılacak olursa, bunun, tarih açısından pek de yabana atılır bir iddia olmadığı anlaşılacaktır.

Şöyle ki:

- İstanbul fatihi Sultan II. Mehmed, doğma büyüme Edirne'lidir. Çocukluğu ve gençliği bu kentte geçmiş, ilk eğitimi burada almış, burada evlenip, Osmanlı saltanat tahtına da burada çıkmıştır.

- Henüz Fatih ünvanını almamış olan yirmi iki yaşındaki genç Sultan, İstan-

Fatih Sultan Mehmed'in Edirne'de tahta çıkış töreni (Hünernâme-Nakkaş Osman)

**KÜLTÜR
SANAT**

Eylül 1998 • 3

Selimiye'den Edirne'ye...

bul'un fetih planını, büyük bir sır perdesi altında, nice geceler uykusuz sabahladığı Edirne Sarayı'nda hazırlamıştır.

• İstanbul surlarının açılmasında birinci derecede rolü bulunan "Büyük Top"u Edirne Tophanesi'nde döktürüp fetih ordusunun önünden törenle uğurlayan yine Edirneli Sultan II. Mehmed'tir.

• Edirneliler ise, İstanbul'a hareket eden fetih ordusuna katılarak Peygamber'imizin övdüğü "Ni'm-el ceşş" arasına, yani, mutlu askerler katına yükselmişlerdir.

Sanırım ki, bu özellikler, Edirne'ye "İstanbul'u fetheden kent" unvanını hak ettirmektedir.

Öyle ki, Edirne büyük şairimiz, İstanbul âşığı Yahya Kemal Beyatlı'nın "İstanbul'un Fethini Gören Şehir" diye adına övgüler yazdığı Üsküdar değil, İstanbul'u fetheden şehir dersek, Yahya Kemal üstada da ters düşmüş olmayız.

Bu arada, Edirne'nin Osmanlı-Türk egemenlik ve uygarlık tarihindeki özel yerine de kısaca değinmek isterim.

Şöyle ki:

Eğer, bir deneme için Osmanlı-Türk Tarihi Kitapları sayfalarında gördüğümüz Edirne adlarını silecek olursak, o üç kit'aya yayılmış 600 yıllık görkemli tarih, güve parçalamış yünlü kumaş yığınınına döner.

Edirne'nin, kendine özgü çizgiler ve motifler taşıyan bir san'at değeri de vardır ki, bunu da, san'at uzman ve tarihçileri, her rastladıkları yerde tanıyıp, bütün içinden ayırabilirler.

Kentlerin kimlik kartları, bir yönden de tarihlerinin akışları içinde oluşup gelişen ortam ve koşullara göre yazılmaktadır.

Edirne, Bursa'dan sonra 92 yıl imparatorluğa devlet merkezliği yapmış bir kenttir. Merkezin İstanbul'a taşınmasından sonra da 19. yüzyılın başlangıcına kadar ikinci başkent olma görev ve niteliğini korumuştur. Halbuki,

Edirne'nin alınışından sonra eski başkent Bursa'ya ancak birkaç padişah ve şehzade cenazesi gönderilmiştir. Edirne sadece yapımlara değil yıkımlara da uğramış bir kenttir. Edirne, tarihi boyunca dört defa büyük istila, işgal, yağma ve yıkımlara sahne olmuştur. Daha sonra da, günümüze kadar, yaklaşık onar yıl-

lık aralıklarla Rumeli'den zorunlu olarak boşaltılan göçmen soydaşlarımıza ev sahipliği etmiştir. Edirne artık Osmanlı Dönemi'nin "Dar-ün Nasr-ı velmeymene"si (Kutsal zafere kenti) değil, Türkiye Cumhuriyeti devletinin batıya açılan penceresi, sınır bekçisi, serhat şehridir. Ancak, Cumhuriyet Dönemi'nde

Edirne yeniden tarihindeki yerine yakışır şekilde imar planları içine alınmış olup, hâlen üniversitesi, orta ve yüksek dereceli okulları, fabrikaları, yeni yerleşim alanları, sınır kapıları ve yeniden ihya edilen tarihi yapıları ile geçmişle geleceğin birbirine bağlandığı bir merkez haline gelme yolunda hızla ilerlemektedir.

Atatürk'ün Edirne'ye Gelişleri

25 Aralık 1930 Günü Selimiye Camii'ndeki top mermilerinin izlerini gören Atatürk:

"Bunları onarmayınız, olduğu gibi kalsın. İnsanlığa mal olmuş bir sanat şaheserine karşı, düşmanın insafsızca, saygısızca davranışı bütün dünyaya örnek ve ibret olsun" dedi.

Dr. **Mehmet Önder**

SİNİR şehrimiz Edirne, Atatürk'ü ilk olarak 21 Temmuz 1913'te görmüştü. Balkan savaşından sonra, düşmandan arınmış olan yaralı ve ezik Edirne'de o günlerde, 15. Kolordu bulunuyordu. Atatürk genç bir kurmay binbaşı olarak bu Kolordu'nun Harekât Şubesi Müdürlüğü'ne atanmış, 21 Temmuz 1913'te Edirne'ye gelerek bir hafta kalmıştı.

Daha sonraki yıllar, Atatürk'ün Birinci Dünya Savaşı günlerindeki hareketli ve mücadeleyi hayatını yansıtır. Bir süre sonra, Atatürk Çanakkale Savaşları'na katılmış, Vatan savunmasında ön saflarda çarpışan, yiğit bir asker, bir kahraman olarak ün yapmıştır. Gelecek için bir ümittir Atatürk.

Atatürk 21 Aralık 1930 tarihinde Edirne Belediyesi'nin önünde...

Çanakkale dönüşü Atatürk, kısa bir süre İstanbul'da kalmış, sonra da, izinle Sofya'ya gitmişti. Oradayken, dinlenmek üzere Çanakkale'den Edirne'ye çekilen 16. Kolordu Komutanlığına atanma emrini aldı. 14 Ocak

1916 günü Karaağaç'a gelerek görevine başladı. Bir gün sonra da 12. Piyade Tümeni'nin başına geçerek, atı üzerinde törenle Edirne'ye girdi ⁽¹⁾.

Atatürk'ün Edirne'ye Girişi

O günleri yaşıyan ve 12. Piyade Tümeni'nde genç bir teğmen olan Şükrü Tezer, yayınladığı hatıralarında, Atatürk'ün Edirne'ye girişini şöyle anlatır:

... Böylece Çanakkale'den kara yoluyla yürüyüşe geçen ve yolüstü uğranılan köy ve kasaba halkı tarafından hararetle selâmlanmış olan askerlerimiz, Edirne'ye girişinde de kadın, erkek, yaşlı ve genç halkın sevinç gözyaşları içinde doldurduğu ana caddelerde, muzaffer orduya yakışır bir şekilde büyük tezahüratla karşılanmıştır. Bu karşılamamızın en önemli özelliklerinden biri de, birliklerimizin, o muazzam kalabalığın en müsait bir yerinde, maiyeti erkânıyla birlikte bulunan Anafartalar Zaferi'nin yaratıcısı ve şanlı kahramanı 16. Kolordu Komutanı Miralay Mustafa Kemal Bey'in önünde ayağının tozuyla ve büyük zaferin verdiği sevinç içinde canlı ve dik adımlarla geçerek şehre girmiş olmasıdır ⁽²⁾.

Edirneliler o gün gerçekten Atatürk'ü bir kahraman olarak coşkuyla karşılamışlardı. Bu karşılamadan çok duygulanan Atatürk, iki gün sonra, Edirne Belediye Başkanlığı'na şu teşekkür yazısını gönderdi ⁽³⁾.

Edirne Belediye Reisliğine

*Değerli Edirnemizin muhterem ahali-
si tarafından gerek acizlerine, gerek-
se kumandam altında bulunan askerî
birliğe karşı gösterilen yüksek duygu-
lar ve samimi teveccühlerden fevkalâ-
de mütehassisim.*

*Bugünlerin renkli hatıraları kalpleri-
mizde ebediyen nakışlı kalacaktır. Ne-*

Atatürk Edirne'de Selimiye Camii ve Külliyesi'ni gezerken... (25 Aralık 1930)

*cip bir tezahürat olan bu güzel kabu-
lü, hakikatli milletimizin bir mükâfâtı
telâkki eder, kendim ve askerim na-
mına Zât-ı âlilerine ve muhterem
Edirne halkına sonsuz teşekkürlerimi-
zi takdim ile kesb-i fahreylerim.
17.1.1331*

16. Kolordu Kumandanı Mustafa Kemal

Sonradan Atatürk'e yaver olan Şükrü Tezer'in anlattığına göre, Atatürk, Edirne'de kaldığı süre içinde, birliğinin talim ve terbiyesiyle uğraşmış, günlerinin çoğunu, talim yeri olan Kırkpınar güreşlerinin yapıldığı Sarayı'nda geçirmiştir.

Atatürk, Edirne'ye bu ikinci gelişinde bir aydan fazla kaldı. Komuta ettiği Kolordu, Diyarbakır'da aynı adla yeniden kurulacak, Atatürk bu kere Doğu Cephesi'nde, düşman-

Atatürk Edirne Kemalköy'de çeltik üreticileriyle... (23 Aralık 1930)

la çarpışacaktı. Diyarbakır'a hareket emri verilir verilmez, 17 Şubat 1916'da Edirne'den ayrıldı.

21 Aralık 1930'da Üçüncü Gelişleri:

Atatürk, 1930 yılı Kasım ayında başlattığı uzun yurt gezisini Edirne'ye kadar uzatmıştı. 20 Aralık 1930'da Alpullu'ya, buradan Kırklareli ve Çorlu'ya gelen Atatürk, 21 Aralık 1930 Pazar günü saat 17.45'te Edirne'ye gelmişti. İkinci gelişlerinde olduğu gibi, coşkun gösterilerle karşılandı. Doğruca, misafir kalacağı Belediye'ye gitti. Belediye'nin üst kattaki odaları, Atatürk ve yanında bulunan kardeşi Makbule (Atadan), İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya), Ali Sait Paşa, milletvekillerinden Kılıç Ali, Recep (Peker), Salih (Bozok), Reşit Galip, Ruşen Eşref (Ünaydın), Genel Sekreter Tefrik (Bıyıklıoğlu), Hasan Rıza (Soyak), Başyaver Rusuhi ve

öteki konuklar için dayanıp döşenmişti. Edirne'de bir hafta kalmayı düşünüyorlardı. O günü odasında dinlenmekle geçiren Atatürk, ertesi günü 22 Aralık 1930, saat 15'te Halk Fırkası'nda heyetleri kabul etmiş, halkın dertlerini dinlemişti. Bu arada Kemalköy halkı, Atatürk'e bir şikâyetle bulundu. Edirne'nin varlıklı kişilerinden Çeltikçi Karabekir, köylerinin mer'a yoluna çeltik ekmiş, bu yüzden hayvanları ötedeki otlağa gidemez olmuşlardı. Nerdeyse bir çatışma çıkacaktı. Atatürk'ten bu sorunu, mümkünse yerine giderek çözmesini istediler. Atatürk kabul etti. 23 Aralık sabahı sınır boyundaki Kemalköy'e giden Atatürk, durumu yerinde incelemiş, bir çözüm yolu bulmuştu. O gün akşama doğru Ankara'dan acı bir haber alındı. Menemen'de Derviş Mehmet adında bir yobaz, çevresine topladığı bir takım cahil kişilerle devrimler aleyhine baş kaldırmış, bu harekete karşı çıkan yedeksubay öğretmen Kubilâyı şehit etmişlerdi. Bu acı haber ve olay Atatürk'ü çok üzdü. Tamamlayıcı bilgi-

Edirne gezisinde vatandaşlarla... (22 Aralık 1930)

leri aldıktan sonra, 25 Aralık'ta İstanbul'a dönmeye karar verdi(*). O gece İstanbul'dan ve Ankara'dan gelen telgraflarla meşgul oldu.

24 Aralık 1930 sabahı, Edirne'deki kız ve erkek öğretmen okullarını, liseyi, sanat okulunu gezdi. Derslere girerek öğrencilere sorular sordu. Edirneliler Menemen olayını duymuşlar. Atatürk'e üzüntülerini bildiriyorlardı. Gençler gösteriler yapıyor, olayı tel'in ediyorlardı. Türk Ocağı'ndaki toplantı çok heyecanlı geçti. Fırka Başkanı Mehmet Edip (Ağaoğulları) o gün Edirne'nin sorunlarını da dile getirdi. 25 Aralık 1930 günü Atatürk Edirne'deki eski eserleri gezdi. Özellikle Selimiye Camii'ne Balkan Savaşı sırasında isabet eden top mermilerinin izleri ve yıkıntıları üzerine şöyle demişti⁽⁵⁾:

"Bunları onarmayınız, olduğu gibi kalsın. İnsanlığa mal olmuş bir sanat şaheserine karşı, düşmanın insafsızca, saygısızca davranışı, bütün dünyaya örnek ve ibret olsun."⁽⁶⁾

O gün öğle yemeğini Edirne'de alan Atatürk, saat 15'te otomobillerle Babaeski'ye gitmiş, saat 17.30'da da trenle İstanbul'a hareket etmişti.

Edirneliler, ilk gelişinden o güne, 45 gün misafir ettikleri Atatürk'le övünüyor, coşkun gösterilerle onu uğurluyorlardı. Atatürk, Edirne'den ayrıldıktan sonra, Edirne Belediyesi onun 5 gün gecelediği odasını, olduğu gibi korumuş, bir müze yapmıştı. 1932 yılında da Edirneliler, şehrin meydanına onun heykelini diktiler.

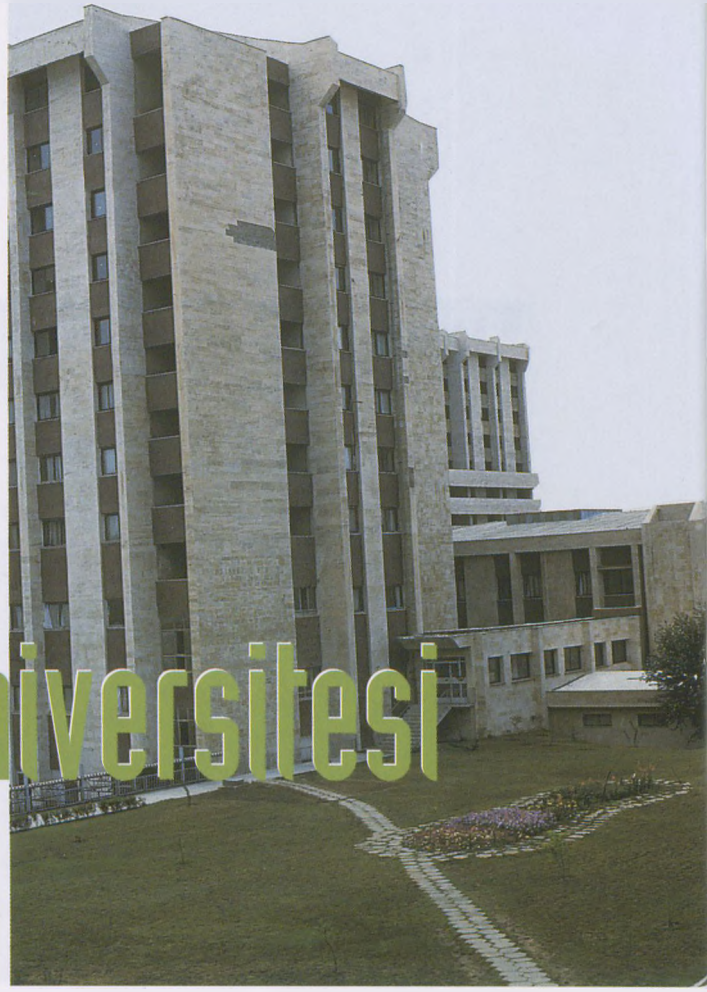
Notlar

- (1) Mehmet Önder, Atatürk'ün Yurt Gezileri, T. İş Bankası Yayını, Ankara, 1975. İkinci Basım, 1998.
- (2) Şükrü Tezer, Atatürk'ün Hatıra Defteri, s: 31 Ankara, 1972.
- (3) Bu yazı bugün Edirne Belediyesi'nde saklanmaktadır.
- (4) 22-25 Aralık 1930 tarihli Cumhuriyet Gazeteleri.
- (5) Cumhuriyet 50. Yıldönümü'nde Edirne, s: 31, İstanbul, 1973.

Trakya'nın üç il ve ondört ilçesine yayılmış 7 Fakülte, 4 Sağlık Yüksek Okulu, 3 Enstitüsü, 1 Konservatuvar, 12 Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne sahip bir bilim, eğitim ve kültür kuruluşu...

Trakya Üniversitesi

Erdem Yücel

Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi...

TÜRKİYE'nin batıya açılan kapısı olarak nitelenen Edirne'nin arkeoloji, sanat tarihi ve mimari yönden oldukça eskiye inen bir geçmişi vardır. Trakya'da özellikle Edirne'de kültürel çalışmalar yüzyılımızın ilk yarısında başlamış, günümüzde de Trakya Üniversitesi'nin katkısıyla büyük hız kazanmıştır. Ord. Prof. Dr. A. Müfid Mansel'in, Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun arkeoloji araştırmaları, yöredeki yerleşimin M.Ö. 5500-5000 yıllarında başladığını, çeşitli evreler geçirdikten sonra günümüze ulaştığını göstermiştir⁽¹⁾. Çeşitli bilim dallarının katkılarıyla Edirne'de yoğunlaşan çalışmalarda Trakya Üniversitesi'nin büyük payı olmuştur.

Trakya Üniversitesi başlangıçta Edirne Tıp Fakültesi (1974), Eğitim Enstitüsü (1964), Akademi (1974) gibi bölümler ile kurulmuştur. Ardından Fen-Edebiyat Fakültesi (1982), Tekirdağ Ziraat Fakültesi

de onları tamamlamıştır. Yüksek Öğretim Kurumu'nun onayı, Edirne'deki yerel yönetimlerin, siyasi kişilerin katkılarının yanı sıra Edirne'nin aydınları da bu kültür kurumunun yapılanabilmesi için tarlalarını bağışlamışlardır. Trakya Üniversitesi'nin kuruluşundan sonra bu öğretim kurumu büyük aşama göstermiş ve küçümsenemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Üniversitenin sosyal, kültürel ve bilimsel etkinlikleri her gün biraz daha artmakta, uluslararası ilişkilerle de bu çalışmalar desteklenmiştir. Özellikle Bulgaristan'ın Filibe, Burgaz, Varna, Saragosa Üniversiteleri ile bilimsel ilişkiler kurulmuş, ardından Yunanistan'ın Gümölcine Üniversitesi ile ortak çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu arada Moldova'nın üç Üniversitesi ile yeni bir ortak çalışma protokolü yapılmıştır.

Trakya Üniversitesi, Trakya'nın üç il ve ondört ilçesine yayılmış yedi fakültesi, dört

sağlık yüksek okulu, üç enstitü, bir konservatuvar, oniki uygulama ve araştırma merkezinden meydana gelmiş olup 21.000 öğrenciye çağdaş düzeyde eğitim vermektedir. Üniversitenin kuruluşundan günümüze kadar geçen onbeş yıl içerisinde 41.000 genç diplomalarını iyi bir eğitim sürecini tamamladıktan sonra almaya hak kazanmışlardır. Bu arada eğitim ve öğretim birimleri bir yandan öğrencilerine bilgi aktarmasını yaparken diğer yandan da eldeki olanaklar doğrultusunda teknolojik alt yapısını geliştirmektedir. Üniversite bütçesinin yanı sıra kurulan Trakya Üniversitesi Vakfı da bu çalışmalarını desteklemektedir.

Atatürk'ün ön gördüğü, çağdaş uygarlık düzeyinde çalışmalarını sürdüren Trakya Üniversitesinin Rektörü Prof. Dr. Osman İnci geçtiğimiz aylarda, Üniversite'nin 15. yıl kutlama programı çerçevesinde yapmış olduğu açılış konuşmasında yapılan çalışmalarını gözler önüne sermiş ve aynı zamanda toplumu da aydınlatmıştır:

"15. yılda Trakya'yı bir bütün olarak kucakladık. Fakülte ve yüksek okullarda, araştırma merkezlerimizde bölge insanının eğitimine ve değişik meslek alanlarındaki (çevre, sağlık, mimari, güzel sanatlar, tarım) ihtiyaçlarına yüksek standartlarda çözüm üretildi. Trakya tarım arazilerinin kullanımı, sanayi kirletmesi, akarsuları, yeraltı suları, bunların kirlenmesi ve kirletenleri belirliyoruz. Üniversite yaşadığı ve yerleştiği şehirlerin tarihine ve tarih dokusuna sahip çıkmaktadır. Sultan II. Bayezid Külliyesi'ni restore ederek yeniden öğrencilerin ve halkın hizmetine sunduk. 23 Nisan 1997'de Sağlık Müzesi olarak hizmete açıldı. Edirne Sarayları Sempozyumu 25 Kasım 1995'de düzenlenerek Fatih'in Sarayı gündeme getirildi. Üniversitemiz Edirne kültürünün ayrılmaz parçası olan Musevi Sinagogu ve İtalyan Kilisesi'nin restorasyonunu Edirne'nin hizmetine sunulmasını üstlenmiştir."

Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi...

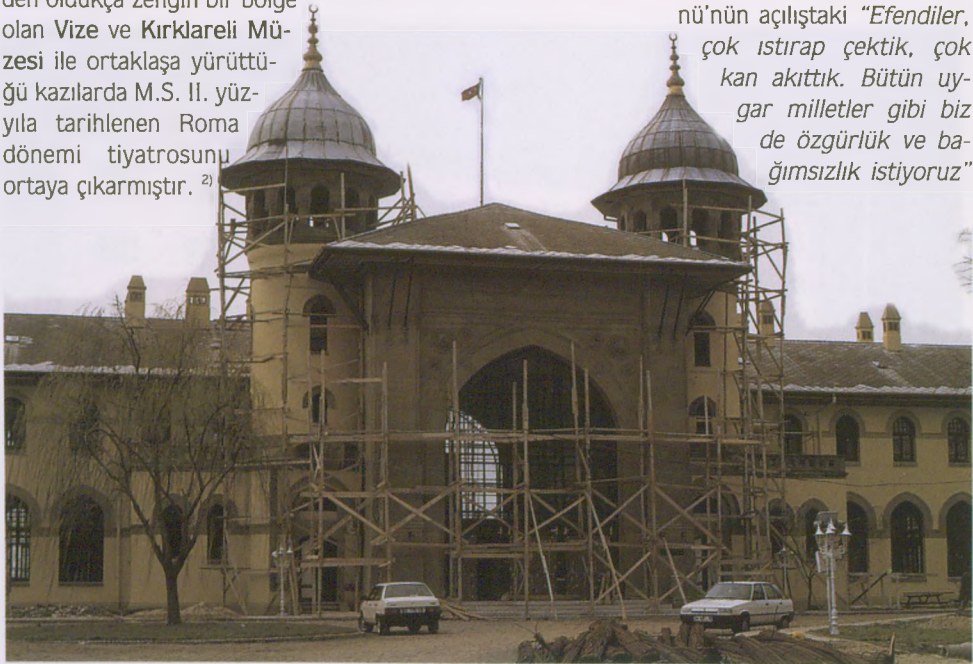
Trakya Üniversitesi sağlık ve eğitim alanında da önemli bir soruna eğilmiş ve yeni bir projeyi gerçekleştirmiştir. Buna göre "Armağan Dönertaş Engelli Çocuklar Merkezi" Trakya'daki 650'ye yakın özürü çocuğa eğitim ve rehabilitasyon hizmetini vermektedir. Bunun yanı sıra Eğitim Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde yatak sayısı 1996 yılında 477'ye poliklinik sayısı da 117.147'den 135.694'e çıkarılmıştır. Tıp Fakültesi Hastanesi'nde ise açık kâlp ameliyatlarının yapılabilme çalışmaları da her geçen gün biraz daha yorgunluk kazanmaktadır.

Trakya Üniversitesi sosyal ve kültürel çalışmalarına da büyük önem vermektedir. Güzel sanatlarda isim yapmış sanatçıların açtıkları sergiler, konserler, paneller ve söyleşiler bunların başında gelmektedir. Edirne başta olmak üzere yörede yapılan arkeolojik araştırmalar da bunları tamamlamaktadır. Özellikle Fen-Edebiyat Fakültesinin Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim dalı kültür varlığı yönünden oldukça zengin bir bölge olan Vize ve Kırklareli Müzesi ile ortaklaşa yürüttüğü kazılarda M.S. II. yüzyıla tarihlenen Roma dönemi tiyatrosunu ortaya çıkarmıştır. ²⁾

Edirne'nin tarihi dokusuna özen gösteren, korumacılığı, restorasyonu üstlenen Trakya Üniversitesi Sultan II. Bayezid'in yaptırmış olduğu yapı topluluğunu kültürel konuma dönüştürmüştür. Burada sergiler, konserler yapılmaktadır.

Trakya Üniversitesi Edirne'nin önemli bir dönüm noktası olan Lozan Barış'ını bugünün genç kuşaklarına ve geleceğe yansıtılabilmek için istasyon binasının yanına Lozan Meydanını yaptırırken onu bir de anıt ile simgelemiştir. Yakında açılacak olan Lozan Müzesi de bu tarihi kültürel topluluğa yeni bir yön verecektir.

Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde 3-11 Ekim 1922'de yapılan Mudanya Mütarekesi'nden sonra sürekli barışı sağlamak amacıyla Lozan'da bir konferans düzenlenmesine karar verilmiştir. Lozan'daki Uşi şatosunda 21 Kasım 1922'de başlayan konferansta İtilaf Devletleri başlangıçta Sevr'den yola çıkmak istemişlerse de Türk Heyeti bunlara karşı koymuştur. Nitekim İsmet İnönü'nün açılıştaki "Efendiler, çok ıstırap çektik, çok kan akıttık. Bütün uyar milletler gibi biz de özgürlük ve bağımsızlık istiyoruz"

Karaağaç İstasyon Binası şimdi Üniversite Rektörlüğü...

Karaağaç'ta Lozan Müzesi...

sözleri toplantının ilk günlerinde Türkler'in ne kadar kararlı olduklarını ortaya koymuştur. Lozan Konferansı'nın 23 Nisan 1923'de başlayan ikinci bölümünde, ekonomik konular ele alınırken Yunanlılar'ın Türkiye'de yapmış oldukları zararın karşılanabilmesi için 4 milyon altın frank tazminat ödenmesi kararlaştırılmıştır. Ancak savaştan yenik çıkan, ekonomisi çökmüş Yunanistan'ın bunu karşılayacak maddi gücü bulunmuyordu. Bunun üzerine Mudanya Mübarekesi'nin sorunlu bölgesi olan Edirne'nin Karaağaç ve Bosnaköy çevresi Türk hükümetinin isteği üzerine savaş tazminatı olarak Türkiye'ye bırakılmıştır.

Bu tarihi olayın ışığı altında Trakya Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Osman İnci yönetimindeki Üniversite Senatosu Misak-ı Milli'yi, çağdaşlaşmayı ve bu diplomatik zaferi çağrıştıran antlaşmanın yaşatılmasını,

öneminin topluma yansıtılması amacıyla bir dizi çalışmanın içerisine girmiş, sonunda da başarmıştır. Bu arada Karaağaç'ta orman alanı içerisinde gösterilen bölge 1. derece doğal sit ilan edilmiş, **Lozan Anıtı** ile **Lozan Müzesi** de burada yer almıştır.

Notlar

- (1) A. Müfid Mansel, Trakya'nın Kültür ve Tarihi, İstanbul 1938; A. Müfid Mansel, Trakya-Kırklareli Kubbeli Mezarları ve Sahte Kubbe ve Kemer Problemi, Ankara 1943; A. Müfid Mansel, "Trakya Hafriyatı" Belleten, Ankara 1940, IV, S.13, s.89-239; A. Müfid Mansel "Grabhagel forschung im ostlichen Thrakien" Jahrbuch des Deutschen Archaologischen Instituts, Archologischer Anzeiger, Berlin 1941, s.118-119; Şevket Aziz Kansı "Marmara Bölgesi ve Trakya'da Prehistorik iskân tarihi bakımından araştırmalar" Atatürk Konferansları, Ankara 1964; s.205-214; Şevket Aziz Kansı "Edirne'nin Tarih Öncesine Ait Araştırmalar" Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağın Kitabı, Ankara 1965, s.13-20.
- (2) Özkan Ertuğrul, "Vize" Sanatsal Mozaik, İstanbul, 1995, Sayı: 1, D.29-30

Tarih İçinde Edirne

Edirne, en azından yedi bin yıllık tarihi içinde çeşitli medeniyetlere sahne olmuş. Osmanlılar'ın 1362 yılında Edirne'yi fethederek başkent yapması ile yıldızı parlamıştır. Edirne, Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan seferlerinden birinin adıdır.

Dr. **Esin Karlıkaya**

Kubbeler ve minareler şehri Osmanlı Edirnesi...

İlk çağlarda Edirne

Trakya bölgesinde yapılan arkeolojik kazılar, Edirne ve çevresinde ilk yerleşimin M.Ö. 5500-3500 yıllarına, Kalkolitik Çağ'a değin indiğini göstermektedir.

Orta Asya'dan kuzey yolunu izleyerek göç eden kavimlerden olan Traklar'ın bir kolunu oluşturan Bettegerriler ve ardından Odrysler, kendi kökenlerini taşıyan Trakya adı verilen bölgeye yerleşmişlerdir.

Edirne il merkezinin 5 kilometre batısındaki Çardakaltı adı verilen alanda, 1959 yılında yapılan kazılarda Cilalı Taş ve Bakır-Tunç Dönemi medeniyetleriyle ilgili olarak bölgenin en eski yerleşim yeri saptanmıştır. Bu alanda başta mağaralarda yaşanırken, sonrasında çevresi hendek ve çitlerle çevrilen köyler kurulmuş; Eski Yunan ve Romalılar'ın etkisiyle bunlar gelişip, genişlemiştir.

Traklar bu köye "Oreistias", "Orestia" ya da "Uskudama" adını vermişlerdir. Çardakaltı Prehistorik istasyonu'nda M.Ö. 3000-4000 yıllarından kalma çanak, kase, kadeh, testi, süzgeç gibi keramik parçalarına ait kalıntılar elde edilmiştir.

M.Ö. 1400-1200 yıllarında Balkanlar'daki Aka Medeniyeti bu bölgeyi etkilemiş, ancak bu kolonilerin etkisi uzun süreli olmamıştır. M.Ö. 513 yılında İran hükümdarı Darius I'in İskit Seferi'nden sonra Trakya bölgesi Pers hakimiyetine girmiş; M.Ö. 500-449 yıllarındaki Med Savaşları'nda Yunanlılar'ın elde ettiği zaferden sonra, Odrysler tarafından kurulan büyük bir devletin (M.Ö. 5. yy. ortaları) sınırları içinde kalmıştır. Merkezinin Kypseli (Ipsala) olduğu sanılan bu devlet, M.Ö. 4. yy. da parçalanmaya başlamış ve sonunda Makedonya Kralı Flippus II tarafından Makedonya'ya katılmıştır.

M.Ö. 168 yılında Makedonya Krallığı'nın Romalılar tarafından yıkılması üzerine, bu kez Romalılar'ın egemenliğine giren bölgede pek çok küçük krallık ve prenslikler kurulmuştur. Romalılar, her ne kadar merkezi Bizye (Vize) olan Doğu Trakya Krallığı'nı desteklemişlerse de; öteden beri hür yaşamaya alışkın olan Traklar, sık sık bu krallığın egemenliğine karşı ayaklanmışlardır.

Bu isyan ve karışıklıklar üzerine, Roma imparatoru Cladius döneminde (M.S. 44-46) Edirne ve çevresini içine alan bölge, bir Roma eyaletine dönüştürülerek "Provincia Thracia" adını almış, buraya Roma'dan valiler yollanmıştır.

M.S. 123-124 yıllarında Trakya'yı gezen İmparator Hadrianus, stratejik açıdan çok önem taşıyan Orestia kasabasını bir şehir haline getirerek, buraya kendi adı olan "Hadrianopolis" ismini vermiştir.

M.S. 2. ve 3. yy.ın ilk dönemlerinde Hadrianopolis kenti çok gelişerek büyük bir ticaret ve silah üretim merkezi olmasına rağmen, bu devirden günümüze ulaşabilen bulgu sayısı çok azdır. 19. yy.a dek ayakta kalmayı başarabilen Edirne Kalesi bu nadir örneklerden birisidir.

M.S.4. yy.ın ortalarından başlayarak Trakya Hunlar'ın ve özellikle de "Gotlar"ın istilasına uğramış; Hunlar'dan kaçan Visigotlar, Romalılar'ın izniyle bu bölgeye yerleşmişlerdir. Bir süre sonra Gotlar'ın Romalılar için tehlike oluşturmaya başlamasıyla birlikte; Romalılar bunları yenerek Trakya'ya yerleşmiş, ancak Hadrianopolis'i tekrar ele geçirememişlerdir. 9 Ağustos 378 tarihinde Hadrianopolis ve çevresi, eski çağlarda yapılan en büyük savaşlardan birine tanık olmuş ve zaferi kazanan Gotlar İstanbul'a kadar ilerlemişlerdir.

Zaman içinde Bizans İmparatorluğu olarak adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu'nun en önemli şehirle-

rinden biri haline gelen Edirne, tarih boyunca sürekli olarak Balkanlar'dan inen tehlikelerin tehditi altında kalmıştır. 5. yy. boyunca önce Hunlar, sonra da Slav ve Bulgarlar'ın akınları ile şehir zarar görmüştür.

618 yılından sonra başlayan Bulgar tehdidi ile birlikte Edirne, Bulgarlar ve Bizanslılar arasında bir kaç kez el değiştirmiş (620, 813, 914); yüzyıllar boyunca süren Bulgar akınlarıyla birlikte zaman zaman tahrip edilip yeniden kurulmuş ya da tamir görmüştür.

1018 yılında Edirne, Peçenekler'in saldırısına uğramış, beraberinde Bizans içinde süren kargaşalıklardan olumsuz olarak etkilenmiştir.

Haçlı Seferleri'nin başlamasıyla birlikte, şehir yeniden tehlikeli ve zor dönemler yaşamış; dört haçlı seferinin hepsinde de (1096, 1149, 1189, 1204) işgale uğrayarak yağmalanmıştır.

1204 yılında İstanbul'u alarak Latin İmparatorluğu'nu kuran Latinler, Hadrianopolis'i de almışlar; ancak Bizanslılar 1261'de

bu İmparatorluğu yıkarak şehri yeniden ele geçirmişlerdir.

13. yy.da dönemin tüm siyasal ve askeri karmaşasına rağmen, Edirne coğrafi konumu nedeniyle önemli bir ticaret merkezi olmuştur.

1341 yılından başlayarak yıllarca Bizanslı Joannes ve Kantakuzenos arasında süren iç savaşlar sırasında; 1352'de V. Ioannes, Edirne'yi almasına rağmen, Kantakuzenos Türkler'den yardım göreyerek şehri ele geçirmiş ve ordusuna yağmalattırıştır.

Bir Osmanlı Başkenti

1359 yılından sonra Osmanlılar, Trakya'ya yayılmaya başlamış olup; bundan sonraki yıllarda Orhan Bey ve oğlu Süleyman Paşa, sürekli olarak Edirne ile ilgilenmişlerdir. Tahta çıkdıktan sonra Rumeli'nin ele geçirilmesi için başlatılan girişimlere hız veren I. Murad, Çorlu ve Keşan alındıktan sonra Edirne'nin alınması görevini Lala Şahin Paşa'ya vermiştir. 1360-1361 yıllarında Dime-toka'nın alınmasından sonra, 1362'de Edirne de Türkler'in egemenliğine girmiştir.

Beşir Çelebi'nin risalesinde anlattığı üzere "Edirne'yi kafirlerin elinden, ilk alan Sarı Saltuk Sultan, sonra Gazi Umur Bey ve en son olarak da Umur Bey" olmuştur. Edirne'nin alınışından sonra buraya gelen I. Murad kalenin yönetimini Lala Şahin Paşa'ya bırakmıştır. I. Murad döneminde şehir Edrinus, Edrune, Edrinebolu, Endiriye ve Edrine adlarıyla anılmaya başlanmıştır.

Edirne, fethi ile birlikte hızla Türkleşme'ye başlamış; çok uzun yıllar boyunca yerli Hristiyan sayısı yok denecek kadar az iken, çok sayıda yabancı tüccar bulundurmıştır. Bundan sonra Edirne, Türkler için Rumeli'nin fethi hareketlerinde çok önemli bir askeri üs olmuştur.

1364'de Sırp, Bosnak, Eflak ve Macar kuvvetlerinden oluşan bir haçlı ordusunun

Edirne'ye yürümesi üzerine; Hacı İlbey yönetimindeki Osmanlı kuvvetleri, Edirne'nin 25 kilometre batısında, Meriç Irmağı'nın kenarındaki alanda düşman kuvvetlerini büyük bir bozguna uğratmış ve bu zafer tarihe "Sırp Sındığı" olarak geçmiştir.

Yıldırım Bayezid, İstanbul'u kuşatmak için giriştiği hareketleri Edirne'den yönetirken; ölümünden sonra şehzadeleri arasında başlayan mücadelede bu şehir daha da bir önem kazanmıştır.

Bayezid'in şehzadelerinden Süleyman Çelebi, devlet hazinesini Bursa'dan Edirne'ye taşıyarak burada tahta çıkmış; şehir daha sonra kardeşlerden Musa Çelebi'nin eline geçmiş (1411); 1413 yılında da I. Mehmed Çelebi) Edirne'yi kardeşinin elinden almıştır.

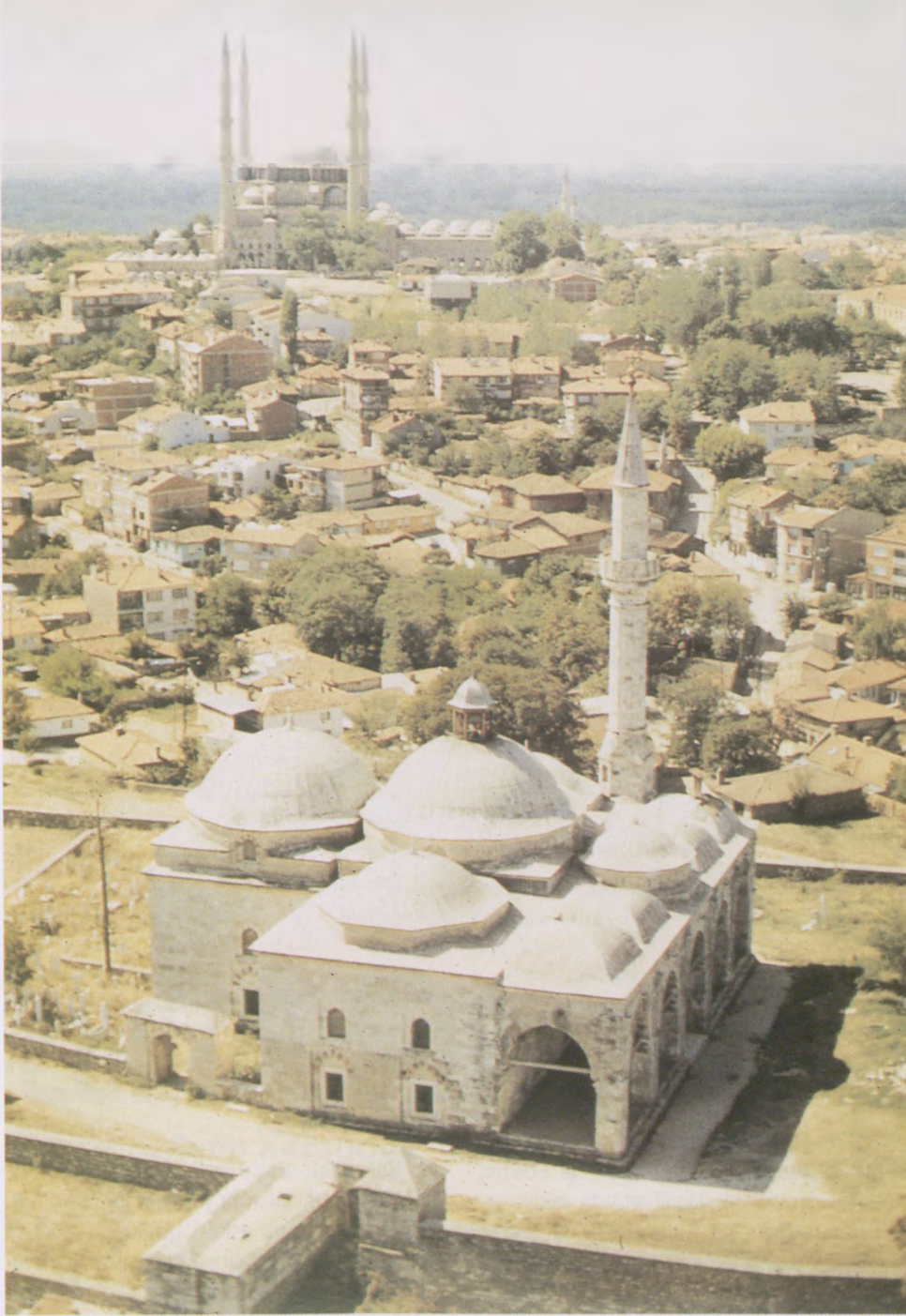
Sultan II. Murad'la birlikte Edirne daha bir değer kazanmış. Bursa'dan sonra ikinci başkent durumuna gelmiş; şehirde ve çevresinde imar ve inşaa faaliyetleri arttırılmış, şehzadeleri (Alaeddin ve II. Mehmed) için burada günlerce süren sünnet düğünleri düzenlenmiş ve bu eğlenceler tarihe geçmiştir.

Edirne'den İstanbul'un fethine

II. Murad "5 Şubat 1451" tarihinde ölünce, oğlu II. Mehmed Manisa'dan Edirne'ye gelerek burada törenle tahta çıkmıştır. Fatih Sultan Mehmed maiyetiyle birlikte İstanbul'un fethi için gerekli planları Edirne'de hazırlayarak, ordularıyla birlikte büyük sefere buradan çıkmıştır. İstanbul'un 1453 yılında fethinden sonra, Edirne başkent olma durumundan çıktıysa da önemini yitirmemiştir.

Balkanlar'daki fetihlerde merkez ve hareket üssü olarak kullanılan Edirne'de Şehzade Beyazid ve Mustafa'nın sünnet düğünleri Yeni Saray'ın (Sarayı Cedit) bahçesinde yapılmıştır.

II. Bayezid ve oğlu I. Selim arasındaki taht kavgasına da sahne olan Edirne'nin bayındır-

Muradiye Camii'nden Selimiye'ye...

İlçına Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde de büyük önem verilmiştir. Edirne'nin adı Osmanlı tarihine Dar-ün Nasır, Dar-ül Karar ve Dar-ül Mülk sıfatları ile geçmiştir.

17. yy.dan itibaren dönemin tüm padişahları, tüm zamanlarını Edirne'de geçirir olmuşlardır. I. Ahmed, II. Osman ve IV. Murad Edirne koruluklarında büyük av eğlenceleri düzenlenmişlerken; "avcı" lakabıyla anılan IV.

Mehmed 1670'de Edirne'yi ikinci bir yönetim merkezi yaparak çoğu zamanını burada sürek avı yaparak geçirmiştir. Yaşamını Edirne'de sürdürmeyi seven II. Mustafa, "Edirne Vakası" (18 Temmuz-22 Ağustos 1703) olarak bilinen askeri-sivil ayaklanmadan sonra tahtından uzaklaştırılmıştır.

18. yüzyıla birlikte Edirne'de gerileme döneme başlamış, 4 Temmuz 1745'de çıkan ve altmış kadar mahalleyi tahrip eden büyük

yangın ile Ağustos 1751'de meydana gelen ve pek çok binanın yıkılmasına neden olan deprem bu süreci hızlandırmıştır.

1768 ve 1786 yıllarında Avrupa üzerine yapılan seferlerde Edirne yine hareket üssü olurken, bu savaşların hemen hepsi yenilgiyle sonuçlanmıştır.

II. Selim'in Rumeli'de Nizam-ı Cedit adı verilen yeni orduyu kurma girişimine karşı; bu yeni orduyu çekemeyen Rumeli ayanı ve derebeyleri, 1801 ve 1806 yıllarında devlete karşı iki kez ayaklanmış olup, bu olaylar tarihe "Edirne Kıyımı" olarak geçmiştir.

1828-1829 Osmanlı - Rus Savaşı sırasında Edirne, Rus ordusunun işgaline uğramış; yenilgiyle sonuçlanan bu savaştan sonra, 14 Eylül 1829'da imzalanan "Edirne Antlaşması" ile Osmanlılar'a bırakılmıştır. Bu savaşın Edirne'yi olumsuz yönde etkilemesi üzerine müslüman halk başka bölgelere göç ederken, şehre hristiyanlar yerleşmeye başlamıştır. Bu durum karşısında halkın moralini düzeltmek için şehre gelen II. Mahmut, gezisi anısına Edirne damgalı paralar bastırmıştır.

1878-1879 yıllarındaki II. Osmanlı-Rus Savaşı sırasında 20 Ocak 1878'de Edirne, yine Rus ordularının işgali altında yakılıp yıkıldıktan sonra; 13 Mart 1879'da tekrar Osmanlılar'a bırakılmıştır.

Edirne Savunması

1912 yılında Osmanlılar'a karşı birleşen Balkan ülkelerinin saldırıları sırasında (I. Balkan Savaşı); Şükrü Paşa'nın 160 gün süren kahramanca savunmasına karşın, Edirne Balkan ve Sırp kuvvetleri tarafından 26 Mart 1913'de işgal edilmiştir.

1913'de imzalanan "Londra Antlaşması" ile şehir Bulgarlar'a verilmiş; ancak eski müttefiklerin Osmanlı topraklarını paylaşırken anlaşamaması üzerine çıkan II. Balkan Savaşı sırasında, Enver Paşa komutasındaki

Osmanlı birlikleri, 22 Temmuz 1913 tarihinde hiç bir direnişle karşılaşmadan şehre girmişlerdir. 10 Ağustos 1913'de imzalanan "Bükreş Antlaşması" ile de Edirne, yine Osmanlı toprakları içine dahil edilmiştir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanlılar, Edirne ve Doğu Trakya toprakları üzerinde sürekli olarak kötü emeller beslemişlerdir. Bunlara karşı kendini savunmak için Edirne, önce "Trakya-Paşaeli Cemiyeti" yapısı içinde bütünleşmiş, sonrasında da "Anadolu ve Rumeli Müdaafayı Hukuk Cemiyeti" bünyesine katılmıştır.

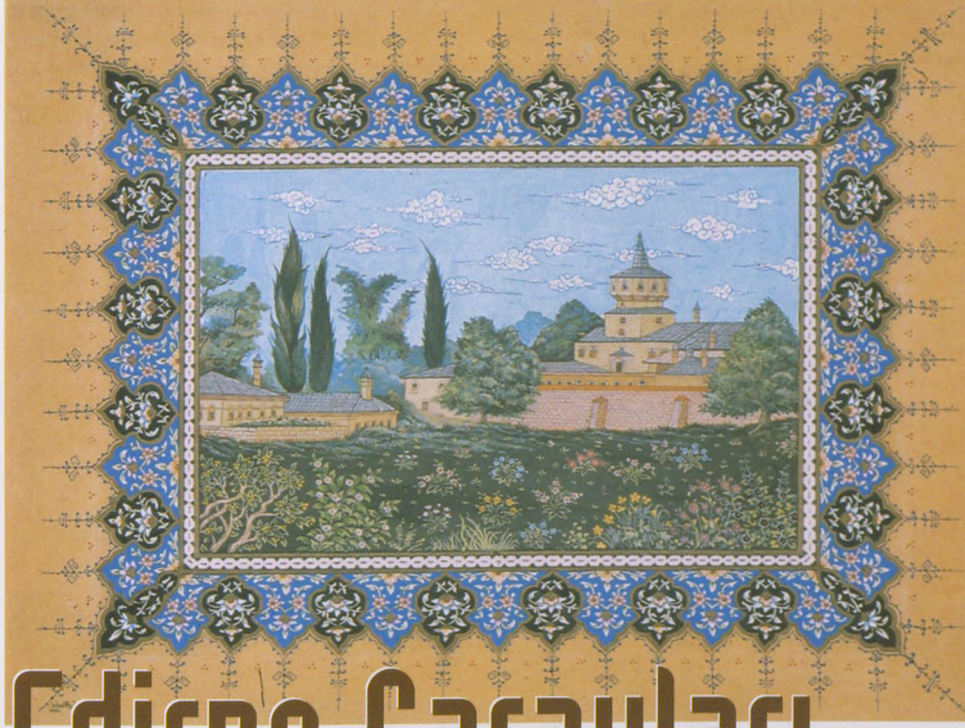
Yine de Yunanlılar, diğer ülkelerin desteğiyle Edirne'yi 1920 Temmuz'unda işgal etmişlerken; Milli Mücadele sonunda kazanılan "Büyük Zafer" sonrasında imzalanan "Mudanya Ateşkesi"nden sonra, Türk Ordusu 25 Kasım 1922'de Edirne'ye girmiştir. 24 Temmuz 1923'de imzalanan "Lozan Antlaşması" ile de Edirne, Türkiye Cumhuriyeti toprakları içinde kalmıştır. Karaağaç yöresi de, 15 Eylül 1923'de Türk topraklarına katılmıştır. "Montreux Antlaşması"ndan sonra da Edirne 20 Ağustos 1938 tarihinde il merkezi olmuştur.

En parlak dönemlerini Osmanlılar'a başkentlik yaptığı yıllarda yaşayan Edirne'de, II. Dünya Savaşı'nda askeri birliklerin doğuya çekilmesi üzerine halk şehri boşaltmış, savaşı izleyen dönemde askeri birlikler geri dönmüş şehir yeniden canlanmaya başlamıştır.

Kaynakça:

- 1) "Edirne (Edirne'nin Fethinin 600. Yılı Armağan Kitabı)": Türk Tarih Kurum Yayınları, 1965.
- 2) "Edirne": Atalay Bayık, 1973.
- 3) "Cumhuriyet'in 50. Yılında Edirne": 1973 İl Yıllığı.
- 4) "Edirne İlimizi Tanıyalım": İlhan Özalp, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, 1990.
- 5) "Meydan Larousse": Cilt: 4. S.67-71.
- 6) "Büyük Larousse": Cilt: 7. S: 3523-3526)
- 7) "Ana Britannica": Cilt: 11. S: 82-84.

Fatih Sultan Mehmed'in Edirne'de yaptırdığı Yeni Saray'da Cihannüma Kasrı (Minyatür: Ömer Faruk Atabek)

Edirne Sarayları

Yard. Doç. Dr. **Ratıp Kazancıgil**

Bizans Dönemi

Araştırdığımız kaynaklar, Bizans döneminde Edirne tekfurlarının oturdukları saraylar hakkında fazla bir bilgi vermemekle birlikte, yine de, Edirne'de saray denilen bâzı binalar bulunduğunu göstermektedir.

1- Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde⁽¹⁾ "Eski Edirne Kralları Manyas kapısında otururlarmış" demektedir.

Nitekim, Edirne'nin Türkler tarafından fethedilmesi üzerine Bizans tekfurunun, gece karanlığından faydalanarak Manyas Kapısı'ndan nehir yoluyla Enez'e kaçmış olması da bu fikri güçlendiriyor. Çünkü, Manyas

kapısı Edirne Kalesi'nin güneye bakan yüzünde Tunca Nehri'ne açılan bir kapıdır.

2- Abdurrahman Hibri Çelebi, "Enis-ül Müsamirin" adlı Edirne tarihçesinde, Edirne'nin hisarını anlatırken⁽²⁾ "Edirne şehrinin hisarı dört köşe olarak yapılmıştır. Her bir köşesinde üstüvane şeklinde birer kule vardır ki, birisi, Üç Şerefeli Camii yakınında görülen büyük kuledir. Bizanslılar döneminde beylerinin sarayı burada imiş" demektedir. Bundan dolayı da bu kuleye Tekfur kulesi denmiştir.

3- Ahmet Bâdi efendi, "Riyaz-ı Belde-i Edirne" adlı eserinde⁽³⁾ Hibri'den aktararak yaklaşık aynı bilgileri vermekte ve Tekfur

Cihannüma Kasrı...

kulesi ve civarının fethiden sonra geçirdiği değişiklikleri anlatmaktadır.

Edirne'nin fethinden sonra Sultan I. Murad'ın Edirne'de durmayıp bir süre Dimetoka'da kalması, adı geçen bu sarayların pek de oturmaya uygun durumda olmadıklarını göstermektedir.

Osmanlı Dönemi

Osmanlılar döneminde Edirne'de ilk saray, Sultan I. Murad tarafından (H:767-M:1365) yılında şimdiki Muradiye Küçükpazar Caddesi ile Kırlangıç Bayırı arasındaki kavak meydanında yapılmış ve adına, "Sarayı Cedit", yani Yeni Saray denmiştir.

Bu saray hakkında tarihi kaynaklar, pek az bilgi vermekte olup sâdece Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde sarayın özellikleri hakkında az da olsa bir iz bulunmaktadır.

Çelebi, özetle: "Gazi Murad Hüdavendigâr'ın kavak meydanında yaptırdığı bu sarayı Mûsa Çelebi genişletip kale gibi burç ve bârusunu bir büyük bina gibi yaptırdı. Çevresi beşbin adım gelir. Dört köşeden uzunca bir sultan sarayıdır. Duvarların yüksekliği yirmi zira olup kuzeye açılan bir adet demir kapısı vardır. Sonra, Sultan Süleyman Han Macar seferine rağbet etmekle bu sarayı ve yeniçeri odalarını imar edip kırkbin yeniçeriyi hazır bulundurarak altıbin özel hizmetliyi bu sarayda oturtmak üzere eski sarayı büyük divanhaneler, has oda, büyük ve küçük hazine, kiler doğancılar, seferliler odalarıyla genişletti. Ama bağ ve bahçesi yoktur" denmektedir. ⁽⁴⁾

Daha sonra Sultan II. Murad'ın başlatıp Fatih Sultan Mehmed'in tamamladığı saray yapılıncı bunun adı "Sarayı Atik" yâni Eski Saray olmuştur.

Sarayı Cedit-i Amire (Yeni Saray)

Yeni Saray, şehrin kuzey yönünde ve Tunca nehrinin batısında 3 milyon m²'nin üs-

Demirtaş Kasrı...
(Dr. Rifat Osman)

Adalet Kasrı ve Saray Mutfakları...

tünde bir düzlükde kurulmuştur. Bu alanı, asırlık ağaçlar gölgeler.

Sarayın yapılmasına sultan II. Murad'ın buyruğu ile (H:854-M:1450) yılında ölümü üzerine inşaat bir süre durmuş ise de yine o yıl içinde Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniden başlatılmıştır.

Daha sonraları Kanuni Sultan Süleyman, Sultan II. Selim, Sultan I. Ahmed, Sultan II. Ahmed ve Sultan Mustafa ve Sultan III. Süleyman yeni yapılar ekleyerek sarayı genişletip süslemişlerdir.

Ancak, bu sultanlar arasında sarayın gelişmesine en çok emek harcayan ise, Sultan IV. Mehmed (Avcı Mehmed) dir.

Edirne sarayının, saraya bağlı olan kasırlar (köşkler) de vardır ki onların sadece adlarını yazmakla yetineceğiz.

- 1- Şikâr (Av) Köşkü
- 2- Aynalı Köşk
- 3- Bostancı Başı Kasrı
- 4- Terazî Kasrı
- 5- Adalet Kasrı
- 6- İftar Köşkü
- 7- Bülbül Kasrı
- 8- Değirmen Kasrı
- 9- Bayırbaşı Kasrı
- 10- Mumuk Sarayı
- 11- Köşk Kapı Kasrı

Adalet Kasrı'nın 19. Yüzyıl başında durumu... (Gravür: Jose Maria Jouan)

- 12- İydiye Kasrı
- 13- Çadır Köşk
- 14- Hıdırlık Kasrı
- 15- Buçuk Tepe Kasrı
- 16- Yıldız Kasrı
- 17- Demirtaş Kasrı
- 18- Akpınar Sarayı Kasrı
- 19- Üsküdar Kasrı

Saray, (H:855-1295 M:1451-1878) yılları arasında kalan 583 sene içinde gâh görkemli ve bakımlı, gâhi de harap ve terkedilmiş durumda ayakda kalabilmiştir.

Değişik dönemlerde bir çok kereler tamir ettirilmiş, bu iş için mimarlar görevlendirilip paralar harcanmıştır.

Osmanlıların dünyayı yönetim fermanları bu sarayda yazılıp Krallara taçlar bu sarayda giydirilmiştir.

Aylarca süren sünnet ve evlenme törenlerine de şahit olmuştur. Bu saray, tahttan indirilen ve tahta çıkartılan padişahları, boğdurulan vezirleri, sayısız yabancı elçiler ve getirdikleri armağanların sunuluşunu da görmüştür.

Bir çok doğu ve batı seferlerinin ilk karar ve hareket yeri de bu saraydır. Ne var ki, sarayın yaşam öyküsünü tümüyle anlatmak bu küçük yayının amacı dışında kalır. Onların ayrı bir destan olarak kaleme alınması ve yayınlanması genç araştırmalarımız için değerli bir çalışma konusu olur.

Yalnız, burada, sarayın üzüntü veren demeyeyim de, tüyler ürperten sonuna özet olarak birkaç satırla değinmek isterim:

1870'li yıllarda sarayın bodrum katları (mahzenleri) cephane deposu olarak kullanılmaya başlanılmış.

Edirne-Eski Saray'ın 19. Yüzyıl başındaki kalıntıları... (Gravür: Jose Maria Jouan)

1876 Osmanlı-Rus savaşında Rus ordusu Balkanlar'ı aşmış Şipka'yı geçince Edirne'nin istila edileceğinin anlaşılması üzerine Edirne valisi Cemil Paşa ile kumandan Müşir Ahmet Eyüp Paşa'nın müşterek emirleri üzerine Ruslar'ın ellerine geçmemesi için cephanelik ateşe verilmiş ve saray havaya uçurulmuştur⁽⁵⁾.

Bu sefer saray yıkıntıları üzerinde yağmalar, yangından mal kaçırılmalar başlamıştır.

Edirne'nin Ruslar'dan geri alınmasından sonra Vali Rauf Paşa tarafından verilen izin üzerine yangından zarar görmeyen veya kısmen yanan saray birimlerinin pek değerli XV. ve XVI. yüzyıl çinileri ve diğer bazı kıymetli parçalar sökülerek bazı yabancı ülke yöneticilerine armağan edilmiştir. Özellikle de bu eşsiz eserlerin önemli bir bölümü 27 sandık içinde İngiliz Konsolusu'na teslim edilerek İngiltere Kraliçesi'ne gönderilmiştir⁽⁶⁾.

Sarayın ve saraya bağlı bazı köşkerin eski hallerini gösteren fotoğraf ve gravürlerle bu birimlerden günümüze kadar gelebilmiş olanların yıkıntıları fotoğraflar bölümünde görülmektedir.

Notlar

- (1) Evliya Çelebi Seyahatnâme, Zuhûri Danışman baskısı C:6 - S:8
- (2) A. Hibri. Enis-ül müsâmirin S:11 (Dr. Ratip Kazancıgil kütüphanesindeki nüsha)
- (3) Ahmed Bâdi. Riyâz-ı belde-i Edirne C:1 - S:17 (Dr. Ratip Kazancıgil kütüphanesindeki nüsha)
- (4) Evliya Çelebi Seyahatnâme C:6 S:8 Zuhûri Danışman baskısı
- (5) Bu hususta daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver tarafından yayınlanan Dr. Rifat Osman Bey'in Edirne Sarayı adlı eserinin 47-52 sayfalarına baş vurmalarıdır.
- (6) Dr. R. Osman. Edirne Sarayı S:51

Erken Osmanlı Dönemi

Edirne Eserleri

Prof. Dr. **Oktay Aslanapa**

E

RKEN Osmanlı sanatının gelişmesini bugün de bütün canlılığı ile aksettiren üç merkezden biri ve Bursa'dan sonra İstanbul'un fethi olan 1453 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun payitahtı olan Edirne'dir. Diğer iki merkez İznik ve Bursa'nın bu erken Osmanlı sanatı çerçevesinde kalıp daha sonraki gelişmelere uzak olmasına karşılık, Edirne Osmanlı İmparatorluk sanatının en fazla yükseldiği devri de, aynı zamanda sembolize etmektedir.

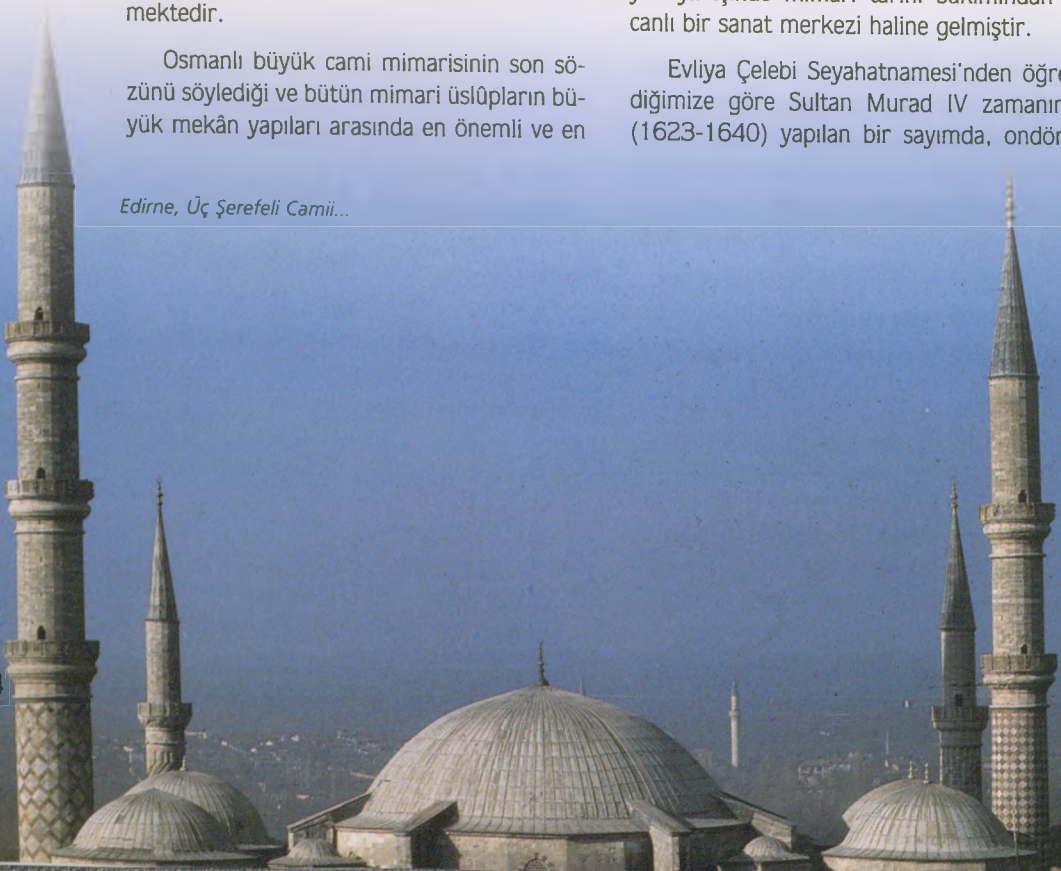
Osmanlı büyük cami mimarisinin son sözünü söylediği ve bütün mimari üslûpların büyük mekân yapıları arasında en önemli ve en

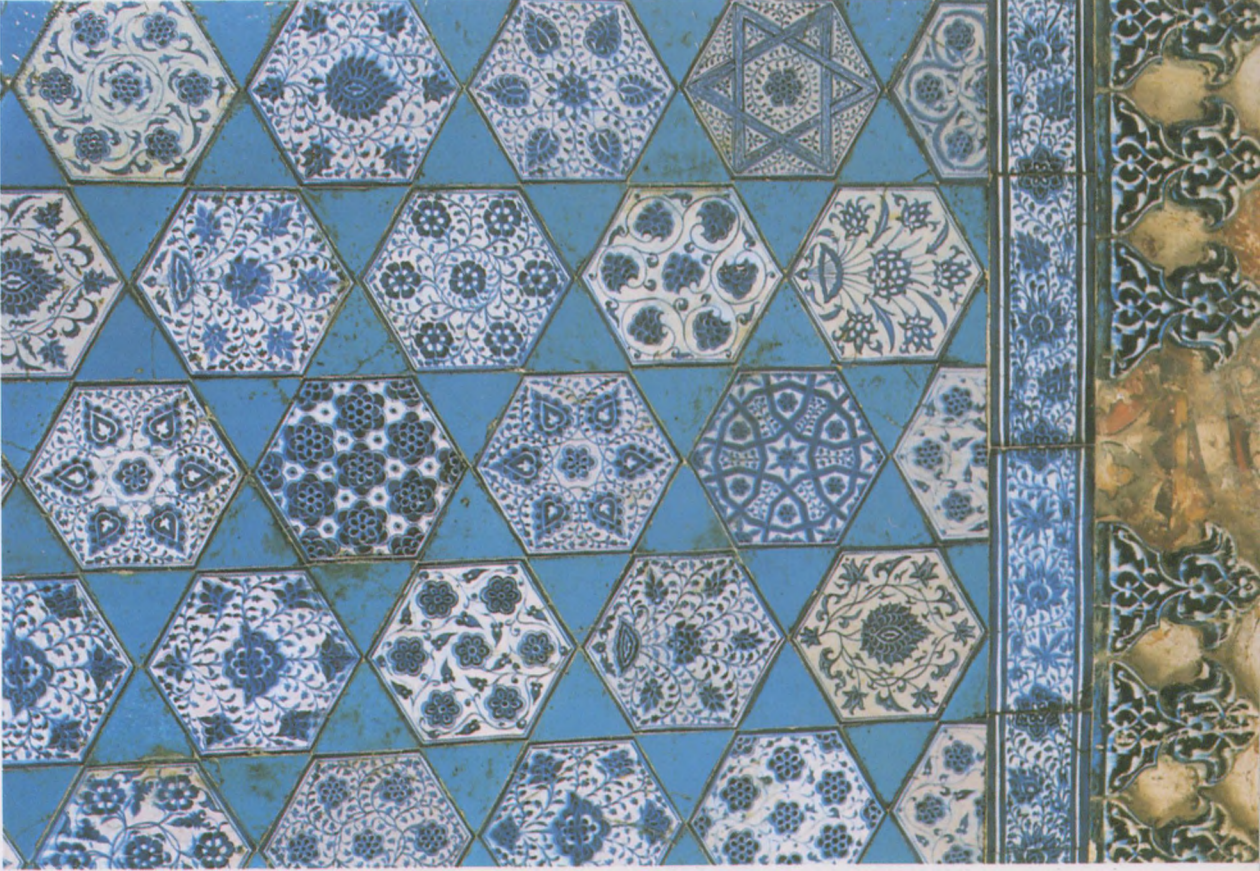
enteresan eserlerinden biri olan Selimiye Camii burada yükselmektedir.

1361 yılında Murad Hüdavendigâr tarafından zapt edildiği zaman, Edirne, Meriç Nehri kenarında ve kale içinde kurulmuş küçük bir şehirden ibarettir. Fakat Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra, kısa zamanda camiler, saraylar, köprüler, kervansaraylar, han, hastane ve imaret gibi anıtlarla genişleyerek iki yüz yıl içinde mimarî tarihi bakımından en canlı bir sanat merkezi haline gelmiştir.

Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'nden öğrendiğimize göre Sultan Murad IV zamanında (1623-1640) yapılan bir sayımda, ondördü

Edirne, Üç Şerefeli Camii...

Edirne, Muradiye Camii çinileri...

selâtin camii, üçyüzü vezirler veya âyan tarafından yaptırılmış 314 cami bulunuyordu.

Bu rakam biraz mübalağalı gibi görünürse de 70 yıl kadar önce Bâdi Ahmed Efendi'nin, Riyâz-ı Belde-i Edirne adlı eserinde selâtin camileri 15 olarak, Evliya Çelebi'den bir fazlası ile gösterilmiştir. Bunun dışında kalan 46 cami ile birlikte, 61 cami adı verilir ki Bâdi Efendi, bunların çoğunu görmüş, geri kalanları tarihi kaynaklardan çıkarmıştır. Böylece 164 mescit, 56 tekke ve zaviye, 49 medrese, 103 merkad ve türbe, 9 imaret, 53 mektep, 4 çarşı, bedesten ve arasta, 24 han, kervansaray, 6 harap ve eseri kalmayan han, 16 hamam, 13 sebil, 124 çeşme, 8 köprü tespit edilmiştir.

Bu yapıların büyük bir kısmı ortadan kaybolmuş, bir çoğu pek harap bir hale gelmiş olup, kalan 84 kadar eski eser de günden güne harap olarak sayıları azalmaktadır.

Edirne'nin zamanımıza kadar gelen ilk orijinal anıtsal yapısı 1403'te Emir Süleyman Çelebi tarafından tesis edilip, 1414'te Çelebi Sultan Mehmed tarafından tamamlanan Eski Cami'dir.

Dört paye ve dört duvar üzerine dokuz kubbeli kare bir yapıdır. En büyüğü Bursa'da Yıldırım Bayezid'in 1400'de yaptırdığı yirmi kubbeli Ulu Cami olup, Kahire'den Filibe ve Sofya'ya kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli merkezlerinde dahi yapılmış payeler üzerine birbirine eşit kubbelerden ibaret kü-

çüklü büyüklü Osmanlı camileri grubuna gir-
mektedir.

Edirne'nin bu erken devir yapısında kalın payeler ve nispeten alçak kubbelerle karanlık ve ağır bir mekân tesiri egemen olmuştur. Payelerde ve duvarlarda beyaz badanaları kaplayan çok iri yazıların bir sanat değeri olmadığı gibi bunlar mekân tasvirini bozmaktadır. Daha yukarılarda ise, duvarlar çirkin harap kalem işleri ve perde motifleriyle barbarca sıvanmış, mihrap da bu zevksizliğe kurban gitmiştir.

İç kısımdaki ağır mimârî, dış tarafta son cemaat yeriyile minarelerde dahi kendini gösteriyor. Asıl bina kesme taştan, son cemaat yeri ise kesme taş ve tuğla sıralarından dekoratif olarak yapılmıştır. Mermer portalin üst kısmında, aşağı doğru sarkan cüretli şekillerle stalâktit grupları göze çarpıyor.

Bundan sonra **II. Sultan Murad**'ın 1434'te yaptırmış olduğu Muradiye Camii de, arka arkaya iki kubbe ve yanlarda birer kubbe ile önünde beş gözlü bir son cemaat yerinden ibaret kanatlı cami şemasına uygun plâni ile Osmanlı mimarîsine bir yenilik getirmiyor. İlk örneği 1330 yılında İznik'in kuşatılması esnasında Orhan Bey tarafından Yenişehir kapısı dışında yaptırdığı İmâret Camii'nde görülen bu plân şeması ile İznik'ten başlayarak, Bursa, Edirne ve diğer Osmanlı ülkesi şehirlerine yayılarak XVI. yüzyıl sonuna kadar çeşitli şehirlerde altmıştan fazla cami meydana gelmiştir.

Bunlar arasında, Edirne Muradiye Camii, plânı bakımından İznik ve Bursa'daki benzerlerine katılmakla beraber, kible tarafında mihrap duvarı ile doğu ve batı duvarlarını kaplayan çiniler ve iki orta kubbeyi birbirine bağlayan büyük kemerin iç yüzündeki eski kalem işleri ile asil bir sadelikle XV. yüzyıl başındaki Osmanlı süsleme sanatının en başarılı eserleri arasında yer alır.

Yapıda, prizmatik üçgenler üzerine oturan orta kubbe, daha büyük olup, aydınlık feneri vardır. Çinileri ve kalem işleri bakımın-

dan Bursa Yeşil Cami ile aynı gruba girer. Renkli sır tekniğinde ve mozaik örnekleri taklit eden çini mihrabı, Bursa Yeşil Cami'den sonra en muhteşem örnektir. Teknik ve üslûp bakımından da Bursa'ya bağlanmaktadır. Yalnız burada altıgen biçiminde mavi-beyaz çinilerle orijinal bir üslûp ortaya çıkmaktadır. Bunlar, İznik mavi-beyaz seramiklerinin kalitesini gösterir. Beyaz zemin üzerine birbirinden çok farklı desenlerle koyu (mavi) ve açık renk dekorlu altıgen çiniler, aralarını dolduran firuze üçgen çinilerle bir yıldız meydana getiriyor. Motifler, küçük çiçekler, yapraklar, palmet, rozet ve ince kıvrık dallarla, seyrek olarak geometrik şekillerdir. Bu çinileri Şam'da Tavrizi Türbesi çinilerine ve Londra Victoria and Albert Müzesi'nde Emeviye Camii'nden geldiği söylenen çinilere bakarak, Suriye'ye bağlanmak fikri ileri sürülmüş, diğer taraftan burada, İranlı ustaların çalıştığı kabul edilmek istenmiştir. Fakat ne çinilerin hamuru, ne de kalitesi, böyle görüşlere imkân bırakmaz. Edirne Muradiye Camii, XV. yüzyıl ilk yarısında, Osmanlı süsleme sanatının en cana yakın eserlerindedir.

Bundan önce Beylerbeyi Yusuf Paşa'nın, 1429'da yaptırdığı, çok harap durumdaki **Beylerbeyi Camii** (⊥) plânına bir yenilik getirmektedir. Bunun İznik Nilüfer Hatun İmâretine benzeyen plânı, yalnız mihrap önüne yivli bir yarım kubbe konulmak sureti ile değiştirilmiştir. Daha yüksek ve büyük aydınlık fenerli kubbe ile bunun arkasında yanlara doğru yarım yıldız tonozlarla genişletilmiş, dilimli, küçük bir kubbeden ibaret yatık dikdörtgen bölüm vardır. Camide son cemaat yeri yoktur. Büyük kubbeye doğru olmamakla beraber, burada ilk defa bir yarım kubbe denemesi yapılmış olmaktadır. Fakat asıl yarım kubbe, **Sultan Murad II**'nin kumandanlarından Yahşi Bey'in Tire'de yaptırdığı **Yeşil İmâret** adı ile tanınan camide ortaya çıkmaktadır. Burada (⊥) plânında ortadaki büyük kubbenin arkasına ikinci büyük kubbe yerine yirmi iki dilimli bir yarım kubbe eklenerek, dışarıya kuvvetli çıkıntı yapan derin bir mihrap bölü-

mü meydana getirilmiştir. Önünde beş gözlü son cemaat yeri vardır. Yeşil İmaret, büyük kubbeye bağlı yarım kubbeli yapıların ilkidir. Beş bölümlü son cemaat yeri haraptır. Zengin mukarnaslı portalı vardır. Yapı bugün, Tire'nin müzesi olarak kullanılmaktadır. (1) Planlı camilerin gelişmesi içinde kalan bu değişimler yarım kubbenin ortaya çıkması ve diğer tek kubbeli camiler, XV. yüzyıl ortalarına kadar devam eden mimarî görüşleridir. Fakat Edirne'de, Sultan Murad II'nin, 841-851 (1437-1447) arasında, on yılda yaptırdığı Üç Şerefeli Cami, Osmanlı mimarisinin normal gelişme imkanlarını aşır beklenmeyen, şaşırtıcı bir sanat hadisesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı yüzyıl sonra Mimar Sinan tarafından ortaya atılan, camilerin ana fikrini gerçekleştiren bir öncü olarak fevkalade önemlidir. Yanlarda ağır altıgen payelere, giriş ve kible tarafında, duvarlar boyunca sıralanmış altı sivri kemer üzerine oturan 24.10 m çapındaki kubbe, yanlara doğru, 10.50 m çapında ikişer kubbe ile genişletilmiş, aradaki üçgen boşluklara mukarnas konsollarla birer küçük kubbe yerleştirilmiş. Böyle bir plân şeması, Türk sanatında ilk defa ortaya çıkmış olup, yatık dikdörtgen biçiminde camiler için ideal geniş, anıtsal bir mekân fikrinin gerçekleşmesini göstermektedir. Dıştan orta kubbeyi destekleyen sekiz payanda kemeri, ilk defa burada tatbik olunmuştur. Ortasında şadırvanı ile, dikdörtgen biçiminde revaklı avlu, ilk anıtsal örnek olarak, cami ile bir bütün halindedir. Yuvarlak ve oval, çeşitli boyda yirmi iki revak kubbesi, henüz bir vuzuhsuzluk ve araştırma eseridir. Bununla beraber, kemerlerin ahenkli düzeni ile içinden bakınca sürükleyici bir mimari kuvveti vardır. Her üç tarafında, Selçuklu portallerini hatırlatan gösterişli portaller açılmış, fakat kubbeli son cemaat yerine açılan daha yüksek ve büyük cümle kapısı, bütün diğer portalleri gölgede bırakmıştır. İlk defa dört minareli olarak yapılan camide, avlunun köşelerinde, burmalı, kaval yivli, baklavalı ve üç şerefeli zikzaklı minareler birbirinden farklıdır. Her şerefeye ayrı yoldan çıkılan üç şerefeli, o zamana ka-

Edirne, Eski Camii...

dar yapılan en yüksek minare olarak camie adını vermiş olup, ancak 127 yıl sonra Selimiye'nin minaresi bu yüksekliği aşabilmiştir. Avlu pencerelerinden ikisinin alınaklarında lacivert ve beyaz çinilerle, Sultan Murad'ın adını taşıyan kitabeler vardır. Revak kubbelerinden bazılarında, boyaları tazelenmiş olmakla beraber, orijinal kalem işleri kalmıştır. Bunlar, Bursa Yeşil Cami'den ve Edirne Muradiye Camii'nden sonra, üçüncü sırada gelen en eski örneklerdir. İçeride, büyük kubbenin mavi renkte zevksiz süslemeleri yenidir. Üç Şerefeli Cami, Osmanlı mimarisinde, çok büyük bir hamle olmakla beraber, henüz toplu bir mekân birliğinden uzaktır.

Sultan Murad II'nin saltanatının son yıllarına doğru yaptırdığı bu cami ile Muradiye Camii (1434) ve Darül Hadis (1475)'den başka, onun zamanında Gazi Mihal Camii (1422), Şah Melek Paşa Camii (1439), Mezid Bey Camii (1442) ve bunlarla bağlı diğer yapılarla Edirne şehri zenginleştirilmiştir.

Resim 1: Edirne İç Kalesi Zafer Kapısı...

(José María Jouonin - Jules Van Gaver'in "Turquie" adlı eserinden... Paris, 1840)

Edirne Gravürleri

Atanur Meriç

Resim 2: Edirne, Çeşme Meydanı (Robert Walsh'ın "Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor" adlı eserinden... Londra, 1839, c.2)

DAHA çok 16. yüzyıldan itibaren Doğu ülkelerine ilgi duyan Avrupalı bilginler ve gezginler yazdıkları eserlere, ziyaret ettikleri şehir ve kasabaların genellikle gravürlerini de koymuşlardır. Gravürlerle süslenmiş bu tür eserlerin 19. yüzyılda basılmalarına çok sık rastlanmaktadır. Bu gravürler çoğu zaman eserin yazarının dışında yazara refaket eden ressamlar tarafından yapılmış, ayrıca teknik bir usta, metal, ahşap ya da taş üzerine bu gravürleri kazıyarak baskıya hazır bir duruma getirmişlerdir. Gravürlerin sol alt köşesinde ressamın, sağ alt köşeye de gravürü kazıyan ustanın adının konması gelenek haline gelmiştir. Her ne kadar bu gra-

Resim 3: Edirne'nin kenar semtlerinde bir sokak... (Robert Walsh'ın "Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor" adlı eserinden... Londra, 1839, c.2)

vürler, ressamın değer yargılarına göre yapılmış olsalar da, o dönemin kent görüntülerini, mimarisini, sosyal ve kültürel yapısını belgeleyen görsel malzemeler olarak önemlidir.

Osmanlı Devletinin Avrupa'ya açılan kapısı olan eski başkent Edirne, gerek konumu, gerekse mimari eserleriyle gravür sanatları için ilgi çekici olmuştur. Özellikle bir mimari şaheser olan Selimiye Camii ile Eski

Resim 4: Edirne... (Edmond Ollier'in "Cassell's Illustrated History of the Russo-Turkish War" adlı eserinden... Londra, t.y., c.2)

Resim 5: Edirne Selimiye Camii... (Hesperos. Leipzig, 1881-1882, c.1)

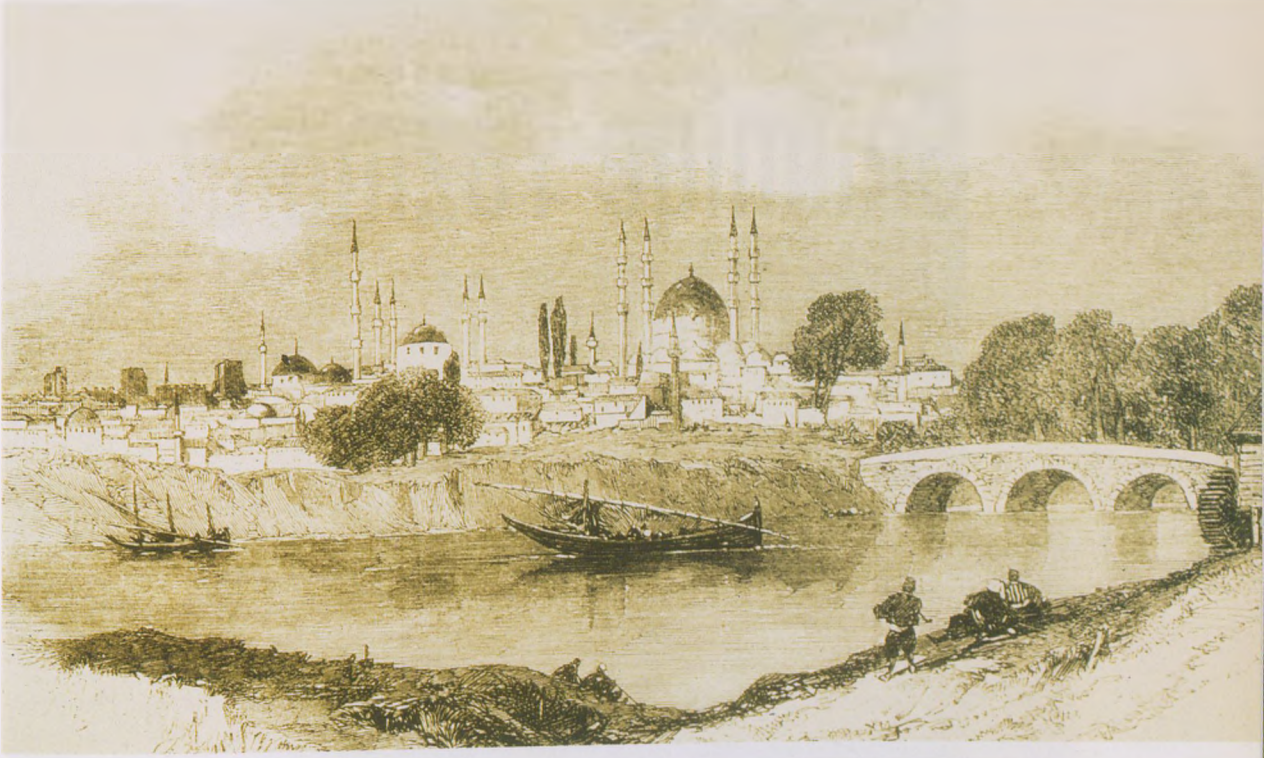
Saray ve Köşkler batılı ressamın gravürlerinde sıkça yer almaktadır. Bu tür gravürlerden bazı örnekler şöyledir.

1- Osmanlı Devletlerinden aldıkları bir gezi izniyle, (Turquie) adlı bir eser yazan (Jose Maria Jounin-Jules Van Gavev) adlı iki Fransız yazar, Edirne'ye de gelerek L. Fleury, Varmser, Ev. Langlois adlı ressam-lara çeşitli gravürler yaptırmışlardır. 1840 yılında Paris'te yayımlanan (Turquie) adlı eserden aldığımız bu gravürlerden birinde Edirne İç Kal'ası Zafer Kapısı resmedilmiştir. (Resim 1)

2- Robert Walsh adlı bir İngiliz'in yazdığı (Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor, London, 1839) adlı gözlemlere dayanan bilimsel eserde, W.L. Leitch adlı bir ressamın çizdiği Edirne gravürleri çok daha ilginçtir.

Bu gravürlerden birinde Edirne Çeşme Meydanı (Resim 2), diğerinde Edirne'nin kenar semtlerinde bir sokak (Resim 3) görülmektedir.

3- Baskı tarihi bilinmemekle birlikte, Londra'da 19. yy. ikinci yarısında yayınladı-

Resim 6: Edirne...
(Ho Brettanikos Aster. Londra, 1860, c.1)

ğı sanılan Edmund Ollier'in eseri (Cassells Illustrated History of the Russo-Turkish War. London) adlı eserde Edirne'yi Tunca nehrinden gösteren ressam, belirsiz, bir gravür (Resim 4) vardır. Gravür'de Edirne Selimiye Camii ve Üç Şerefeli camiler slüet olarak gösterilmiştir.

4- Selimiye'yi resmeden bir gravür de Leipsio'da 1881-1882 de yayınlanan (Hesperos) adlı bir eserde yer almaktadır (Resim 5).

Ayrıca, 1882 yılında Berlin'de yayınlanan yazarı belirsiz (Die Heulige Turkei) adlı bir kitapta Edirne ile ilgili bir gravür çok dikkat çekicidir (Resim 6). Buna benzer bir başka gravür 1860 yılında Londra'da yayınlanmıştır (Resim: 7).

Resim 7: Edirne Kale Kapısı...

Edirne'de Bir Kitap Hazinesi:

Selimiye Yazmalar Kütüphanesi

Ender Bilal

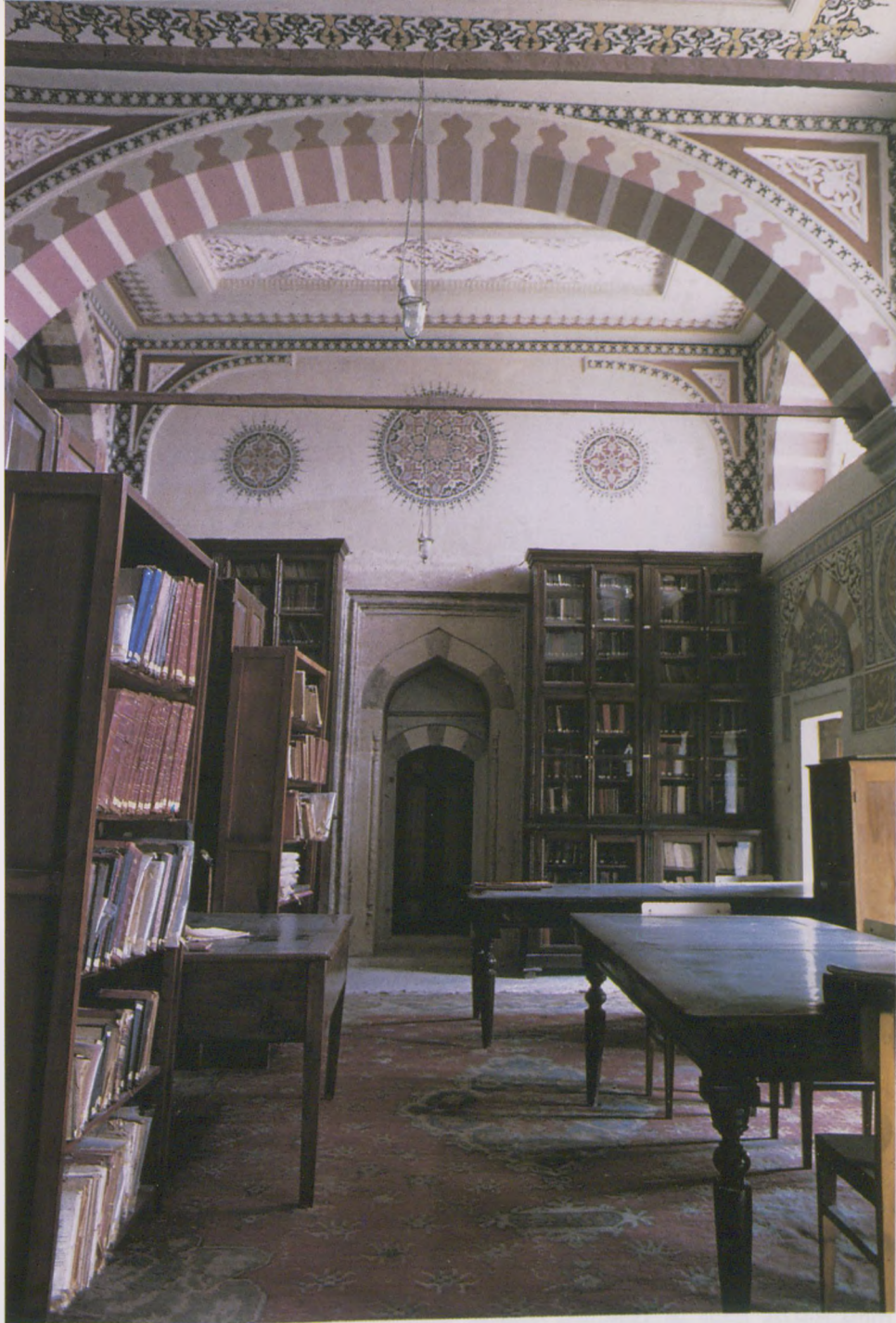

SELİMİYE Yazmalar Kütüphanesi; 1574 yılında Edirne'de Mimar Sinan tarafından yapılan Selimiye Camii hünkâr mahfilinin karşı cephesindeki balkonun'da II. Selim'in 277 kitabını bağışlamasıyla kurulmuştur. Daha sonraları Çelebi Mustafa Paşa Selimiye Camii içindeki bu odayı bir camekânla camiden ayırarak okuma salonu haline getirmiştir. Çelebi Mustafa Kemal Paşa (İstanbul-Güzelcehisar 1811) yeniçeri ocağında yetişip Turnacıbaşı, Sekbanbaşı olup Edirne ağalığına getirildikten sonra kültür hizmetlerine el atıp II. Selim'in kurduğu kütüphaneyi zenginleştirmiştir.

Kütüphane, Çelebi Mustafa Paşa, İzzet Paşa, Ayşe Hatun, Fatma Hatun, Hacıoğlu Hafız Mehmet, Hacı Osman Ali Efendi, Kazasker Şükrü Efendi, II. Murat, Sultan Beyazıt, II. Beyazıt, Sadık Bin Çavuş, Hüseyin Bin Salih, Abdülvesil Bin Hızır, Aliş Paşa, Mehmet Sadık, Halil Paşa, Faik Kaltakkıran gibi yardımseverliklerini kitap bağışı ile ortaya koymuş padişah ve halktan kişilerin katkılarıyla gelişmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 430 sayılı Öğretimin Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun gereğince medrese, tekke ve zaviyeler kapatılmış, buralarda mevcut kitaplar kütüphaneye devredilmiştir. Daha sonraları Halkevlerinin kapatılmasıyla Halkevi kütüphanesinde bulunan Türkocağı'na ait 577 adet bas-

"Baybars Tarihi" adlı özgün yazma kitabın ilk sayfaları... (Fotoğraf: R. Sezen)

Selimiye Yazmaları Kütüphanesi'nden bir köşe... (Fotoğraf: Mehtap Ülkücü Cömert)

ma arap harfli kitaplar da kütüphaneye devredilmiştir. Daha sonraki yıllarda Ekrem Demiray'ın, Nejat Yılmaz'ın, Kemal Şaban'ın, Süreyya Dumlu'nun, Rasim Ertürk'ün, Süleyman Bilgen'in yazma ve basma eser koleksiyonları ilgililerce kütüphaneye bağışlanmıştır. II. Bayezid Külliyesinin bünyesindeki kitapları da koleksiyonuna katan Yazma Eserler kütüphanesi bugün 3354 yazma, 5118 adet basma esere sahiptir. Basma

eserlerin mükerrer sayıları ile birlikte kütüphanenin toplam koleksiyon sayısı 10.026'dır.

1920 yılında İstanbul'da Evkaf Müzesi kurulduğunda Bursalı Tahir Bey'in kontrolü altında bir heyetin Edirne'ye gelerek 110 tane yazma eser seçip sergilenmek üzere İstanbul'a göndermeleri, Edirne kütüphanesinin tarihi zenginliğini kanıtlamaktadır. Ser-

*Kütüphane'de yer alan yazma bir eserin cildi...
(Fotoğraf: R. Sezer)*

gilenmek üzere giden bu 110 eser halen Türk İslam Müzesi'nde bulunmaktadır.

Selimiye Yazmalar Kütüphanesi benzersiz ciltlerle korunmuş ve süslenmiş değerli Yazma eseriyle zengindir.

Tarihi, Tıbbî, Coğrafi, Edebi ve Sosyal içerikli birçok yazma eseri bünyesinde bulunduran kütüphanenin koleksiyonu arasından birkaç örnek verecek olursak;

Sultan II. Selim'in Selimiye Vakıfnamesi H:978, Nesih ve Talik yazı çeşidiyle yazılmıştır. 265x185 ölçülerinde olup dili Türkçe'dir. 211 yapraktan ibarettir.

Ahmet Badi Efendi'nin 1893-1897 tarihleri arasında yazdığı her yönüyle Edirne'yi inceleyen "Riyaz-ı Belde-i Edirne" adlı eser 3 cilt olup müellif hattıdır.

"El-Melik Ez-Zâhir Baybars" adını taşıyan eser arapça ve tezhiplidir. İbn Şedda'd tarafından yazılan "Baybars Tarihi" adlı eser unik nûsha olup, meşin şemseli ve mikleplidir.

"Hasiyyet ün-Alâ Envarit Tenzil" adlı eser ibn-Tencid, Muslihiddin Musafa B. İbrahim (H.855) tarafından yazılmış olup arapça ve cildi meşin zengi şemseli miklepli, köşebentlidir.

"Şerh-i Tarih El-Yemini" adlı eserde Ahmet B. Ali Dımışki tarafından yazılmıştır. Eser Arapça, Nesih'dir. H.1156 yılında yazılmış olup cildi meşin şemseli mikleplidir. Eser Gazneli Mahmut döneminden başlayarak M.1018'e kadar olan olayları kapsamaktadır.

Tıp ilim dünyasının ünlü eseri olan **Zahire-i Harzemşahi** adlı eserde Edirne Yazmalar Kütüphanesi'nin koleksiyonunda bulunmaktadır. Ese-

Selimiye Kütüphanesi'nde "Zahire-i Harzemşahi" adlı kitabın ilk sayfası... (Fotoğraf: R. Sezer)

Sultan II. Selim Vakfiyesi'nde tuğralar... (Fotoğraf: R. Sezer)

rin yazarı kendi ifadesi ile "Ahmed oğlu Mehmed oğlu Hüseyin oğlu İsmail-i Cürcani" kısa ifade ile Cürcanlı Hüseyinoğlu İsmail'dir. Kitap Farsça kaleme alınmış olup 344 yaprakтан oluşmaktadır.

Selimiye Yazmalar Kütüphanesi 1983-1984 yılları arasında Selimiye Camii'nin onarımı sırasında onarımdan geçmiştir. Bu onarım sırasında kütüphanenin kapı üzerlerinde resmedilmiş Mekke ve Medine resimleri duvardan kazınmış ve yerlerine karakalem süsler (16.yy. motifleri) konmuştur. İki resmin duvara sonradan yapıldığı orjinallerinin bu karakalem süsler olduğundan resimlerin kazındığı ilgililerce belirtilmiştir. Kütüphanenin iç duvarları çeşitli hat yazıları ve motifler ile süslüdür.

Halen İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü bünyesinden bulunan "Selimiye Yazmalar Kütüphanesi"nin ayrı bir şube veya

"Selimiye Yazmalar Kütüphanesi Müdürlüğü" adıyla bir birim oluşturulması gerekmektedir. Bünyesinde değişik konularla değerli eserleri bulunduran "Selimiye Yazmalar Kütüphanesi" bir çok araştırmacının ışığı olmaya devam edecektir.

Kaynakça:

- 1- Edirne İl Yıllığı, 1967.
- 2- Edirne Halk Kütüphanesi Bülteni, Bilal Ender, Selimiye Kütüphanesinden Edirne Halk Kütüphanesine 409 Yıl, s.19.; Acar Matbaacılık A.Ş. 1984.
- 3- Edirne Halk Kütüphanesi Bülteni, Edirne Vakıf Kütüphaneleri, Onur Oral, s.9, Acar Matbaacılık A.Ş. 1986.
- 4- Edirne Halk Kütüphanesi Bülteni, Selimiye Eski Eserler Bölümündeki Tarihi Yazmaların Tanıtılması, Bağman Latif, Gülsün Davut, s.49.; Acar Matbaacılık A.Ş. 1986.
- 5- Edirne Halk Kütüphanesi Bülteni, Kazancıgil Ratip, Edirne Selimiye kitaplığındaki hekimliğe ait el yazması eserler tanıtılması, s.9, Acar Matbaacılık A.Ş. 1987.

Kültür ve Sanatın Özgün Kaynakları

Edirne Müzeleri

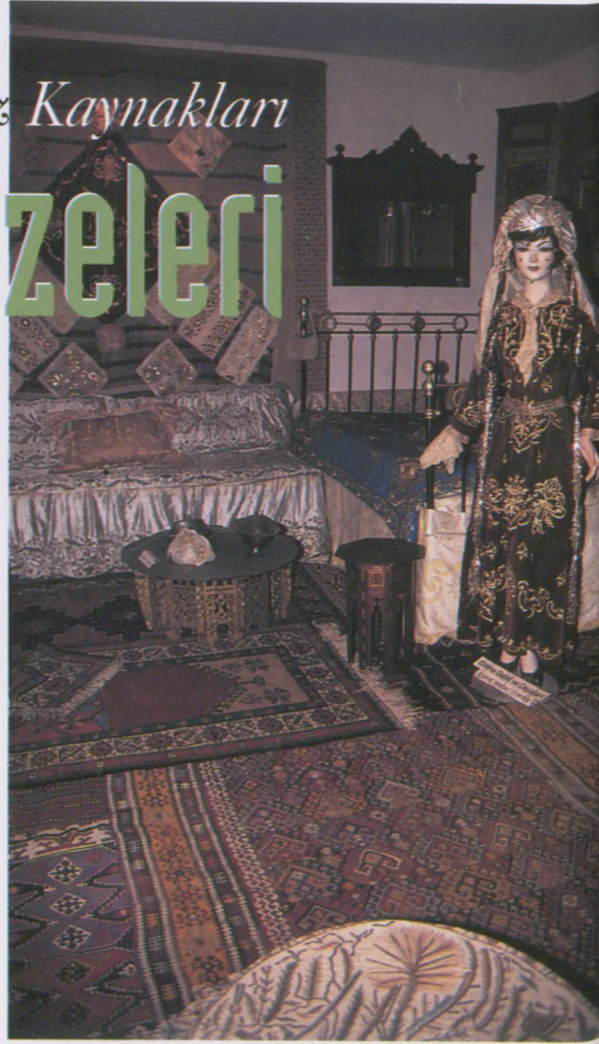
Ayfer Karaduman

Edirne'de müze ilkin 1925 yılında, Selimiye Camii külliyesindeki Dar'ül-sübyan'da depo olarak kurulmuş, daha sonra bu depo Dar'ül-tedris'e son olarak da Dar'ül-kur'a Medresesi'ne taşınarak 1935 yılında burada ziyarete açılmıştır. Müze binasının yeterli olmayışı nedeni ile Edirne'de 1966 yılında yeni bir müze binası yaptırılmaya başlanmış, 1970 yılında tamamlanan bina, 1971 yılında Arkeoloji ve Etnografya Müzesi adıyla ziyarete açılmış, eski müze binası olan Dar'ül-kur'a ise Türk - İslâm Eserleri Müzesi olarak düzenlenmiştir.

Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

Etnografya Seksiyonu

Bu müze 1971'de ziyarete açılmıştır ve arkeoloji ile etnografya seksiyonlarından oluşmaktadır. İlk girişte halı-kilim, kişilerin müzemize hediye ettikleri eserlerin vitrinleri ile Selimiye Camii'nin ilk açılışında mihribana konan halı ile başlar. Soldan sağa, Edirne Kari yükük ve Edirne Sünnet Yatağı ile Edirne Gelin Odası yer alır. Edirne Kari

Edirne Etnografya Müzesi'nde Gelin Odası...

Eserlere ait köşe, Hamam köşesi, Edirne Oturma Odası Köşesi, Edirne Evleri keten sıvalarından örnekler, çeşitli işleme ve yörük kıyafetleri ve gelini, Edirne Erkek ve Kadın giysili mankenler ve son dönem gelin kıyafeti giymiş mankenler ile takılar, oyalar, mis sabunları ve Atatürk'e ait Balkan Harbi'nde kullandığı harita ile Edirne'yi ziyaretleri esnasında kullandıkları eşyalar yer almaktadır. İkinci salonda köy mutfağı ve çeşitli el sanatları ve tezgahlar ile tarım aletleri bulunmaktadır.

Edirne Türk-İslam Eserleri Müzesi'nde Kırkpınar Odası... Ağa ve pehlivan...

Arkeoloji Seksiyonu

Sergileme Paleontolojik Döneme ait fosillerle başlar. Bu bölümde Edirne ve yakın çevresinde bulunan 3. zaman sonuna ait fil, gergedan ve at türünden hayvanların defans, diş çene kemiği ve omurlarına ait parçalar vardır. Ayrıca, günümüzden 30 milyon yıl önce Miyosen Döneme ait balık fosilleri ile, diğer deniz hayvanları ve bitki fosilleri yer almaktadır. Arkeolojik buluntuların en eskisi Enez-Hocaçeşme Höyüğü'nde bulunan orta Neolitik-ilk Kalkolitik Döneme ait (gü-

nümüzden 7300-7400 yıl önce) taş, kemik ve pişmiş toprak buluntularıdır.

Müzenin bahçesinde sergilenen Hacılar Dolmeni eserleri, Lalapaşa, Araplık Dolmeni ve Taşlıcabayır Tümülüsü kurtarma kazılarında bulunan törensel kapılar; M.Ö. 1400-800 yılları arası son Tunç-Demir Çağ başlarına ait kültürün belgeleri olarak sergilenmektedir.

Seksiyondaki eserlerin pek çoğu 1971-72 yıllarından beri devam eden Enez Kazısı

buluntularıdır. Klasik-Helenistik-Roma ve Bizans Dönemi'ne ait taş, bronz, pişmiş toprak ve cam eserler sergilenmektedir. Enez Nekropolü'nde bulunan güzellik ve aşk tanrıçası Afrodit'e ait pişmiş toprak Kült heykelleri ilginçtir.

Mermer heykeller ve steller arasında bölgenin yerli halkı olan Traklar'a ait tanrılaştırılmış Trak Süvarisi tasvirli mezar stelleri yöresel eserlerdendir.

Kapıkule Gümrük Kapısı'ndan kaçılırken yakalanan eserlerin çokluğu Müze'nin özelliğidir. Takılar, pişmiş toprak ve cam eserler yanısıra heykel ve steller yanında binlerce sikke, dönemlerine ait vitrinlerde sergilenmektedir.

Osmanlı ve Bizans Dönemi'ne ait altın defineler ise Müze'nin Etnografya Salonu'nda buldukları kapları ile birlikte görülmektedir.

Edirne Arkeoloji Müzesi'nde bir mezar steli...

Bahçede, girişte Roma Dönemi'ne ait lahitler, dolmen ve menhirler ile çitten yapılmış iki Trakevi, hemen arkasında sağ tarafta Osmanlı Dönemi'nin XV., XVI., XVII. yy.'na ait tezyinatlı ve mihraplı mezar taşları, lahidler, bir saray mensubunun ölen kız çocuğunun minik lahdi, Fatih Sultan Mehmet'in eşi Sitti Hatun'un mezar taşları ile sol tarafta başta yeniçeri ağasının mezar taşı olmak üzere yeniçeri ocağının çeşitli sınıflarına ait bir doktora tezi yapacak kadar çok yeniçeri mezar taşları sergilenmektedir.

Bahçenin sağ tarafında ortada M.S. I.yy.'a ait Eroslu mermer sunak, bahçe duvarı boyunca Helenistik-Roma-Bizans dönemlerine ait sütun başlıkları, heykeller ve Osmanlı Dönemi'ne ait su kültürü ile ilgili Edirne'nin balıklı havuzları, selsebil, çeşme, çeşme aynaları, kurnalar, kuşluklar ve şadırvan sergilenmektedir.

Sultan II. Beyazid Külliyesi'nde yer alan Sağlık Müzesi...

Türk-İslam Eserleri Müzesi

Selimiye Camii avlusundaki Dar-ül Tedris Medresesi'nde 14 oda, galeri ve avluda eserler sergilenmektedir. Bu müzenin:

Pehlivanlar Odası'nda Kırkpınar Güreşleri'nin ünlü baş pehlivanlarının fotoğrafları ile Kırkpınar Ağası giysili ve kısıbetli mankenler vardır.

Tekke Eşyaları Odası'nda tekkelerden gelen çeşitli eşyalar, II. Bayezid Külliyesi'ne ait çok değerli kapılar ve mumhanesinde yapılan büyük mumlar, çok değerli el yazma levhalar, alemler, Selimiye Camii Kütüphanesi'nden getirilen XIII.yy.'a ait büyük boy el yazma Kur'an, tezinatlı el yazma Kur'an ve kitaplar, binlik zikir tesbihleri, son Şeyhül-İslam'a ait kıyafeti giymiş manken, fildişili

Kur'an muhafazası, Mevlevi Tekkesi'ne ait eşyalar vardır.

Prof. Özden Vural'ın Çorap Koleksiyon Odası.

İşleme ve Levha Odası'nda çeşitli yazılı işlemler ve levhalar vardır.

Odalarda yeniçeri kıyafeti giymiş mankenler ve çeşitli fildişi kakmalı silahlar vardır.

Balkan Harbi Odası'nda sancaklar ve kanlı sancak ile fotoğraflar sergilenmektedir.

Çini ve Seramik Odası'nda XV.yy. Şahmelek Camii çinileri, Kütahya çinileri ve Çanakkale seramikleri ile porselen aşürelkler vardır.

Sarayıcı Odası'nda Edirne Sarayı'nın 1973 yılında yapılan kazıda çıkan duvar çinilerinden örnekler tamamlanarak sergilenmiştir.

Cam eşyalar; mutfak eşyaları, Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı medreselerinden kalma kenarları eski yazılı büyük boy kazanlar ile saray mutfağında kullanılan çeşitli kaplar vardır.

Ölçü aletleri Odası'nda çeşitli ölçü aletleri, fenerler, mangallar, mum makasları ve karanfilden yapılmış zemzemlikler ve kahve takımları, ile kahve değirmenleri ve fincanlar vardır.

Oturma Odası'nda menevişli sedef kakmalı koltuk takımları, büyük boy ayna ile çeşitli resimlikler, çeşmi bülbül ve laledanlıklar bulunmaktadır.

Ağaç İşleri Odası'nda çeşitli fildişili ahşap eserler, Cenevizlilerden kalma sandık ve yazılı levhalar ile ahşap kutular sergilenmektedir.

Sağlık Müzesi

Trakya Üniversitesi'nce kurulan bu müze, Sultan II. Bayezid tarafından 1484 yılında temeli atılıp 1488 yılında hizmete giren külliye'nin, döneminde hastalıkların musiki, su sesi ve çiçekle tedavi edildiği Darüşşifa (Hastane) bölümünde yer almaktadır. Aslında müze binası, yapı olarak ve döneminde gördüğü hizmet bakımından tıbbi kültürümüzün değerli bir örneğidir. Bu yönü ile yerli ve yabancı pekçok ziyaretçisi bulunmaktadır. Alt yapısı yeni tamamlanan binada sağlıkla ilgili seksiyonların düzenleme çalışmaları yapılmaktadır.

Lozan Müzesi

Edirne'nin Karaağaç semtinde yapılp 1998 yılında törenle açılışı yapılan Lozan Anıtı alanında "Lozan Müzesi" adıyla Trakya Üniversitesi'ne bağlı bir müze kurulmuştur. Bu müzede Lozan Antlaşması'na ve İsmet İnönü'ye ait belgeler ve fotoğraflar sergilenmektedir.

Edirne Türk-İslam Eserleri Müzesi'nde yer alan tarihi mezar taşları...

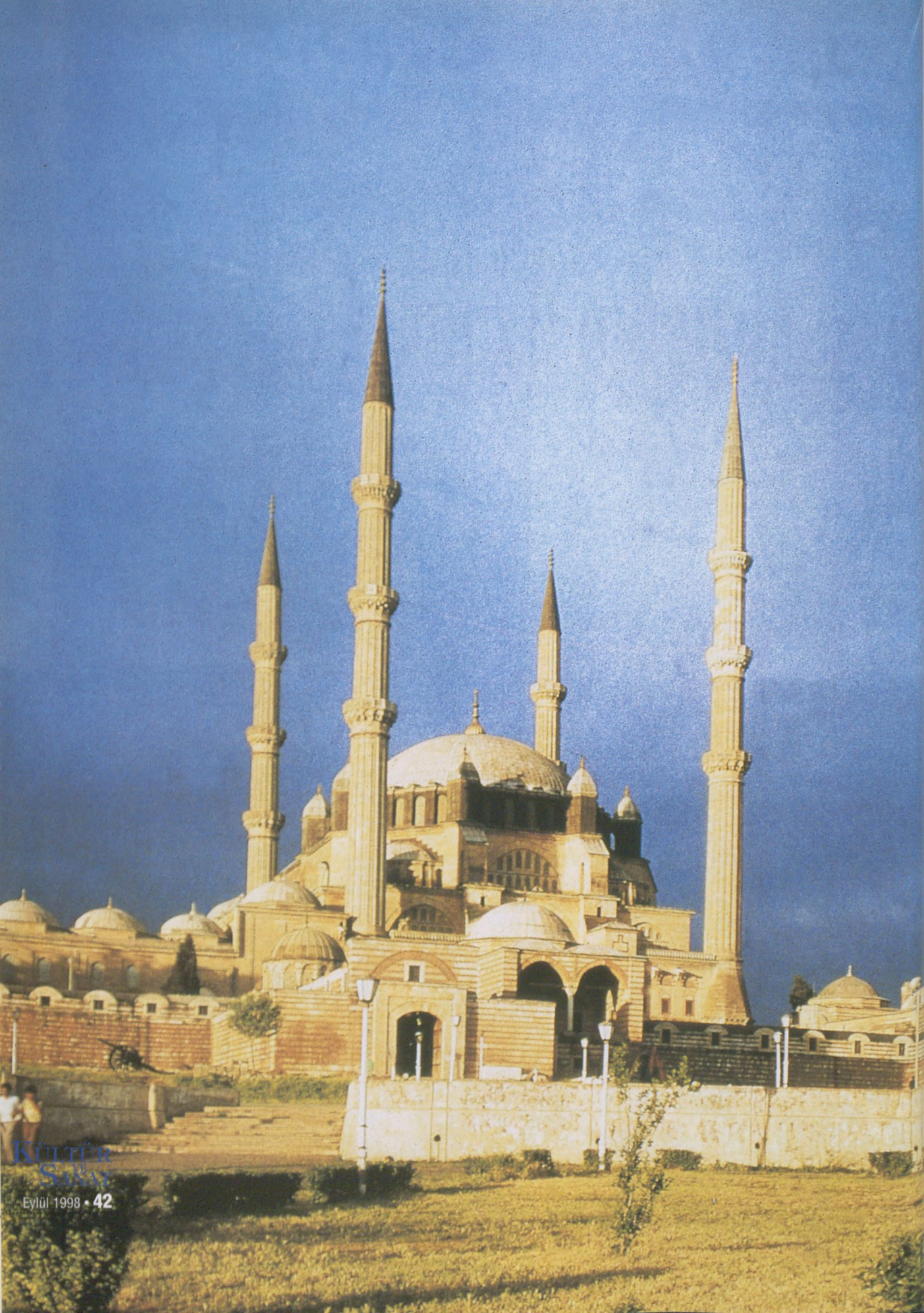
“Divan Şairi Nefî”den Edirne’ye Övgü

- 1- Edirne şehri mi bu yâ gülşen-i Me’vâ mıdır
Anda kasr-i pâdişâhî cennet-i A'lâ mıdır
- 2- Cenneti görmüş bir âdem var ise gelsin desin
Tarh-i anın dahi böyle dilkeş ü ra'nâ mıdır
- 3- Habbezâ cây-i neşât-efzâ ki Ridvân görse ger
Hayretinden derdi bu cennet midir dünyâ mıdır
- 4- Dâimâ böyle müferrih mu bu cây-i dil-küşâ
Her zaman âb ü havâsı böyle rûh-efzâ mıdır
- 5- Dürr-i nazmım çarha mengûş olsa bilmez rûzgâr
Şî'r-i Nefî midir ol yâ kevkeb-i Şî'râ' mıdır

Açıklaması

- 1- Edirne şehri mi, yoksa Me'va cennetinin gülbahçesi midir burası?
Orada padişahın köşkü A'lâ cenneti midir?
- 2- Cenneti görmüş bir adam varsa gelsin, söylesin (bakalım):
Onun da çiçek dikilmeye ayrılmış yerleri, böyle gönül çekici ve güzel midir?
- 3- Bu ne güzel zevk ve safâ artıran yerdir ki: Eğer bunu cennet kapıcısı Ridvân görse,
hayretinden, “Bu cennet midir? Yoksa dünya mıdır?” derdi.
- 4- Bu gönül açıcı yer, daima böyle ferahlık verici midir?
Onun suyu ve havası, her zaman, böyle cana can katıcı mıdır?
- 5- Şiir incim, feleğe küpe olsa, yine zaman, onun Nefî'nin şiiri mi?
Ya da Şî'râ (Yemen) yıldızı mı olduğunu bilmez.

Selimiye Camii Süslemeleri

Yard. Doç. Dr. **Mehtap Cömert Ülkücü**

Selimiye Camii yalnız mimariyiyle değil, çini, kalem işi, alçı, malakari süslemeleriyle de bir sanat şaheseri...

SMANLI İmparatorluğu'nun mimarlık makamında 50 yıl bulunan, bu sürede Osmanlı klasik mimari üslûbunu doruğa ulaştıran Mimar Koca Sinan, dünyanın gelmiş geçmiş en büyük mimarları arasında yer alır.

Edirne Selimiye Camii, Sinan'ın mekan bütünlüğüne ulaşan çabalarının doruk noktası olduğu gibi onun, Osmanlı selatin camiini, Ayasofya ile eş düzeye getirdiğini, hatta onun ilerisine geçtiğini savunduğu anıttır. Tartışmalı olan bu konuda önemli olan Mimar Sinan'ın Ayasofya kubbesinden daha büyük ve daha yüksek bir kubbe yapabilmesinden daha çok, Ayasofya'dan esinlenerek, onu taklit etmeden Osmanlı camiini özlemi çekilen mekan bütünlüğüne ve ölçülerine ulaştırmış olduğundan, övünç kaynağıdır.

Edirne Selimiye Külliyesi, daha önce Yıldırım Bayezid'in saray yaptırdığı Sarıbayır ya da Kavak Meydanı denen düzlükte kurulmuştur. Cami, medrese ve darülhadis, dört yanı duvarlarla çevrili büyük dikdörtgen avlunun içine, ortada cami ve güneydeki köşelerde ikiz eğitim yapıları olmak üzere, simetrik bir düzende yerleştirilmiştir.

Selimiye Camii Hünkâr Mahfeli kalem işi süslemeleri...

Mimar Sinan Selimiye'yi Edirne'ye hakim bir tepeliğin üstüne kurmuştur. Dış etkileri ve mimari özellikleri; yapı estetiği ile bütünlenen, herşeyi gerektiği kadar kullanan; mimari çizgilerin sakinliğini bozmayan, kalem işleri ve çini ağırlıklı ölçülü, dengeli ve sade iç dekorasyonu da dikkat çekicidir.

Selimiye Camii malakari süslemelerinden bir örnek...

Kalem İşleri

Sivil ve dini mimarimizin iç duvarları, kubbeleri ve tavanlarına siva, ahşap, taş, bez ve deri gibi malzemeler üzerine renkli boyalarla yapılan nakışlara kalem işi denir. Altın varağın bolca kullanıldığı, ince kıllı kalem tabir edilen fırçalarla yapılan bu nakışlar, İslam sanatının en önemli teknikleri arasında yer alır. Yapıldıkları malzemeye göre; siva üzerine yapılan kalem işleri, ahşap üzerine yapılan kalem işleri gibi isimlendirilir.

Edirne Selimiye Camii kalem işleri motif zenginliği kadar birçok tekniğin bir arada kullanıldığı çok değerli bir anıttır. Mimar Koca Sinan'ın döneminde sarayın baş nakkaşı Sai

Çelebi idi. Yapılacak işlerin motifleri nakkaşlar grubunca çizilir ve ehl-i hiref teşkilatının yetiştirdiği işinin ehli ustalarca uygulanırdı. Birkaç büyük restorasyon geçiren camii'nin kalem işleri yüzyılların modasına uyularak her restorasyonda birşeyler kaybetmiştir.

1983-84 yıllarında yapılan son restorasyonda Edirne'deki diğer eserlerde olduğu gibi Selimiye Camii sivalarında da üç devir bulunmuştur. Restorasyon anlayışımıza göre en altta bulunan orijinal kabul edilerek tatbik edilmiştir. Bazı bölgelerde devrinin orijinalleri bulunamadığından daha sonraki yüzyıllara ait uygulamalar orijinal kabul edilip uygulanmıştır. Şadırvan avlusu kubbelerinde, ana kubbede, kemerlerde bu farklı uygulamaları görmek mümkündür. Kemerlerde siva üzerine yapılan kalem işleri kompozisyonları 16.y.y. Bursa kumaşlarında görülür. Hünkar mahfeli kemerlerinde ve tavanlarındaki kalem işlerindeki motif ve kompozisyonlarda aynı özellikleri taşır.

Hünkar mahfeli cami içindeki tavanı ve kadınlar mahfeli tavanlarındaki kalem işleri'de 16.y.y. cilt kaplarındaki kompozisyonların benzerleridir. Hünkar mahfeli sedefli kapının ardındaki pencere tavanına siva üzerine yapılmış kalem işi, altın varakla bezenmiş caminin ilk uygulamalarının ne kadar zarif ve zengin olduğunun çok önemli bir belgesidir.

Malakari

Kaba siva üzerine 0,5-1 cm kalınlığında alçı siva çekilir, motive uygun olarak boşaltılacak alanlar özel bıçaklarla kesilerek zemine kadar boşaltılır ve zemin fırça ile boyanır. Selimiye Camii Kütüphanesi'nin tavanı ve kadınlar mahfeli tavanlarında bu teknik bolca kullanılmıştır. Alçı siva, mala ile tatbik edildiğinden bu isimle anılmaktadır.

Selimiye Kütüphanesi tavanındaki malakari günümüze gelebilmiş teknik üstünlükleri fazla olan bir uygulamadır. Rumilerden oluşan beyzi bir kompozisyon kenarlarda yarım olarak tekrarlanmıştır. Rumilerin kıv-

Selimiye Camii Hünkâr Mahfeli çini süslemeleri...

raklığı, rölyeflerdeki bıçağın ustalığı ve kompozisyonun güzelliği ustaların teknik ve artistik becerilerinin ölmez şahitleridir, zemin kırmızı tonlarda boyanmıştır.

Şadırvan avlusu kubbe kasnaklarında yer alan kaz ayakları, laleler ve geometrik motiflerden oluşan sular, malakari tekniğindedir.

Alçı kakma

Alçı siva üzerinde eskize uygun olarak renklendirilecek alanlar oyularak boşaltılır, elde edilen boşluklara eskizdeki renklere uygun renkli alçı siva doldurulur, yüzey raspanılır. Selimiye Camii pencere alınlarında mü-kemmel ve zarif örnekleri mevcuttur, birbi-

rinden güzel ve dengeli geometrik geçmelerle süslenmiş alınlarda kırmızı, yeşil ve beyaz renklerden oluşan kompozisyonları, beyaz zeminde siyah renkli rumi, bulut ve yapraklardan oluşan zarif bordürler çevrelemektedir.

Selimiye Camii Çinileri

Osmanlı çini sanatının doruk noktasına ulaştığı bir döneme rastlar. Türk çini sanatının motif, kompozisyon ve çini kalitesi olarak en mükemmel ölçülere ulaştığı bu çağda, Osmanlı İmparatorluğu toprak büyüklüğü ve zenginliğinin doruk noktasındadır, bunun neticesinde binlerce camii ve köşk inşa edilmiş ve bu yapılarda bol miktarda çini kullanılmıştır. Bu arz talep neticesinde İznik çini atölyeleri sayısı üçyüze ulaşmıştır.

Bu atölyelerde yapılan çinilerin çok iyi hamuru, çok sağlam bir sırrı vardı. Motiflerin detayları çok ince olmasına rağmen bir birine karışmaz, akma yoktur, renkler fevkalâde güzeldir. Üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen sır çatlakları yoktur.

Edirne Selimiye Camii çinileri, mekanları için özel olarak tasarlanarak hazırlanmışlardır. Mihrabın iki yanındaki dört büyük pano rumiler ve hatailerden oluşan madalyonlu mihrap çinilerdir, ince detaylar, renk armonisi ve boyutları ile nefis örneklerdir, yine mihrap duvarında yer alan ince çini panolarda kompozisyon ve teknik açıdan birer şaheserdir.

Minberdeki lacivert zemin üzerine beyaz çiçekli bahar ağacının köklerinde kır çiçekleri ve laleler yer alır. Kadınlar mahfeli sütunları arasında farklı kompozisyonların bulunduğu üçgen çini panolar mevcuttur.

Hünkar mahfeli sütunları arasındaki üçgen alınlarda ve pencere alınlarındaki çinilerde kompozisyon ve teknik olarak çok kalitelidir. Cami içinden ve yan bahçeden bağlantısı olan hünkar mahfeline ayrı bir kapıdan geçilerek döner taş merdivenlerle çıkılmaktadır. Üst katta duvarlar ve pencere üstleri

birbirinden güzel çinilerle kaplanmıştır, bu çiniler arasında yer alan meyvalı çini pano başka bir benzeri olmaması bakımından bilhassa önemlidir. Bahar açmış erik fidanı birkaç yerde tekrarlanmıştır.

Pencere aralarında yer alan zarif ve dekoratif panolarda madalyonların içindeki menekşe buketleri, kır çiçekleri, lale ve karanfillerle zenginleştirilmiştir. Buketlerde 15.y.y. Türk çini sanatının iç mimariye bir bahar tazeliği getiren güzelliklerini açıkça görmek mümkündür, ayrıca dikkatli bir gözlemin yüzyıllar süren olgunluğu ve estetik zevki her köşede hissedilir.

Hünkar mahfeli kapı silmeleri ve kemerlerindeki çinilerde ustalık, kalite ve estetiğin zirveye ulaştığı değerli örneklerdir. Bu bölümdeki çiniler kalite itibarıyla mihrap kısmındaki çinilerden daha üstün, kompozisyon ve büyüklük bakımından onlardan daha sade ve mütevazidir. Girişe göre karşı duvar sol panosunun çinileri 1877-1878 tarihinde Rus Harbi sırasında General Skoblef tarafından sökülerek Moskova Müzesi'ne gönderilmiştir, yerlerine alçı üzerine boya ile çini motifleri yapılmıştır.

Edirne Selimiye Camii hünkar mahfeli çinilerine dikkatli bir gözle bakıldığında çatlaklar, kırılmalar ve bozulmalar dikkat çekmektedir, ayrıca bazı panolardaki birleşim hataları, üst üste binen ya da yarım kalan motifler değişik dönemlerde dökülenlerin yerlerinde yapılan tamirleri ortaya koymaktadır. Cami içindeki pencere altlarına ve dolap kapakları altına yapıştırılmış parçalar büyük panoların artan ya da geriye kalan kısımlarından oluşmaktadır, bütün bunlar ciddi bir korumanın gerekliliğinin aciliyetini düşündürmektedir.

Selimiye Vakıf Kütüphanesi

1574 yılında caminin mihrap duvarının sağında, dışarıdan özel merdivenlerle çıkılan ufak bir odada Sultan II. Selim'in vakfettiği

Selimiye Camii çinilerinden detay...

kitaplarla kurulan kütüphane, başlangıçta tamamı 257 kitaptan oluşmuştu, sonraki yıllarda kitap sayısı çeşitli kişi, kurum ve kuruluşların yardımıyla artmış günümüzdeki kitap sayısı, 3309'u yazma, 6564'ü basma olmak üzere 9873'e ulaşmıştır.

Restorasyon öncesi kütüphanenin duvarlarında "ilmi beşikten başlayarak ölünceye kadar isteyin", "rütbelerin en yükseği ilimdir" gibi Kuran surelerinden alınmış bazı sözler ve tasavvufi beyitler yer almaktaydı. Kütüphanenin kapıları üzerinde ise Medine-i Münevvere ve Mekke-i Mükerrreme'nin ressam Hasan Rıza tarafından yapılmış, keten siva üzerine suluboya resimler mevcuttu. Restorasyon sırasında bu sıvalar dikkatlice kaldırıldı ve Edirne müzesinde korunmaya alındı. Cami genelinde olduğu gibi bu bölüm-

deki sıvalarda da üç ayrı döneme ait izlere rastlandı, en alttakiler orijinal kabul edilip uygulandı. Tavanda yer alan özgün malakariyelerden sağlam olanlara dokunulmadı.

Müezzın Mahfeli Kalem İşleri

Edirne Selimiye Camii'nin en nadide bölümlerinden bir diğeri de müezzın mahfelidir. Mahfelin sözlük anlamı; toplantı yeridir, camilerde müezzınların bir arada oturmaları için ayrılmış yüksekçe ve parmaklıklı sofa veya sütunlar üzerine inşa edilen yüksek yere müezzın mahfeli denir.

Selimiye Camii müezzın mahfeli iç şadırvan üstündeki yayvan dilimli alçak kaş kemerlerin mermer sütunlar üzerine oturduğu

parmaklıklı üst katıyla caminin tam merkezinde yer alır. Bu mekana, kuzeybatı köşesindeki merdivenlerle çıkılır, müezzin mahfelinin tam altına konumlanan yekpare mermerden zarif dilimli fiskiye, sekizgen ve kare olarak iki havuzla bütünleşir.

Mermer sütunlar üzerinden başlayan ahşap Parmaklıklara kadar devam eden kısımdaki ahşap üzerine yapılmış kalem işleri, 16.y.y. motif, kompozisyon ve teknik üstünlüklerini bünyesinde toplatılan nefis bezemelerdir. Siva üzerine yapılan kalem işleri gibi değişik dönemlerdeki restorasyonlarda üzerleri yağlı boya ile kapatılarak her yılın modası olan motiflerle süslenmişti. Son restorasyonda boya tabakaları çeşitli yöntemlerle temizlenerek en alttaki devrinin motifleri gün ışığına çıkarıldı.

Müezzin mahfeli kalem işleri fırça kıvraklığı, dalların kıvrımları, hatai, penç ve rumilerin oluşturduğu kompozisyonlarının güzelliği ve teknik üstünlüğü ile dikkat çekicidir. Alt kat tavanı, altın varakla kaplı ince çitelerin bölündüğü kırmızı zeminli karelerden oluşmaktadır, bu karelerin ortasında dilimli, beyaz zeminli, bir merkez etrafında dönen kompozisyonların yanyana gelmesi ile benzeşimlidir. Tavanı çepeçevre saran yeşil zeminli, penç, hatai, yaprak ve kıvrık dalların oluşturduğu altın varakın bolca kullanıldığı mükemmel bir bordür günümüze kadar gelebilmiş değerli kalem işlerindedir.

Konu bu noktaya gelince mahfelin mermer sütunlarından birinde yer alan ünlü ters laleye açıklık getirmek isterim.

Orta Asya'da bol miktarda bulunan laleye ayrı bir özen gösteren atalarımız bu çiçeği her yerde yetiştirdikleri gibi, laleyi değişik tekniklerden yararlanarak kumaşlarda, bilhassa işlemlerde, ahşap işlerinde sedef, taş, deri, siva ve çini gibi malzemelerde motif olarak bolca kullanmışlardır.

Çiçeğe duyulan ilgi ve sevginin bu arada lalenin Edirne tarihinde ayrı bir yeri vardır. 16.y.y.'da Edirne'ye gelen Avusturya Elçisi

Busberg laleyi Edirne'de görmüş, memleketine giderken laleyi yurduna götürmüştür. Avrupalılar bu olaydan sonra laleyi tanımış ve çoğaltmışlardır.

Sultan IV. Mehmet devrinde Tunca kenarındaki bahçelerde sadece çiçek yetiştirilmemiş, sanatçılara resimleri yaptırılmış, çiçek sergileri düzenlenmiş, yetiştiricilerden üstün başarı gösterenlere soğan, fide ve tohum verilerek teşvik edilmişlerdir.

Müezzinler mahfelindeki ters laleye gelince, bu motif teknik bakımdan hiçbir özelliği olmayan sıradan bir rölyeftir, bu motifle ilgili pekçok rivayetlerde adı geçen inatçı laleci baba ile ilgili hiçbir kayıt ve bilgi yoktur.

Bunun aksine Selimiye Camii Sultan Yıldırım Bayezid'in Edirne'de yaptırdığı ilk sarayın arazisi üzerine kurulmuştur. Özel mülkiyete değil eski saraya ait bu arazideki rivayet belge ve bilgilere ters düşmektedir, ihtimal ters lale efsanesi halkın esere duyduğu sevgiden doğan bir hayal ürünüdür.

Oysa Selimiye Camii'nde 16.y.y.'a ait İznik yapımı çiniler üzerindeki 101 çeşit lale varyasyonları, zerafeti, teknik üstünlükleri, renkleri ve fırça kıvraklıkları ile muhteşemdirler.

Sonuç

Selimiye Camii bugüne kadar üzerinde bir hayli konuşulan mimari özellikleri kadar, kündekari kapılarında ulaştığı sadelik, taş ve mermer işçilikleri, ibadet edenlere huzur veren mihrabı, müezzin mahfelini süsleyen kalem işlerinin narinliği, hünerli ellerden çıktığı bilinen malakarileri, çinilerindeki kompozisyon üstünlüğü, artistik, teknik ve imalat kalitesi yanında son derece uyumlu ve görkemli iç dekorasyonu ile de alınması gereken muhteşem bir abidedir.

Türk sanat zevki ve becerisinin, doğaya olan saygı ve tutkularının bezemelerde yaşadığı, sanatçıların; ustalığı, artistik güzelliklerle bütünleştirdikleri yüzyıllardan günü-

Selimiye Camii kalem işi süslemelerinden...

müze gelen geleneksel motif ve teknikleri bir çatı altında topladıkları bu değerli yapının çok dikkatle ve aşırı özenle korunması gerekmektedir.

Restorasyon ve konservasyon günümüzde özel bir bilim dalı olarak yerini almaktadır, bu konuda çok değerli, duyarlı hocalarımız ve ekipleri, çok az da olsa yetişmektedir. Böylesine değerli bir yapının restorasyonu çok ciddiye alınmalıdır. Restorasyonun ötesinde korumak daha da önemlidir, küçük hasarlara anında müdahale edecek problemleri büyümeden çözecek uzman ekipler ve kadrolarla bu eserin daha sağlıklı ve uzun süre ayakta tutulacağı inancındayız. Ayrıca anaokulundan başlayacak eğitim yolu ile birbirinden değerli tarihi yapılarımızın güzelliklerini çocuklarımıza, gençlerimize ve yetişkinlerimize ısrarla, inatla, bıkip usanmadan tanıtmalıdır. Ne acıdır ki 400'ün üzerinde yapıya imzasını atan koca Mimar Sinan ve eserleri hakkında yayınlar ve araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bu Edirne Selimiye Camii için de aynıdır.

leri büyümeden çözecek uzman ekipler ve kadrolarla bu eserin daha sağlıklı ve uzun süre ayakta tutulacağı inancındayız. Ayrıca anaokulundan başlayacak eğitim yolu ile birbirinden değerli tarihi yapılarımızın güzelliklerini çocuklarımıza, gençlerimize ve yetişkinlerimize ısrarla, inatla, bıkip usanmadan tanıtmalıdır. Ne acıdır ki 400'ün üzerinde yapıya imzasını atan koca Mimar Sinan ve eserleri hakkında yayınlar ve araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bu Edirne Selimiye Camii için de aynıdır.

Edirne'nin Klasikleri

Edirneli Şâir ve Yazarlar

Dr. İrfan Ünver Nasrattinoğlu

ANLI Tarihimizin içerisinde, Osmanlı Devleti'ne başkentlik eden Edirne, uzun yıllar, sadece idarî ve siyasî merkez olmakla kalmayıp, kültür merkezi olarak da dikkati çekmiştir.

Esasen, Edirne'nin çevresindeki, Trakya kentlerinde de çok sayıda değerli şâirler ve yazarlar yetişmiştir. Örneğin Arif Nihat Asya, Mehmet Başaran, İlhan Engin, Mahmut Şevket Esendal, Cahit Eryat, Nevin İşlek, Mübaccel İzmirli, Namık Kemal ve Aşık Zülfi-kar Divanî, bu yörenin insanlarıdır. Ama, sadece Trakya Bölgesi'nde değil, Türkiye genelinde bir değerlendirme yapılacak olursa Edirne önde gelen bir şehrimizdir. Çünkü bu şehirde yetişen şâirlerle yazarlar, Türk Edebiyatının klâsikleri arasında yer almışlardır. Kuşkusuz, günümüzde de Edirneli ve Edirne'de doğmuş olan pek çok değerli şâirler ve yazarlar bulunmaktadır. Fakat biz, bu yazıda sadece, klâsikleşmiş olanlardan kısaca söz etmekle yetineceğiz.

Kimler Var?

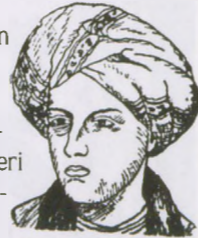
Edirne'nin klâsiklerine baktığımızda şu isimleri görmekteyiz: Ahmet Paşa, Cem Sultan, Sinan Paşa, Necati, Edirneli Nazmi, Emirî, Sezai, Hayali, Kâmi, Sehi Bey, Nazim, Neşati, Levnî, Yirmisekiz Mehmet Çelebi Rıza Tefvîk Bölükbaşı, Agâh Sırrı Levent, Şevket Süreyya Aydemir, Faruk Gürtonca, Cevat

Fehmi Başkut ve Zahir Güvemli'yi görmekteyiz. Bu şâirlerin ve yazarların, hepsinin de birbirinden değerli oldukları edebiyatla meşgul olanların malûmlarıdır. Şimdi bu klâsik şâir ve yazarların yazılarının kimliklerine kısaca bir göz atalım...

Cem Sultan

Ülkemiz insanı, Cem Sultan'ın, Fatih Sultan Mehmed'in oğlu olduğunu bilir ama, O'nun, Onbeşinci Yüzyıl divan şâirleri arasındaki yerini ve önemini bilenlerin sayısı azdır. O dönemin şâirlerinden Ahmet Paşa'nın etkisiyle şiire yönelen Cem Sultan, 1459 yılında Edirne'de doğdu. Konya valisi iken babası ölünce, Kardeşi II. Bayezid'in tahtı ele geçirmesi üzerine emrindeki kuvvetlerle ayaklandı ve hayatını Anadolu dışında geçirmek zorunda kaldı. 25 Şubat 1495'de Napoli'de öldü, ama Bursa'ya defnedildi.

Cem Sultan iyi bir divan şâiri olduğu gibi, düzyazılarıyla da edebiyatımıza girdi. Münşeât kitaplarındaki bazı mektupları örnek olarak gösterilmektedir. O'nun önemli bir eseri de İranlı şâir Selman'dan çevirerek Türkçe'ye kazandırdığı "Cemşid-ü Hurşid" adlı mesnevidir.

Sinan Paşa

Onbeşinci yüzyılın divan şâirlerinden Sinan Paşa ile ilgili yayın yapanlardan bazıları O'nun Bursa'da, bazıları ise Edirne'de doğmuş olduğunu kaydetmişlerdir. Bu nedenle O'nun Edirneli olması olasılığı güçlüdür. Sinan Paşa, İstanbul'un ilk Kadısı olan Hızır Bey'in oğludur. Asıl adı ise Yusuf Sinaneddin'dir. İyi bir eğitim görmüş, sonraları Edirne'de müderrislik etmiştir. Bilahare Vezirliğe terfi ettirilmiştir, Fatih Sultan Mehmet'e müşahip ve hoca olmuştur. Bir ara padişahın gazabına uğrayıp hapse atılmış ise de affedilip, Sivrihisar'a Kadı ve Müderris olarak atanmıştır. 1437-1485 yılları arasında yaşamış olan Sinan Paşa, II. Bayezid'in Padişah olmasıyla birlikte Edirne'ye Müderris olarak tayin edilmiştir. Birçok esere imza atmış olan Paşa'nın önemli eserleri şunlardır: Tazarru-nâme, Tezkiretü'l-Evliya, Maarif-name vb.

Ahmet Paşa

Onbeşinci yüzyılın en önemli divan şâiri Edirne'de doğmuştur. Ölüm tarihi 1497 olup, doğum tarihi tesbit edilememiştir. Fatih Sultan Mehmet'in tahta çıkmasından sonra devamlı Padişahın yanında bulunmuş ve saygı görmüştür. Vezirliğe yükselmiş, ama bir ara Fatih'in gazabına uğrayıp, Yedikule zindanına hapsedilmiş, sonra affedilmiştir. "Kerem" redifli bir şiirinin, O'nu idamdan kurtardığına ilişkin kayıtlar vardır. Ahmet Paşa, çağının bütün şâirlerini etkilemiş, hatta Orta Asya'daki şâirler, O'nun şiirlerine nazire yazmışlardır. Çağının birçok şâirinin aksine tasavvufa yönelmeyen Ahmet Paşa "Divan"ında yer alan gazelleri ve murabбалarı, hemen her antolojide yer almıştır.

Necati

Edirneli olan Necati'nin doğum tarihi bilinmiyor. 17 Mart 1509 tarihinde İstanbul'da ölmüş olup, O da 15. yüzyıl Divan şâirlerinden biridir. Edirne'de bir kadının kölesi olarak büyütüldü ve ilk eğitimi aldı. Devrinin Padişah oğullarının yanında, yakınında bulundu ve böylelikle önemli görevler aldı. Devrinin birçok şâiri gibi, İranlı şâirlerin etkisine girmedi; aksine atasözleri ve deyimlerden yararlanarak dizeler oluşturdu. Eserleri, 1963 yılında Prof. Ali Nihat Tarlan tarafından "Necati Beg Divanı" adıyla kitaplaştırıldı. Şu dizeler O'nundur:

"Tutalım zembîl ile gökten iner mehpâreler
A beğüm yerden mi çıktı âşık-ı biçâreler"

Edirneli Nazmi

1554'te ölen Edirneli Nazmi'nin doğum tarihi bilinmiyor. Bir yeniçeri ve asıl adı Mehmet olan Nazmi, Padişah I. Selim'in İran ve Mısır seferlerinde bulundu. O'nun önemli özelliklerinden birisi, şiirlerinde arapça ve farsça kelime kullanmayışıdır. Bir başka özelliği ise, içinde 3356 şiirin yer aldığı Mecmuau'n-Nezair adıyla bir antoloji hazırlamış olmasıdır. Edirneli Nazmi'nin Türkî-i basit türünde yazdığı 286 şiiri sonraları Fuad Köprülü tarafından yayımlandı. O'nun hakkındaki geniş bir incelemeyi de Nihal Atsız yaptı.

Sehi Bey

Edirne'de doğmuş ve 1548'de Edirne'de ölmüş olan Sehi Bey, II. Bayezid'in oğlu Mahmud'a kâtiplik etti. Devrinin ünlü yazar ve şâiridir. En ünlü eseri 1538'de Edirne'de kaleme aldığı Heşt Behiş (Sekiz Cennet) adlı şâirler tezkiresidir. Sehi Bey bu eserinin

de 14. yüzyıldan, yaşadığı döneme kadar yetmişmiş olan 200'ün fazla divan şâirinin hayat ve eserleri üzerine kısa bilgiler vermektedir.

Yirmisekiz Mehmed Çelebi

18. yüzyıl yazarlarından olup, Edirne'de doğmuş ve 1732'de ölmüştür. III. Ahmet zamanında Paris Sefareti'nde görevlendirilmiş, o dönem Osmanlı-Fransız ilişkilerini, 15. Louis Fransası'nı kaydetmiştir. O'nun Sefaret-nâme adlı eseri Fransa ve Türkiye'de yayımlanmıştır.

Rıza Tefvik Bölükbaşı

1869 yılında Edirne'de doğmuştur. Tıbbiyeyi bitirdikten sonra, hareketli bir siyasi hayata başladı. 1918'de Maarif Nazırı, 1919'da Devlet Şûrası Reisi oldu. 1922'de, Yüzellikler arasında yer aldığından, yurt dışına sürgün edildi. Önce Ürdün'de, sonra Lübnan'da yaşadı. 1943'de çıkan aftan yararlanarak yurda döndü. Saz ve tekke şiiri geleneğinden yararlanarak içten, lirik şiirler yazdı, yayımladı. Şiirlerini "Serab-ı Ömrüm" adlı bir kitapta topladı. 31 Aralık 1949'da İstanbul'da öldü. Edirne özlemiyle yazdığı şiirden birkaç dize:

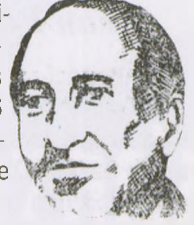

*"Uçun kuşlar uçun doğduğum yere...
Şimdi dağlarında mor sümbül vardır.
Ormanlar koyunda bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır."*

Agâh Sırrı Levend

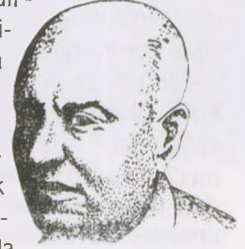
Edebiyat Tarihçisi olan Agâh Sırrı Levend'in çocukluğu ve ilk öğrenim yılları Edirne'de geçmiştir. Bebek denilecek yaşta Edirne'ye gelmiş; kendisini daima Edirne'ye yakın ve Edirneli hissetmiştir. Yazar ve en

önemlisi Edebiyat Tarihçisidir. Çok sayıda makaleye ve kitaba imza atmış velûd bir kalemeridir. 26 Ocak 1894 tarihinde doğmuş, bundan on yıl önce vefat etmiştir.

Şevket Sürreyya Aydemir

1897 yılında Edirne'de doğdu. İlk öğrenimini ve Öğretmen Okulu'nu Edirne'de bitirdi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Azerbaycan'da öğretmenlik yaptı. Moskova'da yüksek öğrenimini tamamladı. Türkiye'ye dönünce Ticaret Lisesi Müdürü olarak göreve başladı ve 1951 yılına kadar çeşitli devlet hizmetlerinde bulundu. Yakın tarihimizle ilgili son derece önemli eserler kaleme aldı ve bunlar defalarca yayımlandı. Başlıca eserleri şunlardır: Suyu Arayan Adam, Tek Adam (3 cilt), İkinci Adam (3 cilt), Menderes'in Dramı, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Toprak Uyanırsa, İnkılâp Ve Kadro...

Faruk Gürtunca

1904 yılında Edirne'de doğdu. Edirne Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Öğretmenlik, gazetecilik yaptı; dergi çıkardı. Milletvekili seçilerek, 1957-1960 yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer aldı.

Her Gün Gazetesi'nin yayınına başlattı. Önce çocuk şiirlerini kitaplaştırdı, sonra millî şiirlerini "Anadolu" adlı kitapta yayımlandı. 1939'da yayımlanan "Bu Aslana Dokunmayın" adlı eseri, epik şiir türünde, şöhret yaptı. Kanlı Akşam (1927) ve Dağ Başında Aşk (1939) adlı iki manzum oyun yazdı.

Peşpeşe romanlar yayımladı. "Peygamber Efendimizin Hayatı" adlı bir başka kitabıyla dikkat çekti.

Cevat Fehmi Başkut

1905 yılında Edirne'de doğmuştur. Yirminci yüzyılın, önemli tiyatro yazarlarından-
dır. 1928'de gazeteciliğe intisap etti ve uzun yıllar çeşitli gazetelerde yazdı. Basılan ilk kitabı "Geceleri

Bizi Kimler Bekliyor?" adlı bir röportaj serisidir. Sonra "Kadın Bir Defa Sever" ve "Dişi Aslan" adlı iki roman ve birkaç polisiye roman yayımladı. Bunlardan birisi, 1954'te yayımlanan "Valde Sultanın Gerdanlığı" dır. Tiyatro yazarlığına 1942'de başladı. "Paydos" piyesi ile dikkatleri üzerine topladı. Bu piyesi Atina'da 65 kez sahnelendi. İstanbul Şehir Tiyatrosunda Büyük Şehir, Ayarsızmar, Hacı Kaptan, Küçük Şehir, Sana Rey Veriyorum, Soygun, Koca Bebek, Paydos, Kadıköy İskelesi, Makine, Harput'ta Bir Amerikalı, Kleopatra'nın Mezarı, Tablodaki Adam, Öbür Gelişte, Hacıyatmaz, Göç, Buzlar Çözülmeden, Hepimiz Birimiz İçin ve Üzüntüyü Bırak Yaşamaya Bak adlı oyunları peşpeşe sahnelendi. Bilâhare Ankara'daki çeşitli tiyatro toplulukları tarafından Ayna, Emekli ve Ölen Hangisi adlı eserleri sahneye konuldu.

Sonra, bütün bu oyunlar, yurdumuzun çeşitli kentlerinde sahnelendiği gibi, kimileri sinemaya da aktarılarak, daha geniş çevreler tarafından izlendi.

Zahir Güvemli

6 Mart 1913 tarihinde Edirne'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Edirne'de yaptıktan sonra, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Uzun bir süre Galatasaray Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. Şu eserleri yayımladı: Yahya Kemal, Kahramanlık Şiirleri Antolojisi, Türk Romanları (Resimli Antoloji), Türk Mizah Edebiyatı Antolojisi, Düşen Yıldızlar (Kamu, Uşaklı, Kanık ve Tarancı'dan Şiirler Antolojisi), Beş Mevsim (Çağlar, Dıranas, Kısakürek, Tanpınar ve Tecer'den Şiirler Antolojisi), Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sanat Tarihi, Sinema Tarihi, Büyük Ressam ve Heykeltıraşlar, Güzel ve Sanat vb.

Kaynakça

1. Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul, 1970.
2. H. Fethi Gözler, Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri, İstanbul, 1981.
3. Asım Bezirci, Dünden Bugüne Türk Şiiri - Antolojisi, İstanbul, 1968.
4. İlhan Geçer, Cumhuriyet Döneminde Türk Şiiri, Ankara, 1987.
5. Emir Kalkan, XX. Yüzyıl Türk Halk Şiirleri Antolojisi, Ankara, 1991.

Kalemi ve Fırçasıyla

A. Süheyl Ünver'in fırçasından Dar'ül Hadis Camii...

Edirne'ye Hizmet Edenler

Nilüfer Gökçe

Abdurrahman Hibri

Edirne'ye gönül vermiş, ona kalemi ve fırçası ile hizmet etmiş olanların başında "Enis-ül Müsamirin" adıyla Edirne Şehir Tarihini yazan Abdurrahman Hibri Efendi gelmektedir.

IV. Mehmet dönemi alim ve şairlerinden olan Hibri, 1604 yılında Edirne'de doğmuştur. Asıl adı Abdurrahman'dır. Sonradan büyük bilgin, hoca ve mürekkep satıcısı anlamına gelen "Hibri" mahlasını almıştır.

Babası, Edirne'nin ileri gelenlerinden müderris ve kadılarında "Şalbaş" lakabıyla tanınan Hasan Efendi'dir.

İlk öğrenimini Edirne'de tamamlayan Hibri, medrese eğitimini İstanbul'da yapmıştır. Kendi ifadesine göre, kırk akçe payesinde iken Edirne'de Emir kadı ve 1636 sıralarında da Dimetoka'daki Oruç Paşa Medresesi'ne müderris olmuştur. Daha sonra sırasıyla Edirne'de değişik medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1659 yılında Edirne'de ölmüştür. Mezarı Edirne'de Yıldırım Sema'tindedir.

- Hadaikâ'l Cenân (Cennet Bahçesi)
- Enis-ül Müsamirin (Gece Sohbetleri)
- Defter-i Ahbâr (Haberlerin Defteri)
- Tarih-i Feth-i Revan (Revan'ın Fethi Tarihi)

- Tarih-i Fetih-i Bağdat (Bağdad'ın Fethi Tarihi)
- Riyâzü'l - Arifin fi'l - Ahâdis-i Erbain (Ariflerin Bahçesinden Kırk Hadisler)

adlı eserleri bulunan Hibri'nin, Edirne Tarihi ile ilgili yazmış olduğu eseri "Enüs-ül Müsamirin"dir.

Edirne tarihi konusunda araştırma yapacaklara kaynak teşkil eden bu eserde, Hibri, yaşadığı dönemin Edirnesi hakkında bize bilgiler vermektedir.

Hibri eserin önsözünde "Doğum yeri olan Edirne'nin fethi tarihinden kitabın yazılış tarihine gelinceye kadar geçen üç yüz senelik zaman içinde meydana gelen durum ve olayları açıklayacağını yazdıktan sonra, daha önce böyle bir eserin yazılmadığını, fetihden önceki geçmiş bulunan olayların tarih kitaplarında yazılı olmadığı için, kitaba fetih döneminden itibaren geçen olaylardan başladığını, bunun içinde elinden geldiğince, tarih kitapları, Şekayık ve Tezkireler içinde görebildiğini seçtiğini ve bazı güvenilir değerli kişilerden duyduklarının sonucunda kitabı yazmaya karar verdiğini" yazmaktadır.

Hibri bu eseri on dört bölüm üzerinde düzenlemiştir.

- 1- Edirne şehrinin Türkler tarafından alınması ve feth eden komutanlar, Bizans Tekfuru'nun Edirne'den kaçması.
- 2- Edirne kalesi, görünüşü, kuleleri ve padişah sarayı,
- 3- Edirne'deki camiler, mescitler, imaret ve musalları
- 4- Edirne şehrindeki olan medrese, Dârü'l Kurrâ, hangâh ve zaviyeler
- 5- Edirne şehrinde olan hanlar ve kervansaraylar
- 6- Edirne'deki hamamlar, kaplıca ve ılıcalar.
- 7- Edirne şehrinin üç nehri (Meriç, Tunca ve Arda), bahçeleri, köprüleri, çeşmeleri ve sebilleri,

- 8- Edirne şehrinin çevresinde olan kasabalar
- 9- Edirne şehrinde yaşayıp ölen bilginler
- 10- Edirne şehrinde padişahlık yapan Osmanlı Sultanları
- 11- Edirne kadıları
- 12- Edirne Şehrinden çıkan şair ve edipler
- 13- Edirne şehrinde meydana gelen acaip haller ve garip olaylar.
- 14- Edirne şehri hakkında şairlerin söylemiş oldukları şiirler.

Kendisi de şair olan Hibri, Enis-ül Müsamirin'i kendi yazdığı Edirne ile ilgili şiirleri ile süslemiştir.

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde, Fatih Millet Kütüphanesi'nde, Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunan bu eserin, Fatih Millet Kütüphanesi'ndeki nüshasından alınmış bir fotokopisi Trakya Üniversitesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Dr. Ratıp Kazancıgil Kütüphanesi'nde mevcuttur. Bu eser, Dr. Ratıp Kazancıgil tarafından 1996 yılında günümüz diline çevrilmiştir.

Yurtdışında da Berlin, Viyana, Kahire gibi büyük merkezlerde ve bazı özel koleksiyonlarda eserin nüshaları bulunmaktadır.

Bâdi Efendi

Ahmed Bâdi Efendi; Riyaz-ı Belde-i Edirne isimli eserinin önsözünde de belirttiği gibi, Romanya-İbrail göçmenlerinden Kalkak-Kıran Mehmet Ağa'nın oğludur. 1839 yılında Edirne'de Kirişhane Semti'nde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini mahalle mektebinde yaptıktan sonra, cami derslerine devam etmiş. 16 yaşına geldiğinde babası ölmüş, ailesini geçindirmek Bâdi Efendi'ye kalmıştır.

Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra, 1889 yılında Edirne Vilayeti Tahrir ve Vergi Müdürlüğü'ne tayin olundu. Sekiz yıl kadar Edirne'de görev yaptıktan sonra, 1901 yılında Bursa Vilayeti Tahrir ve Vergi Müdürlüğü'ne naklolundu. Bu görevde bulunduğu

Edirneli Ahmet Bâdi Efendi...

sırada 1907 yılında kendi isteğiyle emekli oldu. Hasta olduğundan tedavi olmak üzere İstanbul'a geldi. 1907 yılında burada öldü. Eyüp'te Merdivenli Kabristanı'na gömüldü.

Kendi kendini yetiştirmiş olan Ahmet Bâdi Efendi, Edirne Tarihi ile ilgili olarak yazdığı "Riyaz-ı Belde-i Edirne" adlı eseri, onun en büyük eseridir. Bu eserde, Edirne ile ilgili her türlü bilgiyi bir araya toplamış, bunları tasnif ederek üç ciltlik bir eser meydana getirmiştir. Eserin kendi el yazısı ile yazdığı nüshası Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde 10391/93 numarada kayıtlıdır. Bir başka nüshası da Edirne Selimiye Kütüphanesi 121 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Bayezid Devlet Kütüphanesi'ndeki nüshadan alınan bir kopya, Trakya Üniversitesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Dr. Ratıp Kazancıgil Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Ahmet Badi Efendi eserin ön sözünde, "Edirne Kent tarihini konu alan bir kitabın

bulunmadığını, bunu da başkalarından beklemektense kendisinin yazmak istediğini, görev nedeniyle de Edirne'ye tayin edilince, Vali Hacı İzzet Paşa'nın da teşviki ve ondan kendisine her türlü yardım sözü alması üzerine 1891 yılında "Riyaz-ı Belde-i Edirne" adlı eserini yazmaya başladığını eserin on altı yıllık bir çalışma olduğunu söyler."

Ahmet Bâdi Efendi, eserin, camiler, mescitler, tekkeler, zaviyeler, medreseler, rıbatlar, hamamlar, köprüler ve benzeri hayır kurumları ve Edirne'de meydana gelen değişik olayları içeren birinci cildin müsveddesini 1893 yılında Edirne'de tamamladığını ve bu cilde "Armağan-ı Badi" adının verildiğini yine eserin ön sözünde yazmaktadır.

İkinci cildinde; Edirne ile ilgisi olan veliler, kadılar, vezirler, üst düzey yöneticiler, bilginler, şeyhler, hafızlar, hattatlar ve şairlerin yaşam öyküleri yer almaktadır.

Üçüncü cildinde; Osmanlı padişahlarının kısa biyografileri verildikten sonra, Edirne'ye vali olanlar, Edirne'de gömülü bulunan veya Edirne'de doğmuş olan meşhur İslam bilginleri adamları anlatılmaktadır.

Ahmet Bâdi Efendi, yine eserin önsözünde, bunların 1906 yılında Bursa'da temize çekildiğini, birinci ve ikincinin "Riyaz-ı Belde-i Edirne", üçüncüsünün ise, "Mülhakat-ı Vilayet-i Edirne" adları ile anılmasının uygun görüldüğünü yazar.

Dr. Rifat Osman

Edirne için yaşamış, Edirne'ye kalem ile olduğu kadar fırçası ve objektifi ile de hizmet etmiş. Hekim olduğu gibi aynı zamanda, mimar, mühendis, ressam, edebiyatçı, tarihçi, fotoğrafçı adeta kendini Edirne'ye vakfetmiş bir kişidir Dr. Rifat Osman.

Dr. Rifat Osman, 1874 yılında İstanbul'un Üsküdar Semti'nde doğdu. Ataları, II. Murat döneminde Tosya'dan Edirne'ye gelip yerleşmiş olduğu için Tosyavizade lakabıyla anılmaktadır. Babası Osman Fevzi Efendi,

bazı illerde Naipliklerde bulunmuş, ömrünün sonuna doğru da dava vekilliği yaparak hayatını kazanmıştır.

Dr. Rifat Osman Bey, ilköğrenimine Seli miye İlkokulu'nda başlamış, sonra Paşakapısı Rüşdiye-i Askeriyesi'ne (Paşakapısı Askeri Ortaokulu) yazılmıştır. Burayı bitirdikten sonra Mekteb-i Fünun-ı Tıbbiye-i Şahane'ye geçti. H:1315 /M:1898 yılında bu okuldan yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu.

1898 yılında Gülhane Askeri Hastanesi'ni kurmak amacıyla Almanya'dan getirtilen Prof. Dr. Rieder Paşa ile birlikte çalıştı.

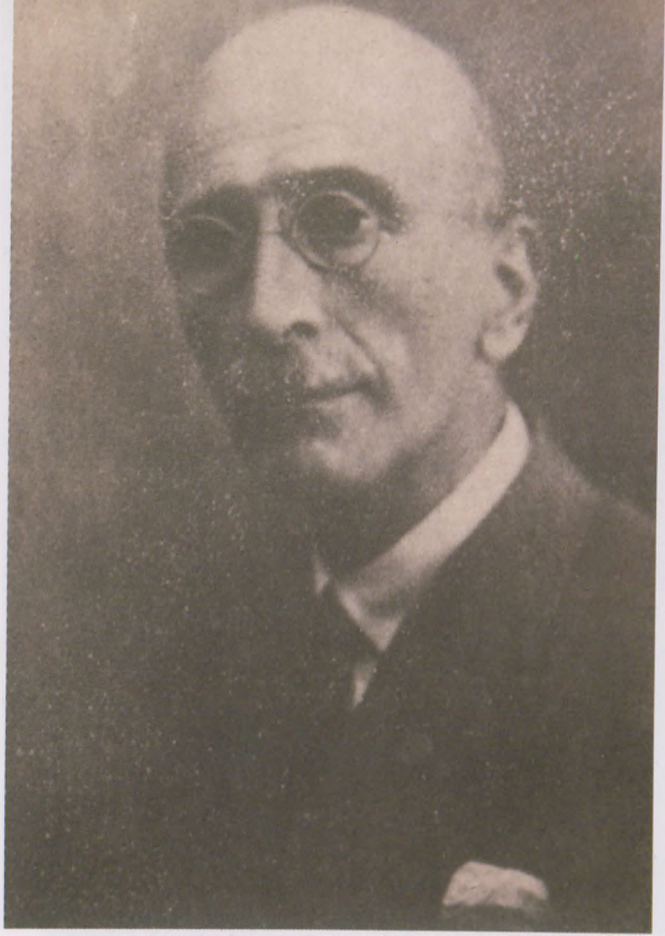
İlk Radyologlarımızdan olan Dr. Rifat Osman Bey, Selanik, Manastır ve Edirne Askeri hastanelerinde Radyoloji servisinin kurucusudur.

Binbaşı rütbesiyle Edirne Merkez Askeri Hastanesi Başhekimliği'ne tayin olmuş. 1919 yılında kendi isteği ile emekliye ayrıldıktan sonra, Edirne Belediye Hastanesi Müdürlüğü yapmıştır. Bir müddet sonra da bu görevinden de ayrılmış. Daha sonra, sırasıyla, Edirne İlkokulları Sağlık öğretmenliği ve hekimliği, Edirne Kız öğretmen okulları Sağlık öğretmenliği ve hekimliği, Edirne Sanyai Okulu Resim öğretmenliği, Edirne Erkek lisesi ve Kız Ortaokulu Sağlık öğretmenliği yapmıştır.

Daha sonra, Edirne Hastanesine Radyoloji uzmanı olarak tayin edildi. Bu görevde bulunduğu sırada hastalanarak 1933 yılında ölmüştür.

Edirne'nin Yunan işgali altında bulunduğu sırada kendisi de Edirne'de Kıyık Sementi'nde Haznedar mahallesindeki evinde göz altında tutulmuş. Bu sırada anılarını yazmaya başlayan Rifat Osman Bey anılarında;

"19 Nisan 1904 Akşam. Hayatımda ilk defa olarak beni otuz seneden beri kucağında koruyan sevgili vatanımdan ayrılarak, büyük dedem Tosyalı Osman'ın ikinci vatani olan Edirne'ye gidiyorum" demektedir.

Dr. Rifat Osman Bey...

Yıkık ve harabe haline gelmiş bir durumda bulunduğu, Edirne Sarayı, onun kalemi ve fırçasında yeniden canlanmıştır. Edirne Sarayı adlı eseri Edirne Tarihi açısından olduğu kadar Türk Tarihi açısından da önem taşımaktadır.

Milli Mücadele sırasında, Edirne işgal altında bulunduğu sırada Edirne'deki vakıf binalarını abidelerini tesbit etmiştir.

Rifat Osman Bey, Edirne'de ihmal ve tahribe uğrayan kabristanları incelemiş, mezar taşlarını tespit etmiş; yine onun çalışmaları ile kurulan müzede koruma altına almıştır.

Rifat Osman Bey, çok iyi bir ressamdır. Yazdığı eserlerinde bulunan bütün resimler onun fırçasından çıkmıştır.

Rifat Osman Bey, Edirne şehir rehberi özelliğinde olan Edirne Rehnümasını yazmıştır. Dr. Ratıp Kazancıgil tarafından 1997 yılında günümüz diline çevrilen bu eser, 128 sayfa olup dört bölümden meydana gelmiştir.

Birinci bölümde; Edirne'nin tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi vermekte, eski Edirne Kalesi ve Edirne mahallelerini anlatmaktadır.

Dr. Rifat Osman Bey'in bir tavan süslemesi... (Edirne Halk Eğitim Merkezi)

İkinci bölümde; Edirne'deki camileri, mescitleri (Yıldırım Bayezid Camii, Eski Cami, Muradiye Camii, Darülhadis Camii, Üç Şerefeli Camii, Sitti Sultan, Bayezid Veli, Edirne Bimaristanı, Sultan Selim Camii) Üçüncü Bölüm; Hükümet konağı, Edirne valileri, komutanlık daireleri, belediye, hanlar, hamamlar, çarşılar, Edirnedeki okullar. Dördüncü bölümde; Edirne'de doğan veya Edirne'de ölmüş olan önemli kişiler anlatılmaktadır.

Edirne'deki önemli yapılarda da Rifat Osman Bey'in izlerini bulmak mümkündür. Bu gün Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan binanın mimarı olduğu gibi inşaat mühendisliğini de yapmış binanın iç mekan süslemeleri, salondaki tavan ve sahenin iki yanında yer alan çini panolar onun kaleminden çıkmıştır.

Halk Eğitim Merkezi önündeki çeşme ile bugün bedesten önünde kadınlar parkı içinde yer alan çeşmenin mimarı Dr. Rifat Osman Bey'dir.

Rifat Osman Bey Edirne Evleri'ni incelemiştir. Kroki ve fotoğrafları ile birlikte bu çalışma 1974 yılında kitap halinde yayınlamıştır.

Dr. Rifat Osman Bey'in "Edirne Rehnüması" adlı eserinin ilk sayfası...

Rifat Osman Bey'in "Edirne Tarihi" ve "Edirne Efkaf Tarihi" adlı yayınlanmamış iki eseri daha bulunmaktadır.

Rifat Osman Bey'in bu eserlerden başka Prof. Dr. Süheyl Ünver ile bilim, tarih, kültür konusunda yazıştığı mektupları vardır. Bu mektupların aslı Süleymaniye Kütüphanesi'nde Dr. A. Süheyl Ünver Arşivi'nde bulunmaktadır. Buradan alınan bir kopya T.Ü. Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Dr. Ratıp Kazancıgil Kütüphanesi'ndedir.

**Ord. Prof. Dr.
A. Süheyl Ünver**

Dr. Rifat Osman Bey, Edirne'ye olan bu sevgisini Prof. Dr. Süheyl Ünver'e de aşlamış. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver ile Dr. Rifat Osman, 1923 yılında İstanbul'da Ressam Rıza Bey'in yanında tanıştıktan sonra dost olmuşlar. Zamanla Dr. Rifat Osman Bey'in Edirne aşkı Süheyl Ünver'e de geçmiştir.

Hatta kendisi de Edirne'nin 600'üncü fetih yıl dönümü pullarını Rifat Osman'dan aldığı ilhamla yapmış olduğunu söyler.

Tıpkı Dr. Rifat Osman gibi hem hekim, hem tarihçi, hem ressam olan Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, 1898 yılında İstanbul'da Haseki'de doğdu. Babasından Arapça ve Farsça'yı öğrendi. Daha sonra Meba-ül İrfan adlı özel okulun üçüncü sınıfına kaydoldu. 1912'de Mercan İdadisi'ne girdi. 1915 yılında burayı bitirerek Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'ye girdi. 1916 yılında Darülfünun Tıp Fakültesi'ne geçti. Şems-ül Mekatip ve Mekteb-i Güzin'de hüsn-i hat, resim ve ahlak dersleri verdi.

1924'de Haseki Hastanesine Serriyat-ı Dahiliye ve İntaniye asistanlığına atandı. 1933 Atatürk'ün Üniversite Reformu'ndan sonra Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'nün başına getirildi. Türkiye'de ilk Türk Tıp Tarihi Enstitüsü ve Müzesi'ni kurdu. 1936 yılında başladığı Güzel Sanatlar Akademisi'nde başladığı "Türk Minyatürü" hocalığı 1956 yılına kadar sürdü. 1939 yılında Profesör, 1954 yılında

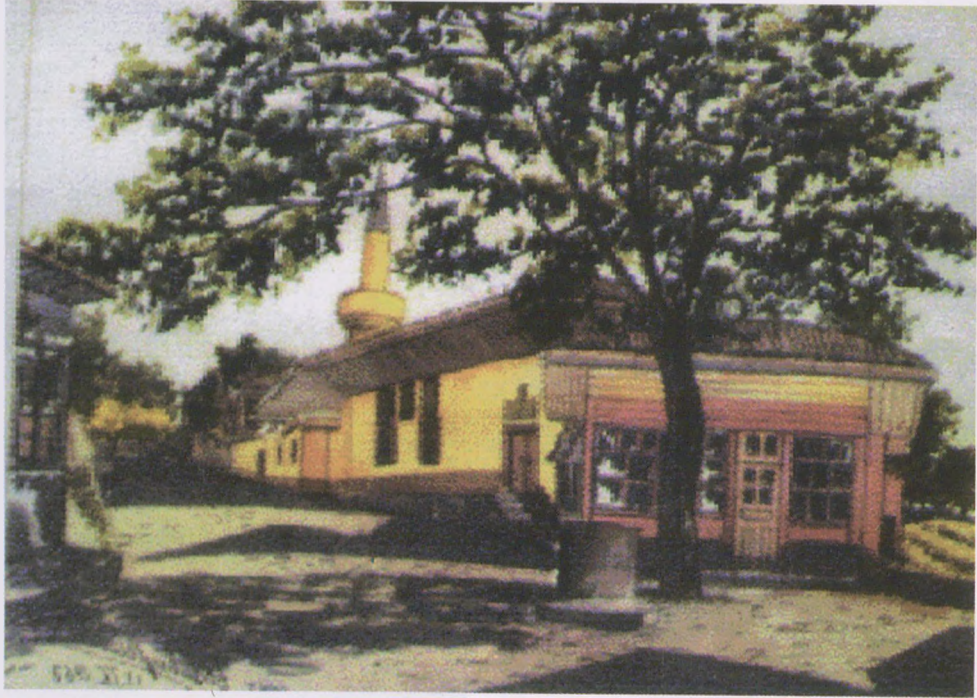
Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver...

Ordinaryüs Profesör oldu. 1973 yılında emekliye ayrılmasına rağmen çalışmalarına devam etti. 1986 yılında kalp yetmezliğinden vefat etti.

Dr. Rifat Osman'dan aldığı Edirne sevgisi, Edirne kültürü onu çok etkilemiş. Her fırsatta Edirne'ye gelerek ziyaret etmiş. Buradaki izlenimlerini bir defterde toplayarak, fotoğraflarda ve yaptığı suluboya tablolarında Edirne'yi yaşatmıştır.

Süheyl Ünver'in Edirne'de yapmış olduğu bu şehre ait seksen sulu boya tablosu bulunmaktadır. Bu tablolar kendisi tarafından Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'ne verilmiştir. Bunlardan alınan renkli fotokopiler T.Ü. Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Dr. Ratıp Kazancıgil Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Süheyl Ünver, Dr. Rifat Osman'ın Edirne Evleri ve Edirne Sarayı gibi iki önemli eserini kendi eklemeleri ile birlikte bastırmıştır.

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in bir sulu boya çalışması... (Edirne Sarı Çeşme)

Bunlardan başka, Edirne'nin Tıp Tarihi-mizdeki Yeri, Edirne Mevlevihanesi Tarihine Giriş, Edirne Kırkanbarı, Edirne Muradiye Camii, Edirne'de Fatih'in Cihannüma Kasrı isimli Edirne ile ilgili eserleri bulunmaktadır.

Süheyl Ünver'in Edirne'de özel bir yeri vardır. O, yaptığı bir konuşmada "Ben artık Edirne için yaşıyorum" diyecek kadar yaşamını bu kentle özdeşleştirmiştir.

Edirne'de bir üniversite kurulması için çok çalışmış, ilk defa bu düşüncesini 1957 yılında Edirne'de düzenlenen üniversiteler haftasında yaptığı konuşmasında dile getirmiştir.

Süheyl Ünver'in Edirne'de üniversite kurulması ile ilgili çalışmaları 29 Mayıs 1974 yılına kadar Edirne Tıp Fakültesi'nin resmi olarak kurulmasına kadar devam etmiş. Fakülte, 1974-75 öğretim yılında ilk defa öğretime başladığında açılış konuşmasını yine o yapmıştır. O konuşmalarında "her şey biter, Edirne bitmez" demekte ve etrafındakilere de Edirne sevgisini aşılamaktadır.

Kaynaklar

- 1- Osman Nuri Peremeci: Edirne Tarihi - Resimli Ay Matbaası, İstanbul - 1939.
- 2- Sevim Üngün - I. Ü. Edb. Fak. Tarih Bölümü Doktora Tezi, İstanbul - 1972
- 3- Bursalı Mehmet Tahir Efendi: Osmanlı Müellifleri C:III. İstanbul - 1975.
- 4- Hibri: Enis-ül Müsamirin - T.Ü. Tıp Fak. Deontoloji ve Tıp tarihi Kütüphanesinde bulunan nüshası
- 5- Ahmed Badi Efendi: Riyaz-ı Belde-i Edirne - T.Ü. Tıp Fak. Deontoloji ve Tıp Tarihi Kütüphanesinde bulunan nüshası
- 6- Dr. Rifat Osman Bey: Hayatım ve Hatıratım - Çeviren Dr. Ratıp Kazancıgil - Basımda
- 7- Cevdet Culpur: Tosyalızâde Doktor Rifat Osman İstanbul
- 8- Yrd. Doç. Dr. Ratıp Kazancıgil - "Ölümünün 60. Yıldönümünde Dr. Rifat Osman Bey ve Edirne" Edirne'de vermiş olduğu konferans metninden.
- 9- Ahmet Güner Sayar: A. Süheyl Ünver, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986, İstanbul - 1994, Eren Yayıncılık.
- 10- Osman Ergin: Dr. A. Süheyl Ünver Bibliyografyası, İstanbul 1941 - İstanbul Millî Mecmua Basımevi.
- 11- Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Edirne ile ilgili tuttuğu anı defteri. "T.Ü. Tıp Fak. Deontoloji ve Top Tarihi Kütüphanesinde bulunan basılmamış Edirne Anıları."

Selimiye
Camii'nde
Müezzin
Mahfeli...

Edirne'de Sözün Sonu Gelmez Efsaneler-Destanlar Şehri

- Türklerin Adaleti
- Mimaride Edirne üslûbu
- En Büyük Şaheser:
Selimiye Camii
- Kırkpınar Adı ve Güreşleri
- Edirne'de Bir Akşam
Tarhana Çorbası
- Evliya Çelebi Edirne'de,
- Son Söz
Arif Nihat Asya'nın...

SINIR şehrimiz Edirne'den ses gelir,
bir buğulu nefes gelir. Şair Arif Nihat Asya'nın seslenişiyile:

*Selimiye derler, Edirne derler.
Tatlı bir gariplik duygusu gelir.
Kemerler, çeşmeler, minarelerle
Bir eski eserler kamusu gelir.*

Neler gelmez Edirne'den?... Koskaca bir tarih gelir. Tarihinin peşi sıra destanlar, efsaneler gelir.

Türkler Adaleti Getirdi...

Edrinepoli. Edirne olabilmek için birlerini bekler durur yüzlerce yıl... 1362 yılında beklenenler gelir, bunlar Osmanlı Padişahı Murad Hüdavendigâr'ın Lala Şahin Paşa kumandasındaki Rumeli fatihleridir.

Edirne'de Üç Şerefeli Camii...

Edirne'nin Bizanslı kumandanı, Türkler'in büyük bir orduyla Edirne üzerine yürüdüklerini öğrenir öğrenmez, Meriç boyundan gizlice Enez'e kaçır şehri başsız bırakır.

Türkler atlarının dizginlerinin Edirne Kalesi'nin önünde çekerler:

Biz size savaş değil, adalet getiriyoruz. Kapıları açınız, kimsenin kılına dokunulmayacak, can, mal güvenliği sağlanacak.

Başsız Edirne şüphe içindedir. Ortalığı derin bir sessizlik kaplar...

Türkler yeniden seslenirler:

Size üç günlük mühlet veriyoruz. Kararınızı verin!...

Bu üç günlük süre içinde, Türkler kale çevresinde bağ ve bahçelere çekilirler. Herkes, kopardığı üzüm ya da meyvelerin parasını, sırmalı atlas keselerin içinde, üzüm çubuklarına, ağaç dallarına asarlar. Bu durumu kale burçlarından seyreden Edirneliler, üçüncü günü son bir deneme daha yaparlar. Kızlarını yarıçıplak kalenin kapısından dışarı çıkarır, kapı önündeki çimenlikte dans ettirirler. Türk yiğitleri, bu biri diğerinden güzel, yarıçıplak dans eden kızlara sadece seyirci kalır, dokunmazlar bile.. Bu denemeden sonra şehir halkı kararını verir. Öğleye doğru Edirne'nin kapıları Türkler'e açılır. Türk ordusu alkışlar içinde, çiçeklerle karşılanır.

Gerçekten de Edirnepoli, ondan sonra Edirne olur. Osmanlılar, kısa süre içinde, bu şehri yeniden kurarak başkent yaparlar.

Mimari'de Edirne Üslûbu

İstanbul'un fethine kadar başkent olan Edirne; saray, köşk, cami, medrese, han, hammam, bedesten, imaret, hastane gibi mimarî eserlerle süslenir. Öyle ki, osmanlı sanatında Edirne anıtları, Edirne Üslûbu adıyla yeni bir devir açar. Eski Cami, Üç Şerefeli derken, Mimar Koca Sinan, Selimiye'de ustalığını ve üstatlığını göstererek, Ayasofya'yı dize getiren, ondan daha yüksek ölümsüz bir anıt yapar. Selimiye Camii sülün gibi gökyüzüne yükselen dört minaresiyle Edirne'nin sembolü olur. Bu üç şahaser için Edirneliler:

*Eski Cami'nin yazısı,
Üç şerefeli'nin kapısı,
Selimiye'nin yapısı...*

tekerlemesini dillerinden düşürmezler.
Şair Arif Nihat Asya burada yine seslenir:

*Taşları kararmış bir yol ucunda,
Üç Şerefeli'nin kapusu gelir.
Şu yana dönersen Eski Cami'nin,
Kesilmiş, biçilmiş avlusu gelir.
Atınca üç adım daha ileri,
Bir serin kubbenin kuytusunu gelir.
Dünyanın en güzel minareleri,
Ve kubbelerin en ulusu gelir:
Türk'ün Trakya'da tapusu gelir.*

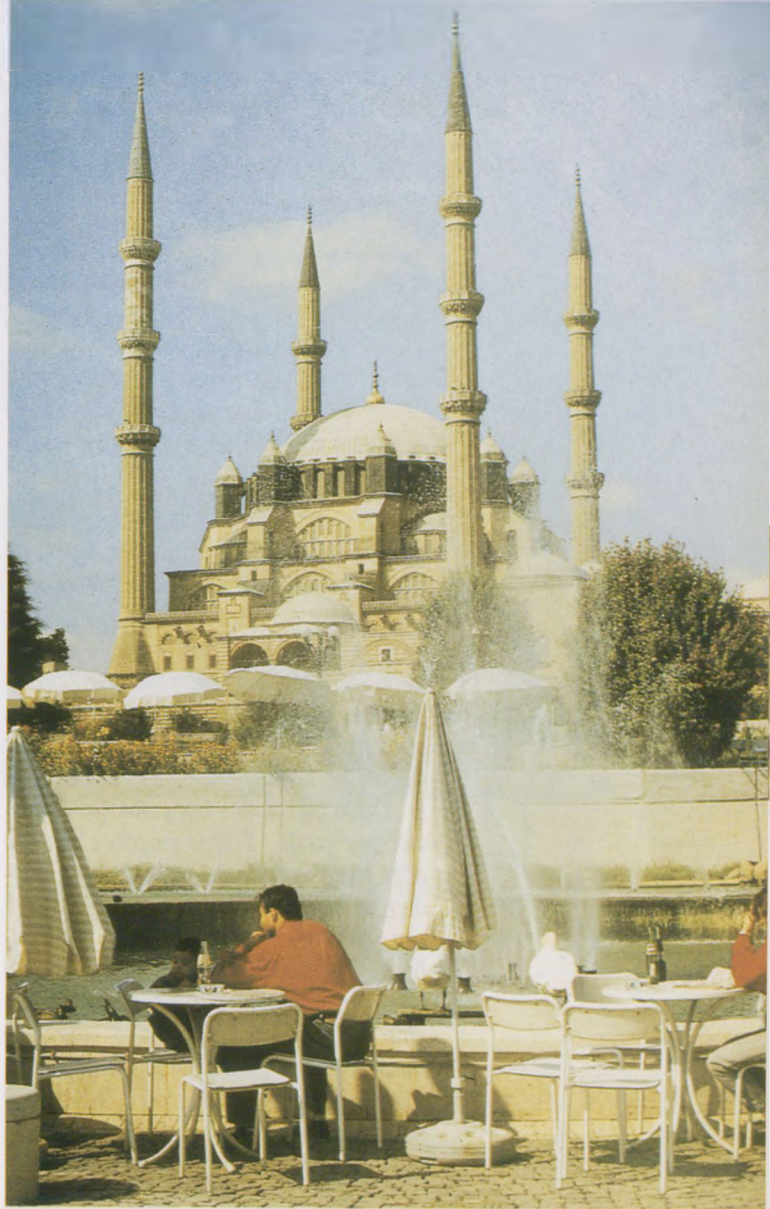
En büyük Şaheser Selimiye Camii

Türk mimarisinin en büyük şaheseri, şüphesiz Edirne'deki Selimiye Camii'dir. Tarih, Selimiye gibisini ne görmüş, ne de görecektir. Selimiye Camii Türk mimari eserleri arasında ne denli aşılmaz bir zirve ise, onun güçlü mimarı Koca Sinan da gerçek bir yücelikte büyük ustadır. 98 yıllık ömrü boyunca koca bir imparatorluğun her köşesini mimari eserlerle süsleyen, üç yüzden fazla esere mühürünü basan Mimar Sinan Selimiye'siyle haklı olarak övünür: "Benim ustalık eserimdir" der.

Osmanlı Padişahı II. Selim, şehzadelüğinden beri Kıbrıs fethini düşünmektedir. Akdeniz'i bir Türk gölü haline getiren babası Kanuni Sultan Süleyman, Kıbrıs fethini oğlu II. Selim'e vasiyet etmiştir. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, bir gün "Edirne'de yüksek bir tepe üzerinden şehri seyredirken kendi kendine şu kararı verir:

*Eğer Kıbrıs'ı fethedersem gaza malından
şu tepe üzerinde muhteşem bir cami
yaptıracağım.*

Bu kararından sonra Lala Mustafa Paşa komutasında ordular düzer, 200 gemilik bir donanmayı Piyale Paşa'nın emrine verir, Kıbrıs'a gönderir. Gerçekten 1571 yılı Ağustos ayında Kıbrıs'ın fethi tamamlanmış olur. Bu zaferle birlikte Edirne'de Selimiye Camii'nin inşaatına başlanır. Mimar Sinan,

Selimiye Camii...

"Camiye, Ayasofya kubbesinden daha büyük, daha yüksek bir kubbe oturtacağım" der. Dediğini yapar. Sekiz fil ayağına oturtulan 43 metre yüksekliğinde ve 32 metre çapında orta kubbe, Ayasofya'yı çoktan aşmış, böylece Sinan, yüzyıllardır söylenen "Kimse

Ayasofya'yı geçemez" iddiasını yenmiştir. 1575 yılına doğru cami inşası tamamlanır. II. Selim, caminin tamamlandığını öğrenir öğrenmez, büyük bir alayla Edirne'ye hareket eder. Ne yazık ki, yolda, Çorlu'ya geldiği zaman ansızın rahatsızlanır ve ölür. Alay, üzüntüyle İstanbul'a döner.

Selimiye Camii, yalnız büyük bir anıt değil, aynı zamanda pek çok mimarî buluşların, hünerlerin yer aldığı bir sanat eseridir. Özellikle, 70 metreyi aşan yükseklikte sülün gibi gökyüzüne ağın dört minaresi çeşitli buluşlarla doludur. İsterseniz bu minareleri tanınmış gezginimiz Evliya Çelebi'den dinleyelim:

Her minare üçer şerefelidir. Dört minare üçer şerefeden 12 şerife eder ki, bu da II. Selim Han'ın on ikinci padişah olduğuna işarettir. Bu dört minareden ikisi üçer yolludur. Yani aşağıdaki kapıdan üç müezzini aynı anda girseler, ayrı yollardan şerefelere ulaşırlar ve asla birbirlerini görmezler. Böyle iken minareler o kadar incedir ki, iki kişi kolaylıkla kucaklayabilir. Öteki iki minare tek yolludur. Şaşılacak şey şu ki, Edirne'ye, dört yönden dört büyük cadde ile girilir. Hangi yönden ve hangi caddeden Edirne'ye girersen Selimiye'nin 4 minaresini 2, şerefesini de 6 görürsün. Ama şehir içindeki caddeler eğri-büğrü olmakla oralardan yine dörder görünür. Hasılı dünyada misli yok, taklit dahi kabul etmez, seçilmiş bir eserdir ki, her gören, "Bin takdir sana ey iş ve resim meydanının ustası..." mısrasını söylemekten kendisini alamaz.

Yine Evliya Çelebi'nin anlattığına göre, Selimiye Camii'nin yapımına 27.160 kese akçe sarf edilmiştir. Caminin, içten güney duvarları, minber ardı ve altkat pencere alınlıkları çok renkli bir çini dekoru ile kaplıdır. Caminin önünde, revaklarla çevrilen avlunun ortasında mermer bir şadırvan bulunur. Bu şadırvandan gelen su sesleri, caminin şiir dekoruna ayrı bir müzik katar. Seli-

miye, yalnız cami olarak değil, çevresindeki okullar, çarşıları ile bir bütündür. Bu bütünü 999 pencerenin aydınlatıldığı söylenir. Hatta Mimar Sinan'a neden "1000" değil de 999 pencere diye sorarlar. o da, "Bin deyiş geçivermek kolay. 999 demeli ki işin büyüklüğü anlaşılın" cevabını verir.

Caminin içini süsleyen yazı ve desenler arasında bir de tersine çizilmiş bir lâle motifi görülür. Söylentilere göre, cami yapılacak zaman, bu tepede evi bulunan inatçı bir adam, mülkünü satmamakta direnir. Sonunda camide bir anısının bulunması şartıyla razı olur. Onun inatçılığının simgesi olsun diye bu ters lâleyi çizerler ve bunun gibi Selimiye için söylenmiş çeşitli söylentiler.

1717-18 yılları arasında İstanbul'da bulunan İngiltere Büyükelçisi Edward Montegue'nin eşi Lady Montegue "Türkiye Mektupları" adlı eserinde, 17 Mayıs 1717'de Edirne'den İngiltere'ye gönderdiği bir mektubunda Selimiye Camii'ne karşı duyduğu hayranlığı anlatmakla bitiremiyor. Bu mektubun bir yerinde şöyle diyor:

Caminin bir köşesinde kafeslerle kapalı bir yer var, padişah duayı burada dinliyor. Önünde geniş bir girinti, üzerinde ise basamaklarla çıkılan bir mihrap var. Bu mihrap sırmalı ipeklilerle döşenmiş. Önünde iki büyük altın şamdan, her birinde bir adam boyu mumlar duruyor. Minarelerin yapılışı hayret verici bir biçimde.. Aynı kapıdan üç ayrı merdivenle şerefelere çıkılıyor. Fakat merdivenler o kadar enterasan yapılmış ki, aynı anda çıkanlar birbirini göremiyor. Dünyanın birçok ülkesinde birçok eser gördüm. Hiçbirisi Selimiye Camii kadar azametli değil.

Lady Montegue, Selimiye Camii'ni anlatadursun, gerçekten de Sinan'ın bu eseri, bir devrin yüksek kültürünü ve sanattaki gücünü anıtaştıran, erişilmez bir yapı...

Türk sanat şaheserleri arasında altın bir halkadır, Edirne Selimiye Camii...

Edirne Kırkpınar Yağlı Güreşleri...

Edirne anıtları, yalnız anıt olarak değil, mermer işleme ve çini süsleri ile, kalem işi nakışları ve yazılarıyla, tahta oymacılığı, se-def kakmacılığıyla da gönülleri büyüler. Edirne, sayıları yüzü aşan eski eserleriyle bir "müze şehir"dir. Trakya'da bir sanat vitrinidir.

Edirne yalnız sanatın, hünerin değil, Türk gücünün de er meydanında şahlandığı, dünyaya meydan okuduğu yerdir. Her yıl, Haziran ayında, Edirne'deki Sarayıçi'nde, tarihi kırkpınar güreşleri yapılır.

Kırkpınar Adı Nereden Gelir? Ve Güreşçiler...

Kırkpınar'ın bir hikâyesi vardır. Derler ki, Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu Emir Süleyman Çelebi, Edirne'de saltanat sürdürdüğü

yıllarda, Balkanlar'a seferler açmış, bu seferler sırasında akıncı yiğitlerini, fırsat buldukça güreştirmiş. İki akıncı varmış ki, bunlar her mola verişte kispetlerini giyer, güreş tutarlar, saatlerce güreştikleri halde bir türlü yenilemezlermiş... Derken, Edirne'ye altı saat ötede Saloma Köyü'ne gelmiş ve bir çayırılıkta mola vermişler. İki akıncı, hemen kispetlerini giyerek, meydana atılmış, başlamışlar güreşe... Saatler geçmiş, ortalık kararış, onlar yine yenilememiş, el, ayak çekilmiş, herkes uykuya dalmış, ama iki pehlivan güreşi bırakmamışlar. Sabaha karşı nefesleri kesilmiş, her ikisi de oldukları yere yığılıp kalmışlar. Ertesi sabah, bir de ne görsünler, iki yiğit çayırların ortasında yüzükoyun serilmiş yatarlar. Ölüm bile onların sırtlarını yere getirememiş, üstelik, dizlerini vurdukları kırk yerden kırk pınar kay-

namış, şırıl şırıl çayırılığı sulamakta... Pehlivanlara orada bir mezar açmış, sırtları yere gelmediği için de yüzükoyun gömmüşler. Bundan sonra adı Kırkpınar olan çayırılıkta, her yıl toplu güreşler tutulmuş, bu gelenek yüzyıllar boyu sürüp gelmiştir.

Evliya Çelebi, Edirne'de bir Güreşçiler Tekkesi'nden söz eder ve şunları söyler:

Seyid Cemaleddin Sultan'in tekkesidir. Fe-tihten sonra Gazi Hüdavendigâr, İslâm ordusu eğlensin diye bu tekkeyi gürbüz, kuvvetli ve hünerli gençler için yaptırmıştır. Ama hakikaten İslâm askerini eğlendirmiştir.

Hâlâ buradaki Rumeli dilâverleri toplanarak haftada bir kere Cuma günü, yetmiş-seksen çift pehlivan, birbirleriyle el sıkışıp, el öptükten sonra koç gibi baş tokuşturunup, "Gülbang-i Muhammedi" çekilip muhabbet meydanında güreş tuttuklarında insan hayran olur. Doğrusu pirleri olan Mahmud Pürver Veli'nin mübarek ruhunu şad edip bütün İslâm bahadırlarını gazaya teşvik ederler. Bu tekkenin tabanı siyah taş gibi yağa bulanmış bir arbede meydana dır.

Ehli olmayan kimse ayağını basmış olsa o saat kafası yere gelir. Ama iki şeceat meydanının erleri gömleksiz ve çıplak bu meydana iki-üç saat, bu yağ üzerinde mücadele ederler. Kolay kolay birbirlerini yene-meyip üçyüzaltmış çeşit pehlivan hileleri gösterirler. Mutlaka bir oyunla hasminin yâ kese-bend hânesinden, ya künde atmasından, ya şiraziden, ya savmadan, ya kesmeden, ya ters kepçeden, ya kavuk dikmeden, ya Cezayir sarmasından, ya kara kuştan, ya havalmadan, ya kerteden ya boğmadan, ya şakiden, ya kapan atmadan, elhasıl bu pehlivan hilelerinin biriyle hasminin bir yerini boş bulup oradan atıp intikam alır. Çünkü pehlivanlar yanında pazu kuvveti sanatkârlıktır. Ama hile erlikten de üstündür. Zira analar lisanında erlik on, dokuzu hile demişler. Doğrusu böyledir....

Bu Edirne tekkesinde yaz, kış, yüz çift pehlivan derviş olup Pir Yâr Veli âyini üzere idman yaparlar.

Bu tekke gerçi kargir değildir ama mamurdur. Birçok odaları, mutfağı, güzel bahçesi vardır. Meydanında eski pehlivanların demirden yayları okları, güzleri ve çeşit çeşit beğenilmiş kemankeş daplaları, salıkları, zerdeste ve mantrakları, kırkar, ellişer kıyye gelen (okka) manda derisinden yağlı kısbetleri ve nice pehlivan aletleri er meydanında asılıdır...

Bugün, Kırkpınar sınırın ötesinde kalmış ama, gelenek aynı adla Edirne'de devam etmekte, yurdun dört bucağından gelen pehlivanlar, burada, iki akıncının ruhlarını şad etmekte, güçlerini er meydanında tartmaktalar..

Tarhana Çorbası

Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, bir ramazan ayını Edirne'de geçirir. Bilirsiniz, ramazan ayında herkes evine konuk davet eder iftar açmak için. Bu gelenek Edirne'de de vardır.

Bir gün Yavuz Sultan Selim, yanından hiç ayırmadığı yakın dostu Hasan Can'la kıyafet değiştirir, birlikte Edirne'yi gezmeye çıkarlar. İftara yakın saatlerde sokak sokak dolaşırlar. Yavuz Sultan Selim, Hasan Can'a şöyle der:

Bak Hasan, iftar topu atılır atılmaz hangi evin önündeysen o eve konuk olalım, iftarı o evde açalım.

Her evin önünde ev sahibi ya da o evden bir genç, kapısını açmış, konuk beklemektedir. Yavuz Sultan Selim'i Hasan Can'ı kimse tanımamakta, fakat herkes evine çağırma-tadır. Bu sırada iftar topu atılır. Yavuz Sultan Selim ve Hasan Can o anda tek katlı, kerpiç bir evin kapısı önündeler. Ev sahibi, hiç görmediği bu konukları içeriye buyur eder. Giererler. Ortada bir tahta sini, üzerinde buram buram tüten, tüttükçe iştah açan

Edirne'den...

bir kâse çorba... Kenarında sıcak sıcak pide-ler. Tüm yiyecek bu.. Sofraya otururlar. Ev sahibi sevinçlidir, önce tuzla iftarı açar, sonra çorbaya başlarlar. Bir ara Yavuz Sultan Selim konuşmaya başlar. Hasan Can da dalgınlıkla ve dil alışkanlığı ile:

"Evet sultanım, öyledir hünkârım", de-yince, ev sahibi şaşırır. Padişahın sofrasında olduğu anlar. Ne var ki, fazla bir şey ikram edemeyeceği için üzgündür. Padişah, üzün-tüsünü gidermek için: "Bu akşamki kismetimiz ne güzel, ne lezzetli çorba bu.." diye il-tifat eder. Ev sahibi elinden bu kadar geldi-

ğini anlatmak için: "Dar hane çorbasıdır, ku-sura bakma sultanım", der. Yani fakir hane çorbası demek ister. O günden sonra bu çorbanın adı "darhane çorbası" olarak kalır. Bugün "tarhana" dediğimiz çorba... Sofrala-rın da, çorbanın da baş tacı olur tarhanamız.

Anadolu'da eski bir söz vardır. "İyilik ka-pısını aç, kötülük kapısını kapa. Açtığın kapı-dan bir gün ola ki sultan girer" derler. Bu-nun gibi, Edirne'de Yavuz Sultan Selim'e açıl-an kapıdan "dar hane çorbası" girer, o evi geniş ve mutlu bir ev yapar.

Edirne'de Sultan II. Bayezid Külliyesi...

Evliya Çelebi'de Edirne

1652 yılı Temmuz'unda Edirne'ye gelen Evliya Çelebi, Edirne ve eserlerini uzun uzun anlattıktan sonra, Edirneliler için şunları yazar:

Erkekleri iyice yaşlanınca, yani yetmiş veya yüz yaşına basınca sohbetten kalır. Ama yine iş ve kazançları yerinde olup, yüzlerinin rengi sağlıklı olur. Gençleri güzellikte ortadır. Sözleri inci gibi, nehirlerde deniz kızları gibi yüzerler.

İleri gelenleri ve büyükleri samur kürk ve çeşitli kumaşlar giyip sarıklarının uçlarını omuzlarına sarkıtır, salınarak yürürler. Orta hallileri çuha kaftan giyerler. Kadınları çuha ferace ve renkli soflar giyip yassı baz ile gezerler.

Edirne'nin yiyecekleri için şunları söyler:

Önce, çeşitli kokulu helvası hiçbir yerde bulunmaz. Bir okka gelir ekmek ayvası, baba ayvası, şeftalisi, ama et şetfalisinin al yanaklısı beğenilir. Hırâm şarabı gayet meşhurdur. Frenkler çok severler. Saltır Bey'in yaptığı Culap gibi koyu bozası olur.

Edirne'nin suyu ve havasının letafeti fevkaledir. Eb-ced okuyan çocukları, anlayışlı, olgun ve zekidir. Kadınları güzellik bakımından lâtif, hareketlerinde ölçülü, güzellik sahibi, sözleri düzgün, her işleri kendilerine uygundur. Vakia böyle büyük bir şehirde "çam, çalıksız olmaz" meşhur deyimince, koç kaçkını asi kadınlar da bulunur ama, ötedeki şehirlere göre Edir-

ne çok daha edeplidir. Yıldız gibi temiz kızları gayet perhizli bakireler olup, daha babalarından başka erkek yüzünü görmemiş, erkek sözünü işitmemiştir.

Son Söz Yine Arif Nihat Asya'nın

Sözlerimize, şair Arif Nihat Asya'nın "Edirne Destanı" ile başlamıştık. Şimdi bu Destan'ın son mısraları ile tamamlıyoruz.

*Şurda "Sarayıçı" derler, yoluna
Dünyanın en güzel korusu gelir..
Şimdi ışıkların köpük gibisi,
Şimdi gölgelerin koyusu gelir.
Kırkpınar'dır, birbirini tutmaya
"Benim" diyenlerin pazusu gelir,
Akar kalabalık, adaya kol kol..
Yolcusu, izcisi, avcısı gelir.
Bekle akşamı ki, akşam dalların
Bülbülü, İshakı, Puhusu gelir.
Doldurur rüyayı eski âlemler...
Şarap altın taslar dolusu gelir.
Açma son sayfayı.. ki yüreklere
En asil intikam duygusu gelir
Ve yeminlerin en kutlusu gelir.
Şu dalları yaprağından öpmeye
Gökyüzünden saman uğrusu gelir.
Biz geldik, gideriz... doğacaklara
Edirne'de doğmak arzusu gelir.*

Kaynak:

Mehmet Önder
"Şehirde Şehire Anadolu"
Türkiye İş Bankası Yayınları,
Ankara 1997

Edirne'de Giyim-Kuşam

Nilüfer Gökçe
Ayfer Karaduman

.....

J

NSANIN kendini soğuk ve sıcaktan korumak isteği ile ortaya çıkan giyim ve kuşam, zamanla çeşitli takı ve süsleri de içine alarak gelişmeler göstermiştir.

Her yörenin kendi kültürünü gösteren değişik kıyafetler mevcuttur. Bugün, bunların pek çoğu, müze vitrinlerinde ve halk oyunları ekipleri üzerinde taşınmaktadır.

Trakya ve Edirne halkının da kendisine özgü bir kıyafeti ve giyim kültürü vardır.

1453 yılına kadar Osmanlıya başkentlik yapan Edirne, İstanbul'un başkent olmasından sonra da bu önemini korumuştur.

Edirne halkı, sarayın da etkisi ile giyimine oldukça düşkündür. Edirne sarayı giyim ve kuşamda İstanbul saraylarını aratmayacak düzeydedir. Edirne Osmanlı döneminin bir moda merkezi haline gelmiştir. Batılılaşma hareketi Edirne sarayını da etkilemiş, Edirneli kadınlar giyim ve kuşamda Avrupalı kadınlardan geri kalmaz duruma gelmişler, hatta onlardan daha ileri düzeye erişmişlerdir.

Edirneli zengin bir hanımın kıyafeti (Atlas bindallı)...

Lady Monteguie'de Edirneli Kadınlar

Üçüncü Ahmet Edirne'de oturduğu sırada, İngiltere Sefiri'nin eşi Lady Monteguie Edirne'ye gelmiş ve bir süre Edirne'de yaşamıştır. Edirne'den İngiltere'ye yazdığı mektuplarda kadınların giyim biçimleri hakkında şunları yazmaktadır:

"Türkiye'de güzeller, İngiltere'dekinden daha çok ve hepsi mütenevvi. Burada hiçbir genç kadına tesadüf edilmez ki güzel olmasın. Hemen hepsi kara gözlü, tenleri dünyanın en güzel renginde .

Asil bir Türk kadını nasıl giyinir, bunu öğrenmek ister misiniz? İşte yazıyorum. Onun arkasında dolama denilen bir gömlek vardır. Düğmeleri nohut iriliğinde elmastan yapılmıştır. Dolama daha küçük çapta elmaslarla süslü iki iğne ile kemere tutturulmuştur. Ten üzerindeki iç gömleği, baklava biçiminde iki elmas düğme ile ilikli. Kemer, gayet geniş ve baştanbaşa elmas. Gerdan dize kadar inen üç

dizi inci ile sarılı. Dizilerden birinin ucunda Hint tavuğu yumurtası kadar büyük bir zümrüt asılı. Küpeleri takıldığı yere yakışacak değerdedir. Yüzükler de öyledir. Güzel hatta pek güzel olan parmakların zerafetini kendi ışıklarıyla aydınlatıp dururlar. Benim gördüğüm Türk kadınlarındaki süslerin yarısı kıymetinde süs taşıyan Avrupalı bir kraliçe yoktur.”

Lady Monteguie'nin bu mektuplarından Edirne'deki kadınların giyimlerinin ne kadar ihtişamlı olduğunu anlamaktayız.

Edirne giyisilerinde, Edirne'ye özgü pembe renkli atlas kumaşlar kullanıldığı gibi, kadın giyisilerinde, hama kumaşı, martin denilen bir nevi ipekli kumaşlarda kullanılmıştır.

Atlas; yüzü ipek, tersi pamuk, parlak yüzü düz bir kumaş olup, üzerinde işleme yapmaya elverişli bir kumaş türü olduğundan, üzeri altın ve gümüş tellerle işlenmiştir.

Nasıl Giyinirlerdi?

Edirne'de kadınlar; şalvar ve entarinin üzerinde kuşak ve kemer kullanılırdı. Dokuma kumaşlardan yapılmış kemerler kullanıldığı gibi, madeni kemerler de bele takılırdı.

Şalvarı bele bağlayan ve büzen kuşağa uçkur adı verilmektedir. Uçkur bağlandıktan sonra belden aşağı sarkıtılan uçkurun uçlarına, güzel işlemeler yapılırdı.

Şalvarın üzerine, bürüncük adı verilen kumaştan yapılmış gömlekler giyilirdi. Bürüncük kumaşlar ipek ipliği ile pamuk ipliği de kullanılarak dokunmuştur.

Kadınlar, başlarına kenarları iğne oyası, mekik, tığ ve boncuk oyaları ile süslenmiş grep veya yemeni başlıklardı. Zengin hanımlarda başlarına iğne oyası

ile süslenmiş hotoz tabir edilen serpuşu giyerlerdi.

Takılar

Edirne kadınında mücevher giysiyi tamamlayan vazgeçilmez bir unsurdur. Edirne sarayında ve konaklarındaki kadınlar, zümrüt, yakut, elmas, akik, mercan, yeşim, inci gibi değerli taşları kullanırken, köylerde ise altın ve gümüş küpe, bilezik, gerdanlık, yüzük takıyorlardı. Köy kadınları altınları genellikle kordela üzerine dizerek boyunlarına takmakta, nazarlık ve muska gibi süs özelliği taşıyan eşyalar da kullanmaktaydılar.

Osmanlılar döneminde Edirne'de yaşayan kadınlar, sokağa çıktıklarında koyu renkli ipek veya çuha kumaştan yapılmış ferace, yeldirme veya çarşaf giyerler; sadece gözleri açıkta kalacak şekilde yüzlerini tülle örterlerdi. Günümüzde de kırsal kesimde yaşayan kadınlar arasında çarşaf, ferace ve şalvar giymeye devam edilmektedir.

Kadın Papuçları

Kadınlar ayaklarına evde ve sokakta yün ve pamuktan yapılmış çoraplar giyerlerdi. Köylerde, elde beş şişle örülen köylü çorapları çeşitli renklerden yapılmış motiflerden oluşmaktaydı. Edirne sarayında ve varlıklı ailelerde, ayaklara mercan terlik, deriden yapılmış kısa ve uzun konçlu çizme, sedef kakmalı nalinler giyilirdi. Halk arasında ise, keçe, çizme, çarık, dolak sade nalinler ve yemeniler giyilmekteydi.

Erkek Giyimi

Erkekler ise ayaklarına tulumacı yemeni veya ökçeli, altı kalın köseleli, çivili yemeni adı verilen arkaları basık ayakkabılar giyerlerdi. Burun kısmı sivri kesilen deriden yapılan, topuk ve yan kısımlarına ip geçirilerek ayak gibi

Edirneli zengin hanımların öğleden sonra giydikleri kıyafet (Sırma ile işlenmiş Atlas bindallı)...

şekil verilen çarık, köylü halk arasında giyilirdi. Çarık, cumhuriyet döneminde de bir süre daha çobanlar tarafından keçeden yapılmış, kebe ile birlikte giyilmiştir.

Erkek giyiminde; bele kuşak takılarak, potur ve ağı şalvar giyilmiştir. Üzerine, camadan, fermene, kolsuz camadan, kavuşturmalı yelek, mintan, salto giyilir, başa fes kullanılırdı.

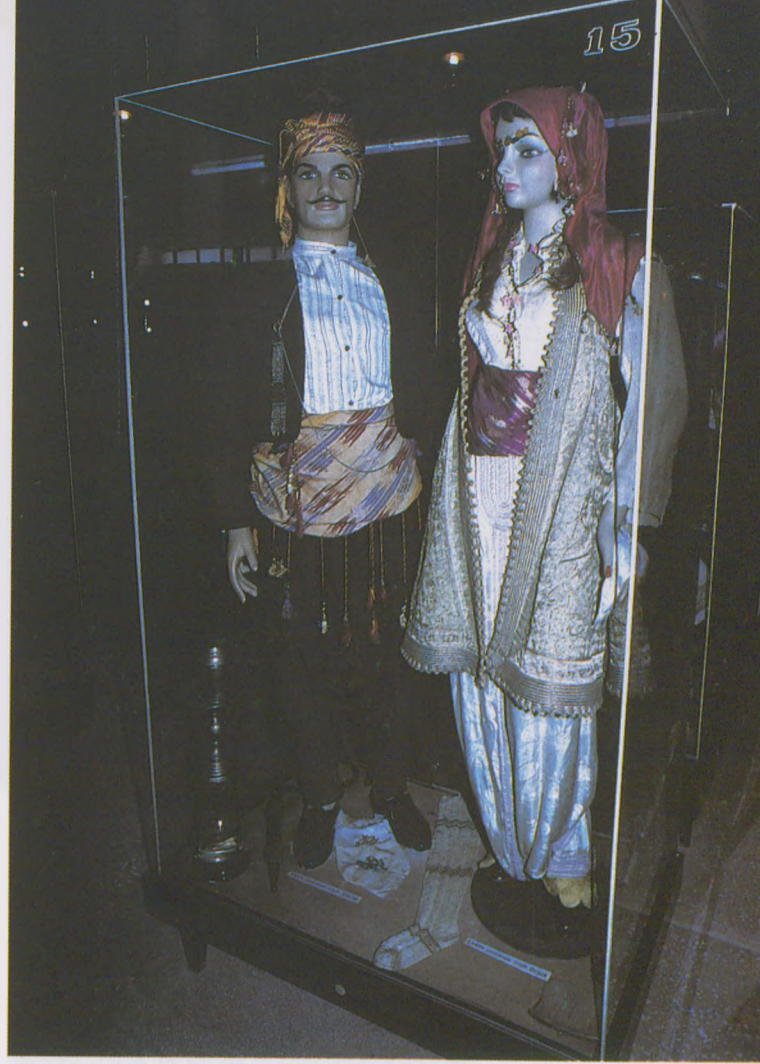
Potur, Karapınar biçimi, Rusçuk biçimi, Tek gözlü potur ve kulaklı potur olmak üzere dört çeşittir.

Karapınar biçimi potur: Ağı olan poturdur. **Rusçuk biçimi potur:** Ağı çalılık ve dar olan poturdur. Bu poturların ayak bilekleri ve cepleri kaytanlı ve çiçek işlemelidir. Cepler ve diğer aksam kaytanlıdır.⁽¹⁾ Kaytan işlemler müşterinin arzusuna göre beş sıradan dokuz sıraya kadar dikilirdi. **Kulaklı potur:** Bu tabirden amaç, paça çiçek işlemeli ve kulak şeklindeki olup bu kulaklar ayağa giyilen ayakkabıların üzerini örter şekildedir. Poturların dikiş yerleri umumiyetle kaytanlıdır. Kaytanın en makbulü, Bulgaristan'dan gelirdi ve Edirne terzileri Bulgaristan'dan gelen bu kaytanı kullanırlardı. Poturlar, gri, lacivert, mavi bezende siyah çuhadan dikilirdi.

Şalvar: üst kısmı bol ve büzgülü, paçaları ayrı ve genişçedir. Erkeklerin şalvarı kadınlarınkine göre daha dar ve sadedir. Şalvar, ağı şalvar, yarım ağı şalvar, elifli şalvar isimleriyle üç şekildedir. Şalvarların cep ve paça ağızları hafif kaytanlıdır. Şalvar üzerine düz ve harçsız salta giyilir.

Salta: kaytansız, kol ve yen ağızları yırtmaçlı ve açıktır. Bu kısmı kırmızı gezi denilen bir nevi astar kaplıdır. Bele, beyaz yapak kuşak, acem şalı veya ipekli Trablus kuşağı sarılır. Başa giyilen fesin üzeri ise çenber veya kefiye bağlanır.

Camadan (câmedan): yakası kaytanlı ve çiçek işlemelidir. Kolları ve kolçakları (kolların dirsekleri) da yine çiçek işlemeli, kol ağızları açık gümüş veyahut sarı düğmeli olup, kol ağı-

Edirne erkeği ve "dolamalı" kadını...

zından omuz başlarına kadar da gül işlemelidir. İşlemlerde iki tür çiçek kullanılmıştır. Birisi kesme çiçek, diğeri de selvi çiçektir. Bu elbiselerde dikiş ekleri kaytanla tutturulur ve diğeri o şekilde eklenirdi.

Kolsuz Camadan (câmedan); kısa, kolsuz ön tarafı çapraz kavuşur gibi olan bir yelettir. Halk ve esnaf tarafından giyilirdi.

Fermene; kolsuz, çuha veya abadan kesilirdi. Şekil olarak camadana benzer ancak ondan biraz daha uzundur. Kollu camadan üzerine giyilir, yelek şeklindedir. Bununda üzeri çiçeklerle süslenmiştir. İşlemlerde camadanda olduğu gibi fermenede de kesme ve selvi çiçekleri kullanılmıştır. İşlemlerde kullanılan iplik, bükme ipek siyah ibrişimdir. Bunu giyenler artık üzerine salto giymezlerdi.

Salto; Bu da çuhadan yapılmıştır. Fermene gibi iki çeşit çiçek işlemelidir. Arkası ve kolları gül işlemeli, önlerin iki yanı ise selvi çiçek işlemelidir.

Hanımların kullandıkları takılar...

Cepken; kolları takma ve iğretidir. İstencilendiği zaman takılır ve çıkartılır. Giyildiği zaman kolları giyilmez, iki tarafı omuz başlarından arkaya sarkar. Cepken giyenlerin poturlarının ağırları boldur. Diz bağı tabir edilen püsküllü şeritlerin baldırların üzerine bağlanır. Püskülleri de yan tarafa sarkıtılır. Cepken ve potur giyenler beldeki kuşağın üzerine silahlık bağlarlardı.

Erkek giyiminde yağlıkların da ayrı bir yeri vardı. Yağlıklar sofrada dışında çevre ve mendil gibi yalnız erkeklerce kullanılırdı. Yağlıkla çarşıdan alınanlar taşınır, file görevi görmediği zamanlar işlemeli kısmı kuşağın kıvrımından sarkıtılarak yürünürdü.

Saat köstekleri de kıyafeti tamamlayan unsurlardan birisidir. Edirne erkek kıyafetle-

rinde asmalı gümüş saat kösteği vardır. Bu köstekler iki çeşittir. Birisi tek ve kalın zincirdir. Diğeri de 4-5 sıra gümüş zincirdir.

Esnaf halk arasında iş görürken önüne futa adı verilen önlük bağlanırdı.

Kaynaklar

- 1- Folklorik Türk Kıyafetleri - Çeviren Ellen Yazar. Türkiye Güzel Sanatları Geliştirme Vakfı Yayınları-1 Ankara/1992
 - 2- Edirne Tarihi - Osman Nuri Peremeci- Resimli Ay Matbaası, İstanbul-1939
 - 3- Türkiye Mektupları - Leydi Monteque, Çeviren Bedriye Şamdağ
 - 4- Canlı Kaynaklar. (Yaşlı Edirnelilerden alınan bilgiler.) Emekli Öğretmen Nevzat Aker (94), Şair Sabiha Gürol, Maksude Şahin
 - 5- Fotoğraflar Edirne Müzesinden
- *- Kaytan: Pamuk veya ipekten yapılmış sicim, ip.

Edirne oyaları....

Edirne'de Mutfak Kültürü

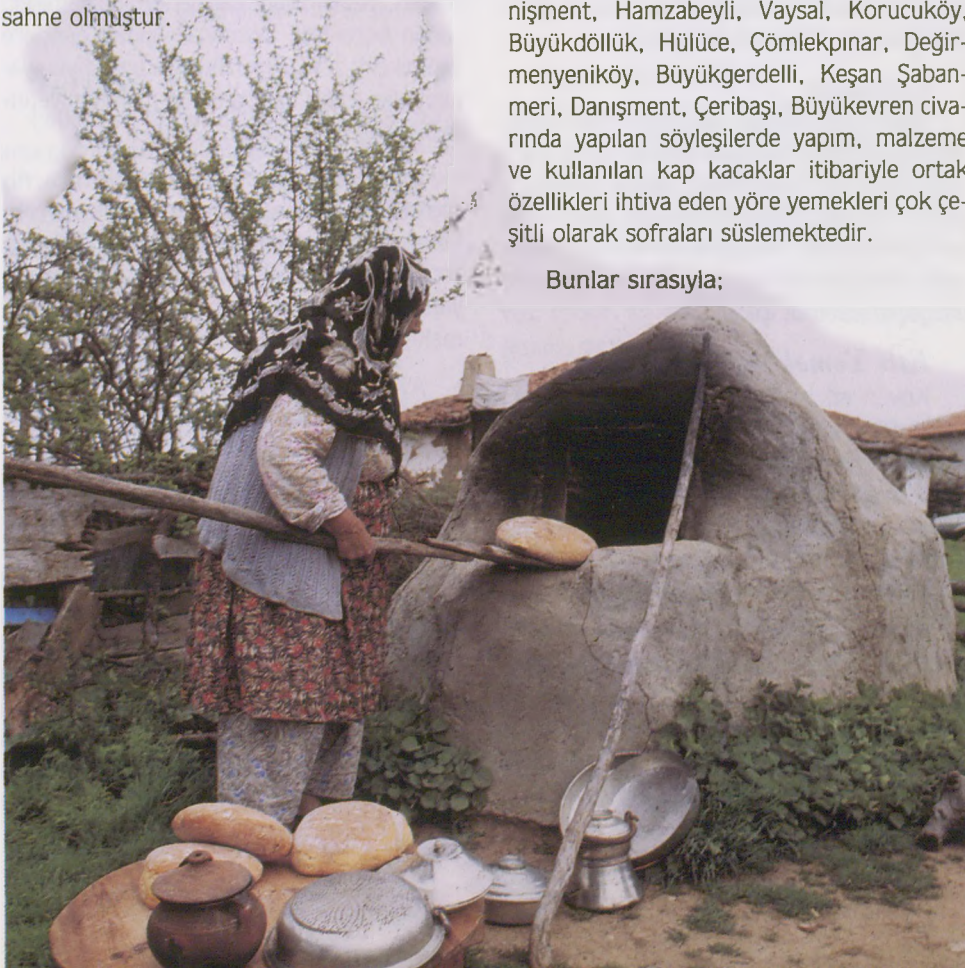
Müşerref Gizerler

TARİHİMİZDE özel bir yeri olan Edirne tarihi dokusuyla ve değeriyle özgün yerini korumakta olup, coğrafi ve sosyo-ekonomik yapısı itibarıyla mutfakçı zengin türlere sahiptir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'na 90 yıl Başkentlik yapması sırasında Saray Mutfakçı sofralarında pek çok konuklarını ağırlamış ve döneminde birçok şenliklere sahne olmuştur.

Sözlü Kaynaklardan Tesbit Edilen Kırsal Kesim ve Yemek Gelenekleri

Genellikle tarımla uğraşan kırsal kesimimizde geçmişimizden itibaren hamur işleri ve ev etleriyle yapılan yemeklere rastlanmakta olup, Sinanköy, Demirköy, Hacıdanışment, Hamzabeyli, Vaysal, Korucuköy, Büyükdöllük, Hülüce, Çömlekpınar, Değirmenyeniköy, Büyükgerdelli, Keşan Şabanmeri, Danişment, Çeribaşı, Büyükevren civarında yapılan söyleşilerde yapım, malzeme ve kullanılan kap kacaklar itibarıyla ortak özellikleri ihtiva eden yöre yemekleri çok çeşitli olarak sofraları süslemektedir.

Bunlar sırasıyla;

Ekmekler

Avlularda halen var olan ve odun ateşiyile kızdırılan fırınlarda pişenler.

Somun tabir edilen akbaşak buğdaydan yapılan ekmekler, ancak ne yazık ki akbaşak buğday üretimi yok denecek kadar az. 70 yaşın üzerinde söyleştığımız insanımız "Gelin yanağı gibi kızarmış" somunları hala fırınlarda pişirmekten son derece memnundular. Ayrıca mısır ekmeği, toprak tepside (saç üzerinde pişen) çerepne denilen toprak tepside pişen ekmekler, çörekler, nohut mayalı ekmek, yokluk zamanlarında çavdar ve yulaf ekmekleri hala hatıralarda sıcak tutuluyor, zaman zaman yapımı devam ediyor.

Kış hazırlıkları mutlaka yapılıyor, bol yumurtalı hamurlardan yapılan kesme makarnalar, kuskuslar, fırınlanmış yufkalar, fırınlanmış yufkanın pişirimi sonucu tereyağı ile yağlanmış hali "Güvey utandırır" ifadesiyle yenirken kaşıktan kayıp elbise üzerine düştüğü hoş bir şekilde ifade ediliyor.

Çorbalar

Başta ince elekten elenmiş (irmik gibi) bol başak biberli tarhana geliyor, umaç çorbası, sütlü ve ekşili umaç kesme çorbalar, papara çorbası, bakla çorbası da sıkça yapılan çorbalardan. Yumurta ile terbiyelenmiş şekli ile düğün çorbası düğün ve derneklerin vazgeçilmez sıcak içeceği.

Etlı Yemekler

Koyun eti yöremizde genellikle Kurban Bayramları'nda yemeklere malzeme oluyor. Daha çok ilk baharında "süt kuzusu" tabiri ile kuzu etinden kapamaları görüyoruz. Kapama arpacık soğan ve yeşil soğanlı olarak yapılıyor. Arpacık soğanla yapılanın içine kabuğu soyulmamış diş sarmısak da pişirim sırasında katılması kesin.

Koyun etinden "kara kavurma" Kurban Bayramları'nın ilk gün yemeği, sebzeli olarak "lahana sarması" koyun eti ile yakışıyor. Güz zamanı üzümle yenmesi gerektiği özellikle belirtiliyor. Kurban Bayramları'nda

yapılan boyun eti tatlısı "gerdaniye" kent mutfağında görülüyor. Köylerde bilen yok gibi. "pirinçli güveç" kuzu eti ve koyun eti ile yapılıyor, kuzu ciğeri ile yapılan köyde "ciğerli pirinç yemeği" kentte "ciğer sarma" adıyla biliniyor. Yazılı tarihi kaynaklarda ise saray usulü "ciğer sarma" veya "ciğer mucmeri" adlarında. Kapamalar kuzu etinden başka, "tavşan kapama" baş yemek adeta. Özellikle Balkan Köyleri tabir edilen avcılık yapılan kesimlerde, ayrıca "tavşan dolma, tavşan böreği"nin yapıldığı 70 yaşın üzerinde Zeynep Teyzeler'in, Habibe Nine'nin, Hafize Hanım'ın, Azime Gelin'in anam çok güzel yapardı, ninem kapamaya kızılıcak atardı, kapağı hamurla kapatılan tenceresinin tıktırtısı komşudan duyulurdu ifadeleri.

Hamur İşleri

Peynirli alt börekleri, bulgurlu kol börekleri, pazlamalar, katmerler, gözlemeler, soğan börekleri, akıtmalar "şimdi gençlere yapma çok zor geliyor be evladım" diyen yekınmalar eskiyi hatırlamanın memnuniyetinden başka birşey değil.

Kaçamak, bulamaç, mısır karması, nişasta bulamacı, papara hep kıtlık ve yokluk zamanında çocukları doyurmak için yapılırdı deniyor, ancak tereyağı, süt ve bal ile yapılan bu doyumlukların lezzetini hissetmek mümkün değil.

Av ördeği ile yapılan mantılar "kandilli mantı, kuru mantı" aldıkları şekillere göre isimlendirilen kulak, koca kulak, Batı Trakya Göçmenleri, Tatar Türk Göçmenleri'nin yaptıkları kaşık börek çorbaları, pirhu, tatar böreği, kundim, köbete, kartalaç, etli erikye-mekleri hep unlu mamuller.

Tath ve Helvalar

Pekmezle yapılan un helvaları, sütle yapılan irmik helvası, nişasta helvasından hala söz edilmesi çok güzel. Yine bal ile yapılan "balbaşı" (Kestane Kabağı Reçeli) patlıcan reçeli hep yöremizin güzel ürünleri.

Edirne'de yapılan yemek yarışmalarından bir sergen...

Turşular

Patlıcan turşusu, sütlü turşu, ahlat turşusu geçmişten günümüze aynı özellikleri ile sofraları süslüyor. Bağ bozumu üzüm ve hardaldan mayalanmaya bırakılan tahta fıçılarda yapılan "hardaliye" Kırçasalih ve Yeni-köy'de hala yapılıyor.

Mutfak Malzemeleri,

Kap-Kacaklar

Çömlekpınar Köyü'nde sonbaharda kadınlarımız hala topraktan kap kacaklar yapıyorlar.

Toprak Kaplar

Dağar (Küp) ekşimik kavanozu, fika (su testisi), ibrik su testisi, kıvrık (yılan kulplu testi), kuru katık çömleği, çerepne, kumbet (toprakta yapılmış soba), niren (küçük testi, pente (küçük su testisi), akıtma sacı, badya (yuvarlak karınlı tas), banter (testi), çanak (ağız geniş kulpsuz pişmiş toprak kap), çirne (toprak güveç), çukaca (toprak tencere).

Bakır Kap Kacaklar

Aşırma (bakraç), çanga (küçük bakraç), çanka (güğüm), çingil (bakır kulplu helke), çumbul (maşraba), döndürme (büyük tepsi), sini, havan ve kolu (pirinçten yapılmış), ibrik, kana (sürahi), maşraba, karavana, bahan, savacı (su bardağı), savut (bakır su tası), şıra tavası, tutanka (kulplu ibrik).

Ahşaptan yapılanlar

Hardaliye fıçısı - küçük fıçı, yastı ağaç (hamur tahtası), boduç (su testisi), çapçak (tahta maşraba), çotura (su testisi), çömçe (kepçe), fedire (tahta bakraç), gübe (yayık), helka (süt sağmaya yarayan kap), kaduz (ağız geniş dibi dar fıçı), kırçak (fıçı), mutun (yayık, göbü), şapşak (maşraba), tatatuka (havan, döveç), yemek mahfazası (işlenmiş süslü derine yemekleri örterek nakle yarayan çanta) yöremiz kap kacakları ve mutfakları Edirne Müzesinde aynen kurulmuş şekli ile gösterime hazırdır.

Geleneklerde, Şenliklerde Yemekler

İlimiz Sinanköy'de 6 Mayıs Hıdırellez Şenlikleri her yıl köyün ortaklaşa düzenlemeleri ile halen kutlanıyor. Köy muhtarının organize ettiği kutlama programına göre her hane ekonomik durumuna göre değerlendirilmeye tabi tutulup köy odasına bir kaç gün önce bildiride bulunuyor. Bunlar dileyen canlı kuzularını veriyor, sütler toplanıp yoğurt mayalanıyor, bir gün önceden kuzular kesilip yüzülüyor, 6 Mayıs sabahı köyün yemek pişirici kadınları dere kenarında köyün erkeklerinin yardımı ile ocaklar kuruyorlar ve kuzu eti ile bulgur, pirinç ve taze soğanlı Hıdırellez Pilavı büyük kazanlarda pişiriliyor, ayrıca kuzu ciğerleri ve etleri ile pilav tavalarında etli pirinç pişiriliyor, mayalanmış yoğurtlardan ayran yapılarak pişen her iki pilavdan kabı ile gelene ikram edilip komşu köylerden davet edilip gelenlere de ikram edilip gün tamamlanıyor.

Kent Mutfağı Türleri

Tarihimizde önemli bir yeri olan kentimiz savaş ve istilalar ile sınır kenti olması, talihsiz göçler yaşamış olması nedeni ile "Yerli" deyimi ile kentlisinde önemli nüfus eksikliği yaşamasına rağmen bugünkü genç kuşakların da geçmişin saray adabı mutfağını yaşattıkları Kültür Müdürlüğü ve Edirne Belediyesinin ortaklaşa düzenledikledikleri tarihi Kırkpınar Şenlikleri Haftası'nda düzenlenen Geleneksel Ev Yemekleri Yarışmaları görüntüleri izleyicileri büyüleyip jüri üyelerine seçimlerinde zor anlar yaşatmakta ve böylelikle sofralarımızın tüm türleri ortaya çıkmaktadır. Bunlar ise;

Et Yemekleri

Kara kavurma, çoban kavurma, ciğer sarma, kuzu kapama, terbiyeli et, kimyonlu et, tava ciğer sadece etli olarak lahana salması ve patlıcan musakka gibileri ile sebzeli etli yemekler olarak görülmektedir.

Zeytinyağlılar

Sebze yemekleri genellikle zeytinyağlı olarak yapıp diğer yörelerden farklı olarak kuru, taze fasulye, ispanak, pırasaya kesinlikle et ve kıyma katılmamakta, patlıcan kızartma dışında yine etsiz olarak silkme, doğrama olarak zeytinyağlı yapılmaktadır. Yeşil kabak mücveri ve ispanak köftesine sarmısaklı yoğurt yakışmaktadır. Patlıcan salatası (Mamzana) ise közde pişirilen patlıcan, biberin sirke ile süslenmesidir.

Hamur işleri

Kırsal kesimde gördüklerimiz kent mutfağında da yaşamaktadır.

Tathlar

Bademli baklavalar en az yetmiş yufkadan olup dört beş santimetreyi geçmeyecek yüksekliktedir. Baklava yufkasının eteklerinden kalan ile yapılan bademli cevizli oturtmalar aynı lezzette olmaktadır. Diğerleri ise, sepet hurması, dilber dudağı, aşure, zerde, damlasakızlı fırınlanmış sütlaç, sütle yapılan irmik helvası (Gaziler helvası) hala sofraları süslemektedir. Şekerlemeye giren badem ezmesi ise sadece birkaç kişi tarafından yapılabilmektedir.

Turşular

Çiçekten yeni çıkmış patlıcan haşlanıp içine acı biberle ovulup kereviz sapı ile bağlanıp sirkeye yatırıldığı turşusu, içi peynirle doldurulan biberin süte yatırıldığı sütlü turşu tek bu yöreye özgü turşulardır.

Edirne Saray Mutfakları, Sarayda yemek yeme adabı, kullanılan malzeme ve kaplar

Her uygar topluluğun geçmişine ait kendine özgü birtakım tören, tanıtım ve teşkilat idaresi olduğu gibi Osmanlıların da bu hususta oldukça parlak ve geleneksel bir tarihi, geçmişini vardır. Birinci Sultan Murad'ın Edirne'yi hükümet merkezi yaptıktan sonra burada muhteşem dairelere ayrılmış Saraylar, köşkler yaptırıp, törenlere dair bazı kuralları koyduğu

Mutfakta kullanılan kap kacaklar...

bilinmektedir. Bundan sonra Yıldırım Bayezid zamanlarında bir dereceye kadar tantana ve ihtişamın başladığı görülmektedir. Osmanlı Sarayı'nda kölelere, cariyelere, kapıcılara, muhafızlara ve bir çok aşçılara, kuşçulara bu zamanda rastlanmaktadır. Bu padişahın şehzadeleri için yaptırdığı büyük sünnet düğünlerini Aşık Paşa Zade şöyle canlandırmıştır.

*Bu Düğün kim Murat etti kardaş,
Yayıldı sofralar, döküldü çok aş
Bir ay tamam yenildi nimetler,
Fakir ve gani ve hem yedi ev baş.*

Çelebi Sultan Mehmet zamanı teşrifata uygun değildi, ancak II. Murad'ın sarayında intizam ve ihtişam tamamıyla görülür. Saray koruması için bazı önlemler aldığı yanında saray içinde sofracılar, çeşniciler, kilerciler kullanılmıştır. İstanbul'un fethi ve başkent devrinden sonra Edirne özelliğini çok uzun bir süre devam ettirmiş yani devletin ikinci paytahtı sayıldığından padişahların çoğu savaş olmadığı zaman vakitlerinin bir kısmını Edirne'de geçirirlermiş.

Avcı Mehmet namı ile bilinen IV. Mehmet zaman zaman Edirne'de büyük av partileri tertiplelediği bilinmektedir.

Mutfak Görevlileri

Yemeğe, içmeye ve ikrama özen gösteren ve gösterilmesine ilişkin kurallar içinde mutfaklarda görev alanlarında özenle seçildiği her bölümün ehli ve yetkilisinin olduğunu görüyoruz.

Mutfaklarda;
Ocakbaşı
Çeşnicibaşı
Kuşhaneci (Ocakbaşının muavini)
Pilavcı
Börekçi
Tatlıcı

Padişah sofrasının etrafında peşkircilere rastlanıyor, padişaha karşı leğenin nasıl tutulması, gümüş ibrikten suyun nasıl dökülmesi, peşkirin ne tarzda verilip alınmasının gerektiğinin öğretilmiş olduğu tesbit ediliyor.

Kahve takımı...

Saray mutfaklarının yemeklerinin padişah, sultan, diğer görevliler, konuklar itibarıyla pişirim yerlerinin de değişik olduğunu görüyoruz. Örneğin padişah yemekleri özel olarak kışhanede yapıldığı gibi burada yeteri kadar ahçı ile beraber helvacıların çalıştığı, başlarında zulumlu baltacıların çalıştığını görüyoruz.

Helvahanelerde saraylılar ve özel konuklar için tatlılar ve helvalar yapılırdı. Özel günlerde Edirne Saray helvahanelerinde safranlı helva pişirildiği görülüyor. Saray helvahanelerinde senede bir defa ilkbaharda tarçın, havlıcan, gül, gelincik karışımı macun kaynatıldığı bu geceye ot gecesi denildiği ifade ediliyor.

Yapılan macun saray görevlilerine dağıtılır ve geceye özel hayalbaz, hokkabaz ve ince sazlarla eğlence düzenlendiği bir çok eserde kayıtlıdır.

Sarayda yemek yeme usulleri, konuk ağır-lamaları, kullanılan kap kacaklar dönemin ve padişahların özelliklerine göre zaman zaman

değişikliğe uğramış, zaman zaman sadelik, zaman zaman da şatafata önem verilmiştir.

Örneğin Ali Seydi Bey'in incelemesine göre II. Murad'ın mutfağında ekip zenginliği ile onun şahsına mahsus kaşık, sini, sahan ve bardağın altın ve gümüşten olduğu, sofraya örtüleri ve peşkirlerinin incilerle süslü olduğu bu devirden itibaren Fatih devrine kadar sofralara bazı büyük vezirler ve alimlerin kabul edildiği ancak bu usülün "Kanunname-i Osman-i" ile kaldırıldığı görülmektedir. Ve bu dönemde ise yemek yeme usüllerine baktığımızda ise sofraya başında bulunan çeşnicibaşı ve kilercibaşının her yemeğin sahanı gelince kendisi onun önüne gelip zehirleme şüphesine kaldırmak için evvela kendisinin o yemekten tattığı sahanı sonra sofraya koyduğu diğerlerinin de önceki işleri görüp, leğen-ibrik tuttuğu, peşkir ve kaşık değiştirdiği anlaşılmaktadır. Yemek vakitleri olarak güneş batmadan evvel sofradan kalkmak üzere akşam yemeğine, öğle namazına yetişmek üzere uygun bir zamanda gündüz yemeğine oturdukları, sabah namazının kılınmasından sonra herkesin bir miktar bal, kaymak, peynir yemeleri adetinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Saray mutfaklarının şenliklerde, düğün törenlerinde envai çeşitle konuklarını ağırladığı, ziyafet sofralarının düzenlendiği yine yazılı kaynaklara konu olmuştur.

Edirne Sarayı'nda yaşanan şenliklerden en önemlileri arasında yer alan II. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in 1450 yılında Sitti Hatun'la olan üç ay süren düğünü ile IV. Mehmed'in oğulları Mustafa ve Ahmet'in sünnet düğünleridir. 1675 yılında bu şenlikler Abdi ve Nabi tarafından ele alınıp Surname yazılmış ve ayrıca İngiliz Elçisi Sir Daniel Harvein yanında elçilik rahibi Dr. Jon Covel'in Batı Trakya incelemeleri ile ilgili yazma kitabında büyük bir bölüm ayrılmıştır. Abdi'nin Surnamesi'nin 45. yaprağında ziyafetlere yer verilmiş olup, konukların gelmesi ve içlerinden bazılarının Padişah'ın huzuruna çıkmasından sonra sofralara oturtulup genellikle kah-

ve şerbet içildikten sonra yemeklere geçildiği ifade olunmaktadır. Şenliklerde bütün kent halkı davetli olup, kurulan sofralarda ayrı ayrı ulemalar, paşalar, ağalar, beyler, diğer tarafta yeniceler, sipahi oğlanları, silahtarlar ve bütün halk, fakir-fukaralar için ayrı ayrı sofraların kurulduğu belirtilmektedir.

Ziyafet sofralarının hazırlanışı, kullanılan malzemeler, sunuluşu, mizansenleri, ince detayları ile ayrı bir değerlendirme dahilinde bulunup, bu sofralarda yer alan yiyecek adlarından söz etmek istiyorum.

Çorbalar

Badem çorbası, kadın tuzluğu, şekerli narden, tavuk çorbası.

Çörekler

Has çörek, harci çörek

Daneler

Dane, dane-i şariyye, erişte danesi, kızıl dane, nardenk danesi, pirinç danesi, simit danesi, yeşil dane.

Dolmalar

Kabak dolması, patlıcan dolması, ekşi aş, pirinç harisesi, ayva kalyesi, tavuk kavurması, bildircin kebabı, güvercin kebabı, keklük kebabı, koyun kebabı, kuzu kebabı, siğir kebabı, tavuk kebabı, mutancana.

Helvalar ve Tatlarda

Ak parmak, ak subuni, badem helvası, baklava, oturtma, fıstık helvası, fulyalı, gök-

kabuni, güllaç, kırma bademli helva, kızıl parmak, levzine, lokma mahmudiye, memnuniyye, merbubi, muhallebi, halude, patula, parmak sabuni, peşmine, reşidiyye, sura helva, sütlü zerde, temürhindi sabuni, zerde, zül-labiye, asude, dilber dudağı, süt haşlaması, kül haşlamış, sadriyye, hababiyye, ishakiye, şeker lokumu, taş ekmeği, lüap, bulama. Reçeller, şekerlemeler, cüarişler, perverdeler olarakta urmut reçeli, ayva perverdesi, ayva reçeli, bütün ağaç kavunu reçeli, cüvarişi, altın varak, badem, cevzhind, fıstık, gülner, limon, elma reçeli, ve perverdesi, elma akidesi, gökeç reçeli, kabak reçeli, kabak perverdesi, karpuz reçeli, kavun reçeli, kızılıçık, kiraz, patlıcan, şeftali reçeleri, peynir ekeri, şeker börek, şeker kurabiye,

Yahnilerde ise kaz, koyun, kuzu, ördek, zırva yahnisi yer almaktadır.

Bu isimler Edirne Mevlevi Dergahı Post-nişinleri'nden Şeyh Han Ali Eşref Dede'nin yemek risalesinde 19.yy'da Ali Emiri Efendi tarafından yazılmış Rumelinin Teselya yöresinde bulunan Yenişehir Fener Şehri'nde yapılan tatlıları tanıtan kitabında Ord. Prof. Süheyl Ünver Hocamız'ın ve Feyzi Halıcı ve Doç. Dr. Günay Kut'un çevirilerinde yer almaktadır.

Ancak bunlardan günümüze birkaç reçel, tavuk çorbası, zerde, muhallebi ve bir iki şekerleme kalmıştır. Yaşatma heyecanlarını taşıdıklarını görmek sevindirici.

ADRIANOPE

YENİ ÇIKTI

ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİ

Mehmet Önder

TÜRKİYE İŞ BANKASI

KÜLTÜR YAYINLARI

OTM : 11204339

900.000.- TL (KDV Dahil)

Taha Toros Arşivi

* 001640597010 *